

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΑ'

ΜΑΪΟΣ 1958

ΑΡΙΘ. 191

† Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ (1948-1958)

ΕΝΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Πρὶν ἀπὸ λίγα ἀκόμη χρόνια, τὸ λαμπρὸ περιοδικὸ «Ἀκτίνες», ποῦ διακρίνεται γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνωτερότητα τῆς ποιητικῆς συνεργασίας ποῦ συγκεντρώνει στὶς ἐκλεκτὲς σελίδες του, μᾶς εἶχε κάμει γνωστὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐξαιρετὰ ποιήματα ἐνὸς ἐμπνευσμένου καὶ μὲ βαθύτατα χριστιανικὴ πνοὴ ποιητῆ, τοῦ Ἀλεξάνδρου Γκιάλα (Γ. Βερίτης), ποῦ γεννήθηκε στὸ μαγευτικὸ καὶ μυροβόλον νησί τῆς Χίου καὶ πέθανε μόλις 36 χρονῶν τὸν Μάη τοῦ 1948. Ὁ νέος αὐτὸς ποιητῆς, λογοτέχνης καὶ κριτικὸς, ποῦ ἐστάθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ἰδρυτικὰ μέλη τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» καὶ πολὺ συνετέλεσε, μὲ τὸ ἐν γένει δημιουργικὸ του ἔργο, στὴν ἐξυψωτικὴ χριστιανικὴ ἀνάταση τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, ἄφησε πλούσια συγκομιδὴ ἀπὸ διαλεχτὰ καὶ ἀνώτερης πνευματικῆς ὑφῆς πεζογραφήματα, βαθυστόχαστες κριτικὲς μελέτες κ. ἄ., ὅπως καὶ ἀμέτρητον ἀριθμὸ ἀπὸ τραγοῦδια βαθειᾶς θρησκευτικότητας, δονισμένα ἀπὸ θερμὸ χριστιανικὸ παλμό.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀξιοσέβαστη πεζογραφικὴ του παραγωγή, ὁ Βερίτης, ὡς ποιητῆς, ἐστάθηκε ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους Ἕλληνας, ἴσως καὶ ὁ πολυγραφώτερος, ποῦ στὴ βραχύζωη πορεία του σ' αὐτὴ τὴ γῆ ἔκλεισε τόσο ἔντονα καὶ βαθιὰ στὴν ψυχὴ του τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα, τὸ ἀγκάλιασε μὲ πάθος ἱερὸ καὶ τὸ ἔκαμε ἀναπόσπαστο βίωμα τῆς ὑπαρξῆς του.

Ποιήματα ποῦ νὰ διαπνέωνται ἀπὸ ἄ-

δολὴ χριστιανικὴ πίστη ἔγραψαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ποιητῆς, — Σολωμὸς, Βαλαωρίτης, Παλαμᾶς, Σικελιανός, Παπαντωνίου κ. ἄ. — ὄχι ὅμως τόσα πολλὰ μὲ συνέχεια καὶ μὲ συνέπεια ὅσα στὴ σύντομη ζωὴ του ἄφησε ὁ ποιητῆς τῆς Χίου, μεστὰ ἀπὸ ὑπερούσιο λυρισμὸ, ἀπὸ ἐκστατικὴ ἀνάταση.

Στὸ σύντομο τοῦτο σημείωμά μου ποῦ δὲν ἔχει κριτικὸ χαρακτήρα, ἀλλ' ἀφιερώνεται εὐλαβικὰ στὴ μνήμη τοῦ Ἀλεξάνδρου Γκιάλα γιὰ τὰ δέκα χρόνια ποῦ κλείνουν ἀπὸ τὸν θάνατό του, λίγα λόγια ἔχω νὰ εἰπῶ: Κρῖμα, πολὺ κρῖμα ποῦ τόσο γρήγορα μᾶς ἔφυγε ὁ γλυκύμολπος αὐτὸς χριστιανὸς ποιητῆς, ὁ δραματιστῆς κάθε ἀνώτερης ὁμορφιάς, ὁ φυσιολάτρης μαζὶ καὶ ἀγωνιστῆς τοῦ ὑπέρτερου Καλοῦ, μὲ τὴν ἀναφτερωμένη ψυχὴ καὶ τὸν ὑψηλὴν στοχασμὸ. Ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης καὶ λυτρωμένος ἀπὸ τὶς σμικρότητες τῆς ζωῆς, βρισκόταν σὲ μιὰ ἀένανη ἐνατένιση τοῦ οὐράνιου κόσμου, ποῦ ἀντανακλαστικὰ τὸν ἔκλεινε στὰ ἔγκατά του καὶ ποῦ τοῦ ἄνοιγε φτερὰ νοσταλγικὰ γιὰ νὰ πετάξῃ πρὸς τὸν Δημιουργὸ τοῦ Σύμπαντος.

«Ὅμορφοι κόσμοι γαλανοὶ
σεῖς π' ἀγκαλιάζετε γλυκὰ
τὰ ὑπερούσια μυστικὰ,
τὰ μυστικὰ τ' ἀγαπημένα,
μεγάλοι διάπλατοι οὐρανοί,
σ' ἐσᾶς κυτῶ νοσταλγικὰ
ὡς νάρθ' ἢ ὦρα ἢ ποθητὴ
ποῦ θ' ἀγκαλιάσετε καὶ μένα».

Ὁ Βερίτης πού σάν φωτεινὸ μετέωρο διάβηκε ἀπὸ τὸν ποιητικὸ δρίζοντα τῆς ἐποχῆς μας, δὲν ἦταν «ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ-του». Εἶχε πάνω του χαραγμένη «ἀπὸ ἄνωθεν» τὴν ἀνεξίτηλη σφραγίδα τοῦ ἀναχωρητῆ. Τὸ μαρτυροῦνε τὰ ἄπειρα ὄσα τραγούδια του, ἰδίως ἐκεῖνα πού ἀφιερώνονται στὸν Θεάνθρωπο Χριστό, τὸν ἀχώριστο σύντροφο, τὸν ὀδηγητὴ καὶ προστάτη πού ἡ ἀκτινοβολία του καταυγάζει ὀλόκληρο τὸ εἶναι τοῦ ποιητῆ, πάνω ἀπὸ ζωὴ καὶ θάνατο.

«Συντροφιά μὲ τὸν Χριστὸ
λαχτάρησα νὰ ζῆσω,
τὴν ἀγάπη του θερμῆ
στὰ στήθια μου νὰ κλείσω.

Κι' εἶναι τὸ τραγούδι μου
τραγούδι στ' ὄνομά Του
πού νικᾷ τὴ δύναμη
τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου».

Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ θεὸς ἐραστῆς τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητῆ, ὁ ἄμωμος, ὁ πάναγνος, ὁ ὑπέρολαμπρος πού τὸν γεμίζει ἀνέκφραστη μέθη καὶ κάνει τὶς χορδὲς τῆς λύρας του νὰ δονοῦνται καὶ νὰ κραδαίνονται πάνω σὲ τόνους μελωδικούς, πού ὑψώνονται σάν ἄρωμα λιβανωτοῦ πρὸς τὸ ἀνέσπερό Του φῶς.

«Σ' ἐσένα ὑψώνω τὴν ψυχὴ μου, ὦ
φῶς μου,
παρακαλῶ σε Πλαστουργὲ τοῦ κόσμου,
δίνε μου ἀγάπη φλογερῆ καὶ πίστη,
χτίσε βωμὸ σου στὴν καρδιά μου, ὦ
Κτίστη.
Δὸς μου λευκότη κρίνου, μύρο δύο-
σμου,
δροσιά τοῦ νοῦ μου, φῶς τοῦ κόσμου.
.....

Κι' ἄγρυπνα μάτια γιὰ νὰ βλέπω
δὸς μου
τὸν κόσμο γύρω καὶ τὸν κόσμο ἐντὸς
μου»

Ὁ φυσιολατρικὸς λυρισμὸς τοῦ ποιητῆ σάν φωτόχαρη ἐκστασιακὴ πλημμύρα ξεχειλίζει στ' ὄνομα τοῦ Μεγάλου Λυτρω-

τῆ, πού τῶχει πάντα μέσα του γραμμένο καὶ πού τὸ βλέπει παντοῦ «χρυσόγραφο» σὲ ὅλα τὰ θαυμαστὰ τῆς φύσης·
«στοῦ ἡλίου τὴν πύρη θωριά
στοῦ φεγγαριοῦ τὸ δίσκο».

.....
στὸ λουλούδι π' ἄνοιξε
στοῦ κλωναριοῦ τὴν ἄκρη,

Στὰ ζαφείρια τοῦ γυαλοῦ
στοὺς ἤχους τῶν κυμάτων,
στ' ἄρωμα πού οἱ ζέφυροι
σκορποῦν στὸ πέρασμά των.

Μέσ' στὸ λυσομανητὸ
τῆς μεσονύχτιας μπόρας
καὶ στὴν ἄπειρη σιωπῆ
τῆς πιὸ γαλήνιας ὥρας.

Στὰ χιονόσκεπα βουνὰ
στῶν οὐρανῶν τὰ πλάτια,
στὰ γαλάζια ἄλλου οὐρανοῦ:
τ' ἀθῶον παιδιοῦ τὰ μάτια.

Στ' ἀηδονιοῦ τὸ λάλημα,
στὴν εὐωδιά τοῦ κρίνου,
ὡς καὶ στ' ἄχαρο ἄνθος τοῦ
κατσαρομάλλη κρίνου.

Καὶ τὸ βρίσκω τ' ὄνομα
τὸ μυριοαγαπημένο,
σ' ὄλες τὶς ἀγνὲς καρδιὲς
βαθιά χρυσογραμμένο!

Βρίσκω το καὶ τραγουδῶ
καὶ στήνω πανηγύρι
καὶ μεθῶ μὲ τῆς Χαρᾶς
τὸ εὐφρόσυνο ποτήρι.
.....

Ὁ ποιητὴς γνώρισε, σάν θνητὸς κι' αὐ-
τὸς ἄνθρωπος, τὶς πίκρες τῆς ζωῆς, τὶς
ἀγωνίες καὶ τοὺς πόνους τῆς πού ἡ κάθε
μία ἀπ' αὐτὲς τοῦ γίνεται κι' ἀπὸ ἑνας
σταυρὸς.
.....

Κάθε θλίψη ἕνα σταυρὸς,
χίλιοι σταυροὶ στὸ δρόμο!
Τὰ καρφιά τους μυτερὰ,
καὶ μοῦ γεννοῦνε τρόμο.

Κάθε θλίψη ἓνας σταυρός
— κλαίει σιγὰ ἢ ψυχὴ μου —
πόσο λίγη ἀπόμεινε
πιά τώρα ἢ ἀντοχὴ μου!

Κάθε θλίψη ἓνα σταυρός,
χίλιοι σταυροὶ τριγύρω.
ὦ, μὲ βάρυναν πολὺ
κι ἦρθ' ἢ στιγμή νὰ γείρω!

Σταγόνες στὸν ὠκεανὸ ἄς θεωρηθοῦν
οἱ ἐλάχιστοι τοῦτοι στίχοι μπρὸς στὸν ἀ-
πέραντο παράδεισο μιᾶς ὑπερκόσμιας ψυ-
χῆς, πού μᾶς τὸν ἄνοιξε διάπλατον ὁ ἀξέ-
χαστος ποιητῆς μὲ τὰ τραγούδια του γιὰ
νὰ ὀσφρανθοῦμε τὸ ἐξαγνιστικὸ τους μύ-
ρο, ἀπὸ τὸν πιὸ ἀνθρώπινο πόνο ὡς τὴν ὑ-
ψηλότερη ἔξαρση, πού μέσ' ἀπὸ τὸ ἱερὸ
μυστήριό τῆς θρησκευτικότητος ἀνεβάξει
τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα στὴ σφαῖρα τῶν
ὑψηλῶν δραματισμῶν καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ
ἐξαγνισμοῦ.

Ἡ ποίηση τοῦ Βερίτη πού μπορούμε

νὰ τὴν προσονομάσουμε «ἱεραποστολική»
βρίσκεται ὀλοκληρωτικὰ συγκεντρωμένη
στὶς ποιητικὲς συλλογές του «Ἡ Ὁδὴ τοῦ
Ἀγατητοῦ», «Στὶς πηγές τῶν Ὑδάτων»,
«Ὅταν ἀνθίζουν τὰ κρίνα», «Μὲ τὴν αὐ-
γὴ» κ. ἄ., σὲ καλλιτεχνικὲς ἐκδόσεις τοῦ
οἴκου «Δαμασκός».

Ἐκφράζομε τὴν εὐγνωμοσύνη μας στὴν
«Χριστιανικὴ Ἐνωσι Ἐπιστημόνων» πού
μὲ τὴ στοργικὴ φροντίδα τῆς τυπώθηκαν
τὰ ποιήματα τοῦ ἐξαίρετου τέκνου τῆς
Χίου καὶ ἡ ὁποία, μὲ τὴ συμπλήρωση δε-
καετίας ἀπὸ τὸν θάνατό του ἀποφάσισε
τὴν ἐκδοση εἰδικοῦ τόμου ἀφιερωμένου
στὸν ποιητὴ.

Ἰδιαίτερα εὐχαριστῶ προσωπικῶς τὴν
σεβαστὴ Ἐπιτροπὴ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τό-
μου, πού μὲ ἐτίμησε μὲ τὴν πρόσκληση ὅ-
πως ἐκφράσω καὶ ἐγὼ τὴ γνώμη μου γιὰ
τὸ ἔργο καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀλέ-
ξανδρου Γκιάλα.

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Εἰς Α. Γκιάλαν (Γ. Βερίτην)

*Χριστὸς ἀνέστη! Τοῦ θανάτου γκρομμισμένα
εἶναι τὰ κάστρα. Τῆς χαρᾶς πέστε ψαλμό.
Χριστὸς ἀνέστη! Μὰ τὰ μάτια δακρυσμένα
Ἄπ' τὸ δικό σου, Ἀλέξανδρε, εἶναι χωρισμό.*

*Μ' ἀναστάσιμους ὕμνους θάψαμε τὸ σῶμα
Στῆς ἀνθοστόλισης γῆς τὴν πρωϊνὴ δροσιά
Καὶ νὰ νοιώσουμε βαθειὰ δὲ μπορούμε ἀκόμα,
Πῶς δὲ θὰ σ' ἔχουμε ὁδηγὸ κοντὰ μας πιά.*

*Τώρα ἢ πολύχρωμη ἄνοιξη σ' ὄλη τὴ φύση
Σκορπᾶ τις πλούσιες τῶν ἀνθῶν τῆς εὐωδιές.
Εὐπνα! Ἀπὸ τῶμορφο νησι νὰ σοῦ θυμίσω
Γαλήνια βράδνα, ἦρθε, καὶ πύρινες αὐγές.*

Νὰ σοῦ δώση ἤρθε πάλι τὴ λαμπρὴ σου λύρα
 Μὲ τῆς θεομῆς φτιαγμένη πίστεως τὶς χορδὲς
 Καὶ νὰ σοῦ πῆ: «Σκόρπα δπως πρίν, ποιητὴ τὰ μύρα
 Τῶν τραγουδιῶν καὶ τὶς ἀξέχαστες ᾠδές!»

Ἄγωνιστὴς ἀκούραστος καὶ πάλι ζώσου
 Τὴν τρομερὴ γιὰ τοὺς ἐχθροὺς ἀρματωσιά,
 Τοῦ πνεύματος ρομφαία ν' ἀστράψη στὸ πλευρό σου
 Καὶ ν' ἀπλωθῆ παντοῦ τῆς πίστεως ἡ δροσιά.

Τῆς σωτηρίας ἡ μάχη γύρω ἔχει πυκνώσει·
 Θυμᾶσαι ; Ἄλύγιστος ἐπήγαινες μπροστά·
 Στὴ βροντερὴ φωνή σου ξεθαρρεύαν τόσοι
 Καὶ στὸν ἀγῶνα πλέον ἐστέκανε πιστά.

Μέρα καὶ νύχτα ἐκούρσενες τοῦ ἐχτροῦ τ' ἀσκέρι
 Πιστὸς στρατιώτης στοῦ Χριστοῦ τὴν προσταγή
 Καὶ τὸ τραγούδι σου ξεχύνονταν νὰ φέρῃ
 Τοῦ λυτρωμοῦ τὸ μήνυμα σ' ὅλη τὴ γῆ.

Χριστὸς ἀνέστη ! Τοῦ θανάτου γκρεμισμένα
 Εἶναι τὰ κάστρα. Ἄς ἀκουστῆ χαρᾶς ψαλμός.
 Χριστὸς ἀνέστη ! Δὲν ταιριάζουνε γιὰ σένα
 Δάκρυα πικρά, μήτε τοῦ πόνου στεναγμός.

Τώρα ἡ ψυχὴ σου σ' ἄλλους κόσμους πιά φιασμένη,
 Ὅπου πνευμάτων καθαρῶν ζοῦνε χοροί,
 Ὅπου ὕμνους καινούργιους λέει στὸν Πλάστη εὐτυχημένη
 Καὶ τοῦ προσώπου Του τὸ φῶς τὴν πλημμυρεῖ.

Ἐκεῖ τὴ Δευτέρα προσμένεις Παρουσία,
 Μὲ τὸ Χριστὸ μαζί γιὰ νὰ φανερωθῆς
 Κι' ὀλόφωτος σὰν κάποια ἀσύλληπτη ὄπτασία,
 Τὸ μυστικὸ κι' ἄφθαρτο σῶμα νὰ ντυθῆς.

Ἐκεῖ στὸ θρίαμβο τῶν ἀγίων, ποὺ αἰῶνια μένει
 Θυμῆσου αὐτούς, ποὺ ἀκόμα μάχονται στὴ γῆ.
 Καὶ στὸν καλὸν ἀγῶνα συντροφιά ἄς μᾶς μένῃ
 Σὰ θεία νεφέλη ἡ φλογερὴ σου προσευχή.

Σ. ΚΥΡΗΝΑΙΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Τὸ θέμα

Ὁ ἄνθρωπος, ἡ δημιουργία του, ἡ ἐξέλιξις του εἰς ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν προσωπικότητα, ἡ τελείωσις του, ἡ λύτρωσις του, ἡ σωτηρία του καὶ ἡ θέωσις του, εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν θέμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐὰν διὰ τὸν Σωκράτην λέγεται, ὅτι κατεβίβασε τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν καὶ μετέτρεψε τὴν πορείαν τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ ὄντολογικὴν, πού ἦτο, εἰς ἀνθρωπολογικὴν, διὰ τὸν Χριστιανισμὸν δύναται νὰ λεχθῆ κατὰ περισσότερον: ὅτι κατεβίβασε τὸν Θεὸν εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ ὑψώσῃ κατόπιν μαζὺ Του καὶ τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ ἄνθρωπος προσωπικὴ δημιουργία τοῦ Θεοῦ

Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα ἢ τὸ ἐπισφράγισμα τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἐγένετο δὲ ἀπὸ τὸν Θεὸν ὄχι ἀπλῶς μὲ ἓνα λόγον Του, ἀλλὰ μὲ προσωπικὴν τρόπον τινὰ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ὃ Ὅποιος ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὸν ἔπλασε, δίδων πρῶτον π ν ο ἦ ν ζ ω ἦ ς καὶ δεύτερον τὴν δυνατότητα νὰ ἐξελιχθῆ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἰδικὴν Του.

Εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, περιγραφὴν τῆς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως, ἀξίζει νὰ προσέξωμεν τρεῖς σπουδαιότητας λεπτομερείας:

α) Ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἄρσεν καὶ θῆλυ.

β) Ὅτι ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν δυνατότητα τοῦ ἄρχειν ἐπὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν πετεινῶν καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ

γ) Ὅτι τοὺς ἠλόγησε μὲ τὴν δύναμιν τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ τοῦ πληθύνεσθαι.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ ἐνέργειαι, τὰς ὁποίας ὠνόμασα σπουδαιότητας, μᾶς δίδουν τρεῖς βασικὰς ἀνθρωπολογικὰς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, πού ἔχουν καθαρῶς ἱστορικὴν ἀξίαν.

Ἐκεῖνο, πού ἐννοῶ, εἶναι τοῦτο: αἱ τρεῖς αὐταὶ πληροφορίαι, πού μᾶς δίδει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, μᾶς δμιλοῦν πρῶτον περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ γενάρχου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· δεύτερον περὶ τῆς ἀδιαμφισβητήτου ἀνωτερότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πάντων τῶν ζῶων πάσης τῆς κτίσεως· καὶ τρίτον περὶ τῆς κοινῆς καταγωγῆς πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἓν ζεῦγος.

Ἡ σύστασις τοῦ ἀνθρώπου: ὕλη καὶ πνεῦμα

Ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν ἄποψιν, στηριζομένην εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Κ. Διαθήκην, τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δύο: τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα. Καὶ τὸ μὲν σῶμα εἶναι ὕλικόν, ὄρατόν, αἰσθητόν, ἐνῶ ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα εἶναι πνευματικὴ, ἀόρατος οὐσία, ἡ ὁποία δὲν ὑποπίπτει εἰς καμμίαν τῶν αἰσθήσεων, καθ' ὅτι ὅλαι εἶναι ὕλικαί, ἐπομένως ἀνίκανοι νὰ συλλάβουν, νὰ ἀντιληφθοῦν ἢ νὰ προσδιορίσουν τὸ πνεῦμα. Πλὴν αἱ δύο αὐταὶ ὀντότητες ἀποτελοῦν ἓν εἰς τὴν περιπτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ζῶν ἄνθρωπος εἰμὴ μόνον ὁ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἀποτελούμενος.

Καὶ τὰ δύο αὐτὰ συστατικὰ, ὡς θεοδημιουργητα, ἦσαν καὶ εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀθάνατα. Δηλαδή ἠδύναντο καὶ δύνανται κατ' ἀρχὴν νὰ μὴ ὑπόκεινται εἰς θάνατον. Ὁ θάνατος ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἄγιαν

Γραφήν ὄχι ὡς τὸ φυσικὸν τέμα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλλ' ὡς τιμωρία. Τιμωρία, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποφύγῃ. Ἡδύνατο δὲ νὰ ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐπομένως καὶ τὸν θάνατον. Ἐὰν ἐχρησιμοποίει τὴν ἐλευθερίαν του εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ καὶ ἔὰν εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησίν του ἔδιδε τὴν δύναμιν νὰ μὴ νικᾷται ἀπὸ τὸ ἠθικὸν κακόν.

Αὐτὸ τὸ βλέπομεν λ.χ. εἰς τὴν περιπτῶσιν τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ. Ἄνθρωπος ὢν τέλειος Ἐκεῖνος, κατώρθωσε κατόπιν θετικῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ κακοῦ νὰ νικήσῃ τὸν θάνατον καὶ νὰ ἀναστῇ.

Τὰ συστατικὰ ἐπομένως τοῦ ἀνθρώπου ἐδημιουργήθησαν, ὅπως ὅλα τὰ κτίσματα, «κατὰ λίαν» καὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς τὴν δυνατότητα τῆς ἀθανασίας, κατὰ τὸν συλλογισμὸν ὅμως τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου *posse non mori* καὶ ὄχι *posse mori*.

Σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ λειτουργίαι

Μολοντί ἐπὶ τῶν ζώων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν σωματικὰς καὶ τὰς λεγομένας σκοτεινάς ἢ ἐνστικτώδεις λειτουργίας, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὁμιλῶμεν διὰ σωματικὰς λειτουργίας ἢ λειτουργίας τῶν αἰσθήσεων καὶ διὰ ψυχικὰς ἢ συναισθηματικὰς, ὅπως ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη, καὶ διὰ νοητικὰς λειτουργίας, ὅπως ἡ κρίσις, ἡ μνήμη καὶ ἡ φαντασία, ἀλλὰ ὄχι κεχωρισμένως. Αἱ λειτουργίαι αὗται εἶναι ἀνθρώπινοι λειτουργίαι. Εἶναι αἱ ἐκφράσεις τῶν δύο ὑποστάσεων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀσυγχύτως ἠνωμένοι ἐν αὐτῷ. Σκεπτόμεθα, κινούμεθα, ἐργαζόμεθα, ἐνεργοῦμεν, ἀγαθοποιοῦμεν ἢ ἁμαρτάνομεν ἠνωμένως: καὶ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ τιμωρία (μακαρία ἀθανασία εἰς τὴν πρώτην περιπτῶσιν ἢ θάνατος εἰς τὴν δευτέραν) ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰ δύο: καὶ εἰς τὸ σῶμα δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν.

Καὶ ὑπάρχουν μὲν λειτουργίαι καθαρῶς ὀργανικαὶ ἢ καθαρῶς νοητικαί, ἀλλὰ δὲν παύουν νὰ εἶναι ἀ ν θ ρ ὠ π ι ν α ι ὑπὸ

τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἀποτελεσμένου ἀνθρώπου. Αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ λειτουργίαι νοοῦνται ἠνωμένως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ ψυχὴ τελῆ τὰς φυσικὰς καὶ τὰς ἀμέσως πρὸς τὸ σῶμα συνδεδεμένας λειτουργίας. Ἡ θέσις αὕτη τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας ἀποκλείει τόσον τὰ ὑπὸ τῶν ὕλιστῶν, ὅσον καὶ τὰ ὑπὸ τῶν πνευματιστῶν πρεσβεύμενα. Οἱ πρῶτοι, ὡς γνωστόν, ἐλλαμβάνουν ὡς σωματικὰς λειτουργίας καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Οἱ δεῦτεροι, οἱ πνευματισταί, ἐξ ἀντιθέτου ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ σώματος, τὸ ὀνομάζον δὲ ὁμοίωμα τῆς ψυχῆς. Πειστικώτατον παράδειγμα ἀσυγχύτως ἠνωμένων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν εὐρίσκομεν εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ Θεανθρώπου πρὸς τὸν Διάβολον κατὰ τὸ τεσσαρακονθήμερον διάστημα τῶν πειρασμῶν Του. Αὗται δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰ μὴ ἡ ἐκφρασις τῶν ἠνωμένων ἐνεργουσῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν «ἀνθρωπίνων» λειτουργιῶν Του.

Ἐξ ἄλλου ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Ἄπ. Παῦλος εἰς τὸ Ζ' κεφ. τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς του, δὲν εἶναι ἀνταγωνισμὸς σωματικῶν καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἀλλ' ἀνταγωνισμὸς ἠνωμένων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

Ὁ ἄνθρωπος βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους

Πολὺ προτοῦ ἀνακαλυφθῶν αἱ νέαι θεωρίαι τῆς «ἐξελίξεως», τοῦ «ἕλισμοῦ» καὶ τοῦ «πνευματισμοῦ», ποῦ ἀνεκαλύφθησαν ὄχι πράγματι διὰ νὰ θεμελιώσουν νέον τι, ἀφοῦ σήμερον θεωροῦνται πεπαιλωμένα καὶ ἀτόβλητοι, ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως ἠσχολήθη μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ δὴ μὲ τὴν μελέτην τῶν δυνάμεων, ποῦ ἐνεργοῦν ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ θέμα αὐτό, ποῦ εἶναι βεβαίως θέμα τῆς ἀνθρωπολογίας, ἢ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ θεολογία τὸ ὀνομάζει «ἡ ἀρχέγονος κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου». Ἡ θεολογικὴ ἔρευνα ἤρχισεν ἀπὸ τὸ ἐρώτημα: «πῶς ἦτο ἀραγε εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν φαίνεται νὰ

ἔχη πολλά θεϊκά στοιχεία εἰς τὰς ἡμέρας μας;». Εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ὁ Μωϋσῆς, ὁ συγγραφεὺς τῆς Γενέσεως, λαμβάνει τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν, τὸν Ὀποῖον ἀκούει νὰ λέγη: «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. α' 26). Ὁ δὲ ψαλμοδὸς Δαυὶδ ἐρωτᾷ τὸν Θεὸν μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν. . . τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν;» (Ψαλμ. 8,5). Καὶ λαμβάνει τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «Ἠλάττωσα αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους· δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσα αὐτὸν καὶ κατέστησα αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μου» (Ψαλμ. 8,6-7). Αὐτὴ λοιπὸν ἦτο ὁ ἀρχέγονος κατὰστασις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπλάσθη «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους». Τὸ «κατ' εἰκόνα» ἀναφέρεται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» εἰς τὴν ἐπὶ τῆς φύσεως κυριαρχίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν. Καὶ τὸ «βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους» εἰς τὴν θεογνωσίαν καὶ εἰς τὴν φορὰν ἢ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ θεῖον, πρὸς ὅ,τι θεῖον, καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Ἡ ἀρχέγονος ὁμοίωσις αὐτῆς κατὰστασις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦτο καὶ τελεία ἢ ἀποτελεσμένη. Καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ του φύσις, καθὼς καὶ ἡ φορὰ του πρὸς τὸ θεῖον εἶχον ἀνάγκην σταθεροποιήσεως. Ἐπίσης τὸ σῶμά του. Ἦτο μὲν σχετικῶς ἀφθαρτον καὶ ἠδύνατο μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ ἐνεργεῖα - ὄχι μόνον δυνάμει - ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον. Ἐν τῷ συνόλω του ὁ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους πλασθεὶς ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἐξελίξῃ τὴν γνῶσιν, τὴν ὁποῖαν εἶχε περὶ Θεοῦ εἰς πίστιν, τὴν τάσιν πρὸς τὸν Θεὸν εἰς ἀφωσίωσιν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς θελήσεως εἰς ἐκλογὴν καὶ πρὸς τὴν ἠθικότητα του εἰς ἀγίασιν, τὴν δύναμιν του νὰ κυριαρχῇ ἐπὶ τοῦ κόσμου εἰς ἀτοκουργίαν, τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν τελείωσιν εἰς ταπεινώσιν, νέκρωσιν τῆς σαρκός, ὑπακοὴν καὶ θέωσιν. Τὰς ἀντιλήψεις τῆς αὐτᾶς καὶ γνῶμας τῆς ἡ

ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία ἀντλεῖ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Γραφήν. (Γέν. 1, 31. 2, 25).

Καὶ ὁμοίως ἔπεσον

Ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν τελείωσιν καὶ τὴν θέωσιν δὲν ὑπῆρξεν ὁμαλῆ. Ἀνεκόπη ἀπὸ τὸν πειρασμόν, τὴν ἁμαρτίαν, τὴν πτώσιν, τὴν ἐκπτώσιν ἐκ τῆς κατὰστασεως τῆς εὐδαιμονίας ἢ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ παραδείσου καὶ τὸν θάνατον. Τὰ στάδια αὐτὰ τὰ ἀπέφυγεν ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ Χριστός. Ὁμοίως ὁ παλαιὸς Ἀδάμ, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος. Ἡδύνατο ἐν τούτοις νὰ τὰ ἀποφύγῃ. Τὸ ἀπέδειξεν ὁ Χριστός, ὁ Ὁποῖος μολοντί ἔχων πλήρη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὁμοίως κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν κατωτέραν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς τὴν ἀνωτέραν τὸν πειρασμόν, εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματός Του τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν καὶ προτίμησιν τοῦ καλοῦ τέλος κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὸν θάνατον εἰς τὴν ἀθανασίαν, καὶ τὴν φθορὰν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν, μὲ τὸ νὰ παραμεῖν ἠνωμένος πάντοτε πρὸς τὸν Πατέρα. Τὰς ἰδίας δυνάμεις εἶχε καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν τὰς ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν θεμελιώσιν του εἰς τὸ ἀγαθόν· ἐκλέγων ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα ὡς ἐλεύθερος, τὸν εὐκόλον δρόμον τῆς θεοποιήσεώς του, αὐτόν, πού τῷ ὑπέδειξεν ὁ διάβολος, ἀντὶ τοῦ δυσκόλου «τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν» (Γέν. 2,15) πού τῷ ἐχάραξεν ὁ Θεός, ἔπεσε, καὶ ἡ πτώσις του ὑπῆρξε τραγικωτάτη δι' αὐτόν. Ὡς συνέπειαν ἠσθάνθη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἠθικῆς γαλήνης, τὴν ταραχὴν τῆς ἐνοχῆς· εἰς τὴν θέσιν τῆς πνευματικῆς εὐθύτητος τὴν ἀγωνίαν τοῦ ψεύδους· εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀπολύτου εὐδαιμονίας τὴν καταιγίδα τῆς ἁμαρτίας· εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του πλησίον τοῦ Θεοῦ τὴν πτώσιν του εἰς τὸ χῶμα, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐσύρευτο ὁ ὄφις· εἰς τὴν θέσιν τῆς παραδεισιακῆς τρυφῆς τὸν ἰδρωτᾶ, τὰς ἀκάνθας καὶ τοὺς τριβόλους καὶ ἐπὶ πλέον τὴν φλογίνην ρομφαίαν, πού ἐχώρισε τὸν ἑαυτὸν του εἰς δύο: τὸν ἀναμάρτητον ἑαυτὸν του, τὸν πρὸ τῆς πτώσεως, καὶ τὸν

ἀμαρτωλὸν ἑαυτὸν του, μετὰ τὴν πτώσιν.

Ἡ πτώσις, ἡ ὁποία δὲν ἦτο ἀναπόφευκτος, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεώς μας, ὁσάκις ἀμαρτάνομεν, ἔκαμεν ἐν τούτοις ἀναπόφευκτον ἓνα μεγάλο κακόν. Ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος βλέπει ὅτι κατήντησαν οἱ πρωτόπλαστοι ἀπλῶς σὰρξ (Γέν. 6,3). Ἐπιπροσθέτως παρατηρεῖ, ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι. . . «καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας» (Γέν. 6,5). Ὁ προφήτης Δαυὶδ θρηνεῖ ἐπάνω εἰς τὸ κακὸν αὐτὸ μὲ τοὺς ἐξῆς πονεμένους λόγους «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48, 13). Ἀλλαχοῦ δὲ συντετριμμένος ἀναφωνεῖ «ἄνθρωπος ματαιότητι ὁμοιώθη» (Ψαλμ. 143,4). Ὁ Ἐκκλησιαστής μελαγχολικώτατα μονολογεῖ: «εἶπα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου περὶ. . . τῶν υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ τοῦ δεῖξαι, ὅτι αὐτοὶ κτήνη εἰσὶ». Ὁ Ἄπ. Παῦλος ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἀναποφεύκτου κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησεν, ὡς συνέπεια, τὴν μὴ ἀναπόφευκτον ἀμαρτίαν, ἀποφαίνεται μὲ πολλὴν θλίψιν, ὅτι «δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον» (Ρωμ. 5, 12).

Ἡ πτώσις λοιπὸν ἀνέτρεψε τὴν φυσικὴν τάξιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ, ὥστε ὄχι μόνον ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑποταγῇ εἰς τὴν ματαιότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ κτίσις (Ρωμ. 8,20), καὶ ἐπὶ πλέον νὰ δημιουργηθῇ μία νέα τάξις πραγμάτων, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ ὀδύνη (Ρωμ. 8,22). Ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ ὀδύνη τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος βλέπει τὴν πτώσιν του καὶ ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος παλαίει πρὸς τὴν ἀκατανίκητον ἀντινομίαν νὰ θέλῃ νὰ πράττῃ τὸ καλόν, καὶ νὰ εὐρίσκηται πάντοτε πρᾶττων τὸ κακόν (Ρωμ. 7,19).

Παρὰ ταῦτα δύναται νὰ ὀρθωθῇ

Ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς πτώσεως καὶ

ἀπὸ τὰ τραύματα, ποὺ ὑπέστη κατ' αὐτὴν καὶ τὰ ὁποῖα τὸν κάμουν νὰ στενάξῃ καὶ νὰ ὀδύνη, δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ λυτρωθῇ ἐν μέρει καὶ μόνος του, ἐξ ὀλοκλήρου ὅμως μόνον μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνο, ποὺ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον μερικῶς νὰ συνέλθῃ, νὰ σταθῇ εἰς τὰ πόδια του καὶ ὀρθοποδήσῃ εἶναι ἡ συναίσθησις, ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιστροφῆς. Τὰ τρία αὐτὰ στάδια ἢ τὰς τρεῖς αὐτὰς σταδιακὰς προσπάθειάς πρὸς τὴν ἀνόρθωσιν, τὰς εὐρίσκομεν εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου. Εἰς τὴν φράσιν «εἰς ἑαυτὸν ἐλθόν» εὐρίσκομεν τὴν συναίσθησιν. Εἰς τὸ «ἀναστὰς» εὐρίσκομεν τὴν μετάνοιαν. Εἰς τὴν φράσιν «πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου» εὐρίσκομεν τὴν ἀπόφασιν ἐπιστροφῆς. Πλὴν δὲν ἀρκοῦν αὐταὶ αἱ προσπάθειαι, αἱ ὁποῖαι πολλὰς φορὰς δύναται νὰ ἔχουν καὶ μόνον ἀισθηματικὸν χαρακτήρα. Διὰ τὸν ἄσωτον ἐχρειάσθη ὁ Πατέρας του. Ἐκεῖνον ἡ ἀγάπη ὀλοκλήρωσε τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἀσώτου. Τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις εἶναι ἐκείνη, ποὺ ὀλοκληρῶνει τὴν ἀνόρθωσιν. Τὸ θέμα δὲ τοῦτο τῆς Θεῆς χάριτος δὲν εἶναι ἀπλῶς θεολογικόν. Εἶναι καὶ ἀνθρωπολογικόν. Ἡ χάρις ἀνασυνδέει τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν Θεόν, μὲ τὸ «κατ' εἰκόνα», μὲ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» καὶ μὲ τὸ «βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους». Ὁ ἄνθρωπος δηλ. τῆς χάριτος ἀνακτᾷ τὴν δυνατότητα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελίξεως καὶ τελειώσεως. Αἱ γνωσταὶ ἀγιογραφικαὶ ἐκφράσεις «κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορ. 3,10)· «ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε» (Β' Κορ. 1, 15)· «ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμᾶς» (Β' Κορ. 9,14)· «ἄρκει σοι ἡ χάρις μου» (Β' Κορ. 12,9)· «χάριτι ἐστε σεσωσμένοι» (Ἐφ. 2, 5 καὶ 8)· «ἐνδυνάμου ἐν τῇ χάριτι τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Β' Τιμ. 2,1)· «χάριν ἔχομεν» (Ἐβρ. 4,16)· «αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι» (Β' Πέτρου 3, 18) καὶ ἄλλαι ὅμοιαι ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν τὴν νέαν δυνατότητα, τὴν ὁποίαν ἐξησφάλισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀνακαινισίς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Χριστῷ. Αὐτὴν τὴν νέαν κατάστασιν τὴν χαίρειται ὁ Ἄπ. Παῦλος μὲ τὰς πανηγυρικὰς λέξεις: «εἰ τις ἐν Χριστῷ καινῇ κτίσις»

(Β' Κορ. 5,17). Τὸν δὲ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐκαθάρθη καὶ ἀνεγεννήθη ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, περιχαρῆς ὁ Ἄπ. Παῦλος τὸν ὀνομάζει «καινὸν ἄνθρωπον» (Ἐφ. 2, 15). Ὁμοίως τὴν κτίσιν, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποταγῇ εἰς τὴν ματαιότητα. τὴν βλέπει καὶ αὐτὴν ἀνακαινισμένην καὶ ἀναφωνεῖ: «ἰδοὺ γέγονε καινὰ πάντα» (Β' Κορ. 5, 17).

Ἡ ἐνανθρώπις τοῦ Τιοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς δευτέρας δημιουργίας. Οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶναι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ. Εἶναι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστὸς δίδει τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ μέγαλο αὐτὸ προνόμιον εἰς τὸν ἄνθρωπον, πὺ πιστεύει: «Ὅσοι δὲ ἔλαβον Αὐτὸν (τὸν Χριστόν), μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐαγγ. Ἰωάννης, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι». Διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἄλλους πιστοὺς, ὁ Ἄπ. Παῦλος λέγει, «ὅτι αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ» (Ρωμ. 8,16). Αὐτὸ τὸ προνόμιον τὸ ἀποκτᾷ ὁ χριστιανὸς ὄχι ἐξ ἔργων ἢ ἐπιτευγμάτων ἰδικῶν του, ἀλλὰ «κατ' ἐκλογὴν χάριτος» (Ρωμ. 11,5).

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν λοιπὸν τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν πτώσιν, ἀλλ' ἀνωρθώθη διὰ τὴν ζήσιν μίαν νέαν ζωὴν ἐν χάριτι.

Καὶ τὰ βαδίση πρὸς τὴν τελείωσιν καὶ τὴν θέωσιν

Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη, εἵπομεν, ἀπὸ τὸν Θεὸν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν καὶ βραχύ τι παρ' ἀγγέλου, ἀρετὰς καὶ ἰδιότητος, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐξελίξη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τῆς πλήρους τελειώσεως καὶ τελειότητος. Αὐτὸν τὸν ἴδιον προορισμόν, τοῦ νὰ ἐξελίξη δηλ. καὶ ἐνεργεῖα ὅτι ἔχει δυνάμει, αὐτὸν χαράσσει καὶ ὁ Χριστὸς, ὁ δεύτερος δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸν πιστόν Του, διὰ τὸν χριστιανόν.

Ἀπὸ τὰ πρώτα θέματα, πὺ ἐτόνισεν ὁ Χριστὸς εἰς τὰς ὁμιλίας Του, ἦτο τὸ θέμα

τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τελειώσεως τοῦ χριστιανοῦ. Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ γίνῃ τέλειος, ἅγιος καὶ δίκαιος, ὅπως ὁ Θεός. Αὐτὸ ἐννόει, ὅταν ἔθεσεν ὡς ἐπισφράγισμα τῆς περιφήμου ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλίας Του, τὴν ἐπιτακτικὴν φράσιν: «ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσερ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι» (Ματθ. 5,48).

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀναπτύξῃ τὴν πνευματικότητά του, τὴν διανοήσιν του μέχρι τοῦ τελειοτάτου βαθμοῦ γνώσεως καὶ σοφίας δηλ. μέχρι τῆς ἀληθείας. Ὁ ὄρος ὅμως ἀπαραίτητος διὰ τὸν χριστιανόν εἶναι τὸ νὰ ὀδηγῆται εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς του ἐρεῦνας ἀπὸ τὴν πίστιν του καὶ τὴν ἐμμονὴν του εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, εἴπεν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς Του, τότε γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. 8, 31 - 32).

Προορισμὸς τοῦ χριστιανοῦ εἶναι ἐπίσης τὸ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐπὶ πάντων, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ ἀφοῦ κατορθώσῃ προηγουμένως νὰ ἐξουσιάζῃ ἑαυτόν. Ἐκεῖνος δὲ ἐξουσιάζει ἑαυτόν, ὅστις ἀπαρνεῖται ἑαυτόν καὶ λαμβάνει τὸν σταυρόν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ τὸν Χριστόν (Ματθ. 16, 24). Εἰς τὴν ἀξιοζήλευτον αὐτὴν κατάστασιν εἶχε φθάσει ὁ Ἄπ. Παῦλος ὁ ὁποῖος ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους ἀποφασιστικώτατα «ἐγὼ οὐκ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τίνος» (Α' Κορ. 6, 12). Γράφων ἀφ' ἑτέρου πρὸς τοὺς Φιλιππησίους καὶ ἐλέγχων προφανῶς τὴν τάσιν τοῦ ἐξουσιάζειν καὶ ὑπερέχειν φέρει ὡς παραδειγμα τὸν Χριστόν, ὁ ὅποιος «οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών... καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτόν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλ. 2, 7 - 8). Κατὰ τὸ χωρίον λοιπὸν τοῦτο ὁ χριστιανὸς θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐξουσιάζῃ, ἀφοῦ προηγουμένως μάθῃ τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν ὑπακοὴν πρὸς τὸν Θεόν. Τὸν ταπεινωθέντα καὶ γενόμενον ὑπήκοον μέχρι θανάτου Τίον Του, τὸν ὑπερῶσαν ὁ Θεὸς καὶ «ἐχαρίσατο Αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνο-

μα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων» (Φιλ. 2, 9 - 10).

Τέλος ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ τείνῃ καὶ νὰ κατευθύνῃται πάντοτε πρὸς τὴν θέωσιν. Ἦδη ὁ Δαυὶδ παρουσιάζει τὸν Θεὸν νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους: «ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε» (Ψαλμ. 81, 6 - 7).

Ἡ ἔνωσις κατὰ ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τοῦ θελήματος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν θέωσιν. Ὁ Ἄπ. Παῦλος, ὁ ὁποῖος εἶχε φθάσει εἰς τὸ εὐτυχές τουτο στάδιον τῆς θεώσεως τὴν περιγράφει ὡς ἐξῆς: «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντός ἐαυτὸν ὑπὲρ ἔμου» (Γαλ. 2,20).

Ἡ τελείωσις λοιπὸν καὶ ἡ θέωσις εἶναι ἡ φυσικὴ τρόπον τινὰ ἐξέλιξις τοῦ χριστιανοῦ.

Ποῖος λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας

Τὸν ἀνωτέρω τύπον τοῦ ἀνωτέρου, τοῦ ἐξιδανικευμένου ἀνθρώπου, τοῦ ἐξουσιαζομένου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ οὐδενὸς ἄλλου, τοῦ ἀγίου, τοῦ δικαίου, τοῦ σοφοῦ, τοῦ θείου, αὐτὸν τὸν τύπον μᾶς προβάλλει ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία πρὸς μελέτην, ἀνάλυσιν, μίμησιν καὶ κάτι περισσότερον: πρὸς βίωσιν.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας δὲν εἶναι ἀπλῶς μία, ἔστω καὶ ἡ τελειότερα, ζωϊκὴ μορφή, ἀλλ' ἡ μοναδική, κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, μορφή, ἡ ὁποία ἔχει νόησιν, ἐλευθερίαν ἢ αὐτεξούσιον, κρίσιν, καὶ ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν συνειδήσιν.

Ὡς τοιοῦτον δὲ καὶ τὸν μελετᾶ: ὡς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν, δηλαδὴ, προσωπικό-

τητα καὶ ὄχι ἀπλῶς ὡς ζωϊκὴν μορφήν.

Ἐνδιαφέρεται οὐχ ἥττον ἢ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία καὶ δι' ὅσα ἐνδιαφέρεται κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἡ φυσιολογικὴ καὶ βιολογικὴ ἀνθρωπολογία, ἀλλ' ὄχι μὲ ἀποκλειστικῶς ὀρθολογιστικὰ ἢ μεμονωμένα κριτήρια. Ἐνδιαφέρεται λ.χ. διὰ τὸν σκελετόν, διὰ τὸ κρανίον, διὰ τὸ χρῶμα, διὰ τὸν πολιτισμόν, διὰ τὴν τέχνην, διὰ τὰ ἦθη, διὰ τὰ πορίσματα τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, μυθολογίας καὶ ἠθικολογίας, ἀλλ' ὄχι ἐπιπολαίως. Ἐγκύπτει εἰς αὐτὰ μετ' ἐπιστημονικότητος, ἐμβαθύνσεως καὶ ἀντικειμενικότητος. Δὲν καταδικάζει καμμίαν ἀνθρωπολογικὴν ἔρευναν. Οὔτε τὰ συμπεράσματά της. Τὰ παρακολουθεῖ, τὰ μελετᾷ, τὰ συγκρίνει, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον δὲν εἶδε νὰ ἀνατρέπονται τὰ δεδομένα της οὔτε ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελιξέως οὔτε ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ἀπομυθοποιήσεως.

Ἡ ἀγιογραφικὴ ἀνθρωπολογία δὲν ὑποκατεστάθη ἀκόμη ἀπὸ καμμίαν ἐπιστημονικωτέραν ἢ πειστικωτέραν ἀνθρωπολογίαν, τὸ δὲ ἐνδιαφέρον της περὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν πορείαν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου παραμένει μοναδικόν.

Τὸν ἄνθρωπον τὸν ὀνόμασε τὸ δεινότερον τῶν ὄντων ἡ ἀρχαία κλασσικὴ μας φιλοσοφία. Τὸν ὀνόμασεν αἰνίγμα - σφίγγα ἡ Αἰγυπτιακὴ διανόησις. Τὸν ὀνόμασεν αὐτὸ τὸ ἄγνωστον ὁ Ἄλέξις Καρὲλλ εἰς τὸ γνωστὸν ἔργον του. Καὶ μόνον ὁ Θεὸς τὸν ὀνόμασεν υἱόν Του. Καὶ μόνον ἡ Ἁγία Γραφή, Βασιλέα τῆς κτίσεως. Καὶ μόνον ὁ Χριστός, φίλον Του. Ὡς τοιοῦτον τὸν διαπτύσσει ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία. Καὶ ὡς τοιοῦτον προσεπάθησα νὰ τὸν παρουσιάσω ἀνοίγων τὸ τρίπτυχον τῆς εἰκόνας του: τὴν πτυχὴν, πὺδ τὸν δεικνύει «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ, τὴν πτυχὴν πὺδ τὸν παρουσιάζει «καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ Δημιουργοῦ του καὶ τὴν πτυχὴν, ὅπου ἐμφανίζεται ὡς τὸ τελειότερον κτίσμα «βραχῦ τι παρ' ἀγγέλους» ὀλίγον μόνον κατώτερον ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους.

ΣΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ ΠΟΙΗΤΗ Γ. ΒΕΡΙΤΗ
(Γιὰ τὴ συλλογὴ του : «'Η ὦδὴ τοῦ 'Αγαπητοῦ»).

Ἦλθες ἀπόψε, ἀδελφέ, καὶ κάθησες σιμά μου,
Στὸ φτωχικό μου τὸ κελί
Κι' ἔπαιξες τ' ὄριο σου βιολί
Κι' ἀγάλλιασε ἡ καρδιά μου.

Τοῦ Ἀγαπημένου τὴν «'Ῥδὴ», τοῦ Δαιρευτιοῦ τὸ «'Ἄσμα»
Μοῦ ἴφαλλες... κι' ἔκραξα κι' ἐγώ :
«Δόξα, ὡσαννὰ στὸν Πλαστουργό»
Μαζὶ μὲ κάθε πλάσμα.

Μὲ γλύκανες, τραγουδιστή, μὲ τὴ γλυκιὰ φωνή σου
Καὶ ἡ κιθάρα σου ἦ πιστὴ
Στὰ τρισβαθὰ μου ν' ἀκουστῆ,
Ἔκαμε τὴν «'Ῥδὴ» σου.

Πάφαν ἀμέσως οἱ καῦμοι κι οἱ πίκρες τῆς ἡμέρας
Τ' ἄγριου πολέμου οἱ τρανταγμοὶ
Καὶ τοῦ «κακούργου» οἱ πειρασμοί·
Καὶ λούφαξε τὸ «τέρας»

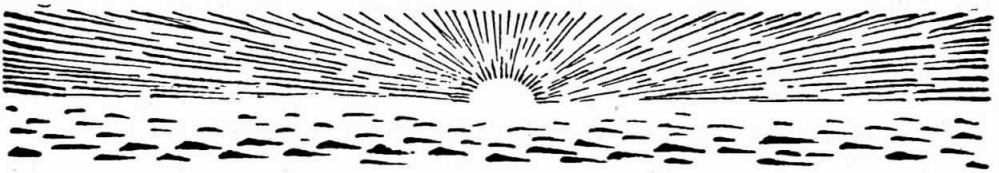
Εὐλογημένος νᾶναι Αὐτός, πὸν σοῦδωκε τὴ χάρη,
Τέτοιες χορδὲς γιὰ νὰ χτυπᾶς
Κι' ὀλόγυρά σου νὰ σκορπᾶς
Τ' ὀλόγλυκο τροπάρι

Εὐλογημένος νᾶναι Αὐτός—δικός σου καὶ δικός μου—
'Ο μουσικὸς «'Αγαπητός»,
'Αγνῶν ψυχῶν ὁ Δαιρευτὸς
—Κι' εἶναι τὸ «Φῶς τοῦ κόσμου».

Τραγουδισε, τραγουδιστή, στὸ γάμο τοῦ «'Αρνίου».
Κέρα, ὦ κέρα τὸ θεῖο κρασί
Κρούοντας τὴ λύρα τὴ χρυσή
Στὴ δόξα τοῦ «Νυμφίου».

Κρυφαφογκράζονται οἱ παλιοὶ ἀπ' τὴ σκηνὴ τὴν ἄλλη,
Κοσμάδες καὶ Δαμασκηνοί·
Χοροσκιριτᾶνε οἱ Ρωμανοὶ
Στοῦ τραγουδιοῦ τὰ κάλλη.

Παῖξε τ' ἀπόκοσμο βιολί τῆς θείας ζωῆς ἐκείνης.
Κι' ἂν ζήσης λίγο ἢ πολὺ
Σ' αὐτὴν τὴν πρόσκαιρη αὐλή,
'Αθάνατος θὰ μείνης.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑΣ

Εἰς τὰ παρασκήνια ἡ βρετανικὴ κυβέρνησις κάμνει τώρα νέαν προσπάθειαν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως τοῦ τραγικοῦ προβλήματος τῆς Κύπρου. Ἐκπρόσωποι τῶν Τόρρυς προτείνουν ὡς λύσιν τὴν διχοτόμησιν τῆς Κύπρου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Εἰς αὐτὸ τὸ ἄρθρον ὁ Δρ. Α. R. Burn ἀποκλείει αὐτὴν τὴν ἰδέαν μὲ ὅλον τὸ κύρος του ὡς ἐμπειρογνώμονος διὰ τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ὁ Δρ. Burn εἶναι ὑφηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γλασκώθης καὶ ὑπῆρξε β' γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Βρετανικῆς Πρεσβείας ἀπὸ τοῦ 1944 μέχρι τοῦ 1946. Παραθέτομεν τὸ ἄρθρον τοῦτο ὡς μίαν ἀγγλικὴν φωνὴν εἰλικρινείας. Καὶ ἔχει τόσῃν ἀνάγκην εἰλικρινείας ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἢ ἀντιμετώπισις τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ μας προβλήματος.

Τὰ κυριώτερα γεγονότα ποὺ κρύπτονται κάτω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς Κύπρου δὲν ἀμφισβητοῦνται ὅσον καὶ ἂν ἡ ἐπίσημος Βρετανικὴ πολιτικὴ ἀποφεύγει τελευταίως νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὴν δημοσιότητα. Ἡ νῆσος ὑπῆρξε κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑλληνικὴ καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν της περίπου ἀπὸ τοῦ 1400 π. Χ.

Ἀπόδειξις τῆς ἑλληνικότητός της εἶναι ἡ γλῶσσα της, ἡ θρησκεία της, ὁ τρόπος ζωῆς, καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ της ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἑλληνικὴν Χριστιανωσύνην. Ἡ ἑλληνικὴ Χριστιανωσύνη ἐξεπροσωπεῖτο πολιτικῶς ἐπὶ χιλιετηρίδα ὡς μία κοινωνία ὑπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἢ τῆς Ἀνατολ. Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Τώρα ὑφίσταται ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς νέου καὶ πλήρους ζωῆς Ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἠλευθερώθη μὲ αἷμα καὶ δάκρυα κατόπιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Ἡ Κύπρος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν αὐτήν, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτυχίαν. Μεταξὺ τῶν τότε θανατωθέντων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος.

Ἡ Μ. Βρετανία κατέλαβε τὴν νῆσον τὸ 1878 ὡς ἐγγύησιν διὰ τουρκικῶν χρέος τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἀνέμενε ὅτι ἡ Τουρκία θὰ ἠμποροῦσε νὰ πληρώσῃ. Μόλις αἱ Βρετανικαὶ ἀρχαὶ ἀπεβιάσθησαν εἰς τὴν Κύπρον, συνήντησαν μίαν ἐπιτροπὴν ἐξ ἐπισκόπων καὶ προεστώτων. Μὲ εὐγένειαν, ἀλλὰ χωρὶς

περιστροφάς, ἐφανέρωσαν τὸ τί ἐπερίμεναν ἀπὸ τὴν Μ. Βρετανίαν νὰ κάμῃ διὰ τὴν Κύπρον. Ἦθελαν νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως εἶχε κάμει ἐθελουσίως τὸ 1864 μὲ τὰς Ἰονίους νήσους τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΟΣ

Ἐδῶ πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ἀποδόσεως τῶν Ἰονίων νήσων συνετέλεσεν ὑπὲρ πάν ἄλλο, εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἰσχυρᾶς πατροπαράδοτου Ἑλληνικῆς φιλίας πρὸς τὴν χώραν μας. Ἐν τούτοις, ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ὠλοκληρώθη μόνον (ὑπὸ τοῦ Γλάδστωνος) ἀφοῦ παρήλθε γενεὰ ὀλόκληρος ἐντάσεως καὶ συζητήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξεδήλωνον κατάστασιν ὁμοιάζουσαν κατὰ πολὺ μὲ τὴν σημερινὴν κατάστασιν εἰς τὴν Κύπρον.

Ἡ περὶ Κύπρου ἀπάντησις τῆς Μεγάλης Βρετανίας ὑπῆρξεν ἐκεῖνη ποὺ ἀνεμένετο. Δὲν ἠμπορούσαμεν ν' ἀποδώσωμεν τὴν νῆσον ἐφ' ὅσον νομικῶς ἀνήκεν εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ κατάστασις ὅμως μετεβλήθη, ὅταν προσηρτήσαμεν τὴν Κύπρον ὡς ἀποικίαν τοῦ Στέμματος καὶ ὅταν ἡ Τουρκικὴ αὐτοκρατορία διελύθη μετὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Γερμανικὴν συμμαχίαν τὸ 1915.

Κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν πολέμων διάστημα

θά ἠμποροῦσε νὰ τεθῆ ὡς ἐπιχειρήμα ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῆς Κύπρου θὰ τὴν ἄφινεν ἀνυπεράσπιστον ἔναντι τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία τότε κατεῖχε τὴν Ρόδον καὶ τὰς πέριξ αὐτῆς νήσους. Ἄλλὰ μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν νήσων αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ἐντελής φυσικὴ, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον δικαιολογημένη ἀπροθυμία τῆς Μ. Βρετανίας ὅπως παραδώσῃ οἰονδήποτε ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία μας, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ ἄλλην πρόφασιν.

Καὶ αὐτὴ ἡ πρόφασις εὐρέθη ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς δῆθεν ἀνάγκης νὰ προστατευθῆ ἡ τουρκικὴ μειονότης εἰς τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα παρδαλὸν πληθυσμὸν ποικίλλοντα ἐξ ἀπόψεως φυλετικῆς καταγωγῆς ἀπὸ τοῦ νεγροειδοῦς τύπου μέχρι τύπου ξανθῶν, ὅπως οἱ Σκανδιναβοὶ (καταγομένων ἐξάπαντος ἀπὸ Εὐρωπαίους δούλους). Σήμερον ἡ μειονότης αὐτὴ ἀριθμεῖ περὶ τὰς 90.000 ἦτο τὰ 19% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Κατάγεται ἐκ Μουσουλμάνων, τοὺς ὁποίους οἱ Τούρκοι ἔφεραν ὡς εἶδος φρουρᾶς μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάκτησιν τῆς Κύπρου καὶ ἀπόσπασίν της ἀπὸ τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν τὸ 1571.

Ἡ μειονότης αὐτὴ εἶναι διεσχορπισμένη εἰς πόλεις καὶ χωριά εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔζησα εἰς ἕνα μικτὸν χωρίον καὶ εἶδα τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τούρκους νὰ ἐργάζονται φιλικῶς μαζὺ εἰς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς.

Αἱ μεταξὺ τῶν κοινοτήτων σχέσεις μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς σημερινῆς ἀνησύχου περιόδου δὲν ὑπῆρξαν χειρότεροι ἀπὸ τὰς σχέσεις μεταξὺ ὑποστηρικτῶν τῶν *Celtics* καὶ τῶν *Rangers* (ποδοσφαιρικῶν ομάδων) εἰς τὴν σημερινὴν Γλασκώθην.

Αὕτη εἶναι ἡ μοιραία ἀντίρρησης εἰς τὴν τερατώδη πρότασιν τῆς διχοτομήσεως ὡς λύσεως διὰ τὸ Κυπριακὸν πρόβλημα. Δὲν ὑπάρχει πούθεν ἀ εἰς τὴν νήσον καταφανῶς ὑπερέχουσα Τουρκόφωνος ἢ Μουσουλμανικὴ περιοχὴ καὶ ἡ δημιουργία τοι-

αύτης θὰ ἐσήμαινε τὴν ἐκρίζωσιν πολλῶν χιλιάδων χωρικῶν ἀπὸ τὰ σπίτια εἰς τὰ ὀποῖα αἱ οἰκογένειαι τῶν ἔχουν ζῆσει ἐπὶ γενεὰς ὀλοκλήρους. Διχοτόμησις τῆς Κύπρου θὰ ἦτο πολὺ χειρότερα ἀπὸ τὴν διχοτόμησιν τῆς Ἰρλανδίας.

Θὰ ἦτο ὡς νὰ ἐζητούσαμεν νὰ διχοτομήσωμεν τὴν Γλασκώθην ἢ τὸ Λίβερπουλ ἐν τῇ προσπαθείᾳ ὅπως δημιουργήσωμεν χωριστὴν περιοχὴν διὰ τοὺς Ἰρλανδοὺς.

Ἡ προάσπις ἐκ μέρους μας τῶν Τουρκικῶν αἰτημάτων ὡς μέσου διὰ τοὺς σκοπούς μας κατήντησεν ἐν τούτοις εἰς πλήρη ἐξέγερσιν τῶν Τουρκικῶν αἰσθημάτων. Αἱ ἐνέργειαι μας ἔφεραν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ σημεῖον νὰ ζητοῦν ὀλοκλήρον τὴν νήσον, ἐπειδὴ τὴν κατεῖχον καὶ εἰς τὸ παρελθόν. Τοιαύτη ἀπαίτησις δὲν θὰ ἦτο ὀλιγώτερον τερατώδης ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν ἀνακαταλήψεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Βελιγραδίου, τῆς Βαγδάτης ἢ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἐνα προγεφύρωμα ἐπὶ τῆς Κύπρου (τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος εἶναι περίπου ὅσον τὸ Νόρφολκ καὶ τοῦ Σάφοκ) φρουρούμενον ὑπὸ Τούρκων μὲ τὴν διάθεσιν πού ἔχουν σήμερον, θὰ ἐθεωρεῖτο ἀπὸ πολλοὺς Τούρκους πολιτικούς ὡς βάσις ἐξορμήσεως διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ ὑπολοίπου τῆς νήσου.

Ἐπάρχει μία ὀρθὴ καὶ ἀπλὴ λύσις: Ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἤδη Τουρκικὴν μειονότητα πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν μειονότητα τῆς Κύπρου, ἐντὸς τῶν συνόρων της, εἰς τὴν Θράκην, βορείως τοῦ Αἰγαίου.

Ἐπάρχουν ἐκεῖ περίπου 120.000, σχεδὸν τὸ ἕν τρίτον τοῦ ἐντοπίου πληθυσμοῦ. Καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολὺ καλὴν φήμην διὰ τὴν μεταχείρισιν τῆς μειονότητος αὐτῆς.

ΧΩΡΙΣΤΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ

Ἡ μειονότης αὐτὴ εὐήμερὴ καὶ εἶναι εὐχαριστημένη, ὅπως ἠμπορεῖ νὰ ἴδῃ κάθε ἕνας πού θὰ ἤθελε νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν περιοχὴν. Ἐγὼ προσωπικῶς προσεκλήθην νὰ παραστῶ εἰς λατρείαν ἐντὸς τεμένους.

Ἐχουν τὰ ἰδικὰ τῶν σχολεῖα καὶ ἀποστέλλουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν δύο

βουλευτάς, βάσει χωριστῆς ἀπογραφῆς, καὶ τοιουτοτρόπως ἀνεξαρτήτως κομματικῶν ἀπόψεων ὑπάρχει πάντοτε μία τουρκικὴ φωνὴ διὰ τὰ ὁμιλῆ δι' αὐτοὺς εἰς Ἀθήνας.

Ἡ τουρκικὴ προπαγάνδα τοὺς προσεκάλεσε νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν Τουρκίαν. Δὲν ἐπῆγαν πολλοί· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρκετοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκεῖνο πὺν χρειάζεται διὰ τὰ λυθῆ τὸ πρόβλημα τῆς μειονότητος εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ἀπλῶς μία ἐπανάληψις τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης, πὺν ἐγγυῶνται τὰ δικαιώματα τῆς μειονότητος τῆς Θράκης.

ΝΑ ΚΑΤΑΣΙΓΑΣΟΥΝ ΤΑ ΠΑΘΗ

Ἄλλὰ μετὰ τὸν ἐξερθεισμόν πὺν προεκλήθη ἀπὸ τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων ἐτῶν, διὰ τὰ ὁποῖα αἱ Βρετανικαὶ κυβερνήσεις δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀποσιεῖσουν μέρος τῆς εὐθύνης, θὰ χρειασθῆ μεταβατικὴ περίοδος ὀλίγων ἐτῶν διὰ τὰ κατασιγάσουν τὰ πάθη.

Αὐτὸ θὰ πραγματοποιηθῆ μόνον κατόπιν ἐγγυήσεως περὶ διεξαγωγῆς δημοψηφίσματος διὰ τὴν αὐτοδιάθεσιν ἐντὸς τακτικῆς προθεσμίας καὶ μετὰ ἡγγυημένα διὰ συνθήκης δικαιώματα διὰ τὴν μειονότητα.

Dr. A. R. Burn

ΗΡΩΪΣΣΑ ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ

Ἡρώϊσσα πατρίδα μου,
δαφνοσπαρμέν' ἢ στράτα σου
ξανοίγεται μπροστά.

Ὅρμοῦν νὰ παλληκάρια σου,
τὰ πόρθητα τὰ κάστρα σου,
ἀπὸ σάρκα καὶ ὀστά!

Κι' εἶν' ὁ Σταυρὸς ὁ ἀνίκητος,
τὸ ὄπλο τὸ « π υ ρ η ν ι κ ὸ »
τὸ τρομερὸ, δικό σου.

« Ἐν τούτῳ νίκα » γράφηκε,
ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ παλιά,
ψηλὰ στὸν οὐρανὸ σου.

Γαλανομάτα Ἑλλάδα μου,
τὸν « πύραυλό σου » ετοίμαζε
μετὰ τὸ μαροῦτι τῆς καρδιάς.

Περὶ φανη κι' ἀλύγιστη
στῆς Λευκωσίας τὰ σίδηρα
καὶ τῆς Κοκκινότριμυθιάς.

Τὸ Ἐβερεσι τῆς δόξας σου,
αἰώνιο κι' ἀπροσπέλαστο
σὲ πέλαγο καὶ σὲ στεριά.

Στὸ Ἐβερεσι τῆς δόξας σου
φθάν' ἡ λεβεντοκόρη σου:
Τῆς Κύπρου ἡ λευτεριά.

ΧΛΟΗ ΑΧΑΪΚΟΥ

ΑΠΟ ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΑΙΤΙΟΤΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΥΣΙΝ;*

Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν ἐπανάληψιν ἐνὸς πειράματος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπαναληφθοῦν μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν αἱ αὐταὶ πάντοτε ἀρχικαὶ συνθήκαι. Ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐλεγχθῇ ἂν «καὶ αὐταὶ αἰτίαι φέρουν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα», ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὰς «αὐτὰς αἰτίας». Ὡς ἐκ τούτου τὸ θέμα τοῦ ὁρισμοῦ τῆς αἰτιότητος τίθεται πάλιν ἐπὶ τάπητος. Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος νὰ παρακάμψῃ τὴν δυσκολίαν αὐτήν;

Μία προσπάθεια ἀντιμετώπισεως τῆς ἀνωτέρω ἀδυναμίας τοῦ συνήθους ὁρισμοῦ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος εἶναι ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐννοίας τῶν «γενικῶν αἰτίων». Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐλπίζεται ν' ἀποφευχθῇ ἡ δυσάρεστος ἔκφρασις «κατὰ προσέγγισιν», ἡ ὁποία δὲν θεωρεῖται ὅτι τιμᾷ τοὺς φυσικοὺς νόμους, διὰ τὴν ἰσχύν καὶ ἀκρίβειαν τῶν νόμων ἔχομεν μεγάλην ἰδέαν.

Εἰς ὅλα τὰ συνήθως ἀναπτυσσόμενα παραδείγματα αἰτιωδῶν σχέσεων, αἱ αἰτίαι αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται, εἶναι αἰτίαι μερικαί. Ἄφινουν ὀρισμένους παράγοντας ἀκαθοριστούς, ὅπως π. χ. τὰς θέσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων κατὰ τὴν ὥραν τῆς παρατηρήσεως, ὡς κάτι τὸ ἀσήμαντον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅμως, ὅτι ὅσον μικρὰ καὶ ἀσήμαντος καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπίδρασις αὐτῆ, ἐν τούτοις ὑπάρχει. Μία ἀκριβὴς λοιπὸν καὶ αὐστηρὰ διατύπωσις τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος θὰ πρέπη νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει τὴν ὅλην κατάστασιν τοῦ Σύμπαντος. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος διατυπῶνται ὡς ἑξῆς: Ἡ κατάστασις τοῦ ὅλου Σύμπαντος κατὰ τινὰ στιγμὴν εἶναι ἡ αἰτία τῆς καταστάσεως τοῦ Σύμπαντος κατὰ τινὰ ἐπομένῃν στιγμὴν.

Ἐδῶ παρουσιάζεται ἡ εἰκὼν τοῦ περιφήμου δαίμονος τοῦ Laplace. «Μία διάνοια, ἡ ὁποία, εἰς μίαν δεδομένην στιγμὴν θὰ ἐγνώριζεν ὅλας τὰς δυνάμεις αἱ ὁποῖαι δροῦν εἰς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀμοιβαίας θέσεις τῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα τὴν ἀποτελοῦν, ἐὰν δὲ ἐξ ἄλλου ἡ διάνοια αὕτη ἦτο ἀρκετὰ μεγάλη, ὥστε νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὰ τὰ δεδομένα εἰς τὴν μαθηματικὴν ἀνάλυσιν, θὰ περιελάμβανεν εἰς τὸν αὐτὸν τύπον, τὰς κινήσεις τῶν πλέον μεγάλων σωμάτων τοῦ Σύμπαντος καὶ τὰς κινήσεις τοῦ πλέον ἐλαφροῦ ἀτόμου. Τίποτε δὲν θὰ ἦτο ἀβέβαιον εἰς αὐτήν, τὸ μέλλον ὅπως καὶ τὸ παρελθὸν θὰ ἦσαν παρόντα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μὲ τὴν τελειότητα, τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἀστρονομίαν, παρέχει μίαν ἀσθενῆ εἰκόνα τῆς διανοίας αὐτῆς»⁽¹⁾. Αὐτὴν τὴν ἰδανικὴν περίπτωσιν παρουσιάζουν τὰ μαθηματικὰ πρότυπα τοῦ Σύμπαντος. Εἰς αὐτὰ μᾶς δίδονται αἱ ἀρχικαὶ συνθήκαι καὶ οἱ νόμοι μεταβολῆς τῶν φαινομένων. Τότε ἡ εὗρεσις τοῦ ἐξαγομένου εἶναι ἀπλῶς ἓνα μαθηματικὸν πρόβλημα, λύσεως ὀρισμένων διαφορικῶν ἐξισώσεων (ἢ ἐνδεχομένως διαφορικῶν ἐξισώσεων μὲ μερικὰς παραγώγους, ὅταν ἔχωμεν πεδία).

Ἐν ἄλλοις παραδείγμασι τοιαύτης μορφῆς εἶναι ὁ νόμος τῆς γαγκοσμίου ἑλξεως τοῦ Νεύτωνος, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἀπετέλεσε τὸ πρότυπον τῶν νόμων, ὅπως τοὺς

* Ἀπόσπασμα μελέτης ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἰτιότης καὶ Πιθανότης», δημοσιευμένης εἰς τὸν τόμον τὸν ἀφιερωμένον εἰς μνήμην Ἀλεξάνδρου Γκιλά (Γ. Βερίτη), ὁ ὁποῖος κυκλοφορεῖ ἐντὸς τοῦ Ματοῦ ὡς ἔκδοσις τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων».

(1) P. Laplace, Essai philosophique sur les probabilités, Paris 1814, σ. 3-4.

έφαντάσθη ό Laplace. "Αν δεχθώμεν ότι όλα τὰ σημεία του Σύμπαντος έλκονται άνά δύο, άναλόγως τών μαζών και άντιστρόφως άναλόγως του τετραγώνου τών άποστάσεων, τότε ή εξέλιξις του Σύμπαντος δέν είναι παρά ένα πολύπλοκον μαθηματικόν πρόβλημα' άρκει νά γνωρίζωμεν τās άρχικάς συνθήκας, δηλαδή τās θέσεις και τās ταχύτητας όλων τών σημείων του Σύμπαντος κατά μίαν δεδομένην στιγμήν. Βεβαίως ή λύσις του προβλήματος αυτού είναι έντελώς άδύνατον νά δοθῆ πρακτικώς, όταν τó πλήθος τών σωματίων είναι πολύ μεγάλο(2). Έν τούτοις είναι σχετικώς εύκολον νά δειχθῆ ότι μία τοιαύτη λύσις έν γένει υπάρχει. Η άρχή τῆς αίτιότητος λοιπόν λέγει ότι υπάρχει ένας μαθηματικός «τύπος του Σύμπαντος» (world formula)(3), ό όποιος λυόμενος μάς δίδει τήν εξέλιξιν του Σύμπαντος. "Αν π. χ. δίδεται ή δυναμική συνάρτησις U συναρτήσει τών συντεταγμένων x, y, z τών σημείων του, είναι δυνατόν νά εύρεθούν αί κινήσεις όλων τών σημείων του Σύμπαντος, άρκει νά δοθούν αί άρχικάί θέσεις και ταχύτητές των. Έπομένως, θά έλεγε κανείς, ότι ή αίτιότης δέν είναι τίποτε άλλο παρά ό ίσχυρισμός ότι υπάρχει ό «τύπος του Σύμπαντος» U. Κατά τόν Margenau όμως αυτό δέν άρκει. Χρειάζεται επί πλέον ή U νά είναι άνεξάρτητος του χρόνου t. Πράγματι άν ή U έξαρτάται έκ του t τότε οί φυσικοί νόμοι είναι μεταβλητοί έν χρόνω, και τὰ φαινόμενα δέν έπαναλαμβάνονται πάντοτε τὰ αυτά. Ό χρόνος όμως ό ρί ζ ε τ α ι δι' ένός ή περισσοτέρων φαινομένων, τὰ όποια θεωρούνται ότι έπαναλαμβάνονται τὰ αυτά είς ίσα χρονικά διαστήματα, ή άκριβέστερον, τὰ ίσα χρονικά διαστήματα όρίζονται διά τῆς έπαναλήψεως τών αυτών φαινομένων είς τó βασικόν ώρολογίον μάς(4). Έπομέ-

ως δέν είναι δυνατόν νά θεωρηθούν ό λ α τὰ φυσικά φαινόμενα ώς μεταβλητά έν χρόνω. Θα διαφωνήσωμεν όμως με τόν Margenau είς τó σημείον ότι ό λ ο ι οί νόμοι πρέπει νά είναι άμετάβλητοι έν χρόνω. Αυτό δέν είναι βέβαιον a priori, δεδομένου ότι άρκει νά ληφθῆ έν περιοδικόν φαινόμενον ώς χρονόμετρον διά νά όρισθῆ ό χρόνος, άρκει δηλαδή νά ληφθῆ ένας φυσικός νόμος άμετάβλητος έν χρόνω' δέν αποκλείεται οί λοιποί φυσικοί νόμοι νά είναι μεταβλητοί ώς πρός τόν διά του τρόπου αυτού όριζόμενον χρόνον. Πάντως έκ τῆς μέχρι τούδε έμπειρίας μάς δέν έχομεν λόγους νά δεχθώμεν μίαν τοιαύτην μεταβολήν τών φυσικών νόμων(5).

Η αίτιότης, όπως διευτώθη τῆ βοηθεία του δαίμονος του Laplace και του «τύπου του Σύμπαντος» είναι προφανώς άπόλυτος. Δέν υπάρχει έδώ, υποτίθεται, τó «κατά προσέγγισιν», τó όποίον έχρησιμοποιήσαμεν άνωτέρω. Αυτό όμως άκριβώς τó άπόλυτον κάμνει τήν άρχήν αυτήν, όπως θά ίδωμεν, όχι μόνον πρακτικώς άχρηστον, αλλά και έννοιολογικώς άβάσιμον.

Παρατηρούμεν ότι ή άρχή αυτή τῆς αίτιότητος προϋποθέτει γ ν ω σ τ ό ν τόν «τύπον του Σύμπαντος». Αυτός όμως δέν είναι δυνατόν νά γνωσθῆ κατ' άλλον τρόπον, παρά μόνον πειραματικώς. Είναι όμως άδύνατον νά έλέγξωμεν πειραματικώς τó όλον Σύμπαν. Καί τούτο όχι μόνον διότι αυτό είναι πρακτικώς άνέφικτον, λόγω του μεγέθους του Σύμπαντος, αλλά και διότι και ήμείς οί ίδιοι άποτελοϋμεν μέρος αυτού του Σύμπαντος, και έπομένως προκύπτει τó έξῆς άναπόφευκτον δίλημμα: "Αν δεχθώμεν ότι τó Σύμπαν είναι άπολύτως αίτιώδες, τότε και αί πράξεις μάς, και αί γνώσεις μάς προκύπτουν έπίσης αίτιωδώς. "Αρα και ή παραδοχή τῆς άρχῆς αυτής μάς

(2) Πάντως δεχόμεθα ότι τó πλήθος τών σωματίων είναι πεπερασμένον, είτε διότι τó Σύμπαν είναι πεπερασμένον, είτε διότι δυνάμεθα κατά μεγάλην προσέγγισιν νά θεωρήσωμεν ένα τμήμα του Σύμπαντος ώς μεμονωμένον.

(3) H. Margenau, The Nature of Physical Reality, N. York 1950, σ. 397 - 400.

(4) Γ. Κοντοπούλου, 'Ο Χρόνος είς

τήν Φυσικήν, «Τεχνικά Χρονικά», 32, 201, 1955, σελ. 203.

(5) "Ενας μεταβλητός έν χρόνω νόμος θά ήτο π. χ. ό έξῆς: «Η έντροπία του Σύμπαντος ίσοϋται προς A». Τό A τότε είναι μία άβήουσα συνάρτησις του χρόνου. Συνήθως όμως οί νόμοι του τύπου αυτού άναφέρονται ρητώς είς ποσά μεταβλητά έν χρόνω.

είναι επιβεβλημένη αιτιωδώς, είτε είναι ορθή είτε λανθασμένη. Πράγματι κανείς τρόπος εξασφάλισης της αληθείας δεν υπάρχει, εάν δεν δεχθώμεν ότι ήμεις έχουμε την δυνατότητα να σταθώμεν έξω του απόλυτως αιτιώδους αυτού Σύμπαντος και να το παρατηρήσωμεν. Ἄλλὰ ἂν ήμεις εύρισκόμεθα έξω του «τύπου του Σύμπαντος», τότε με τὰς ενεργείας μας προκαλοῦμεν μίαν εξέλιξιν του Σύμπαντος διαφορετικὴν ἀπ' ὅτι προβλέπει ὁ τύπος αὐτός και ἐπομένως ἀκριβῆς «τύπος του Σύμπαντος» δὲν εἶναι δυνατόν να ὑπάρχη.

Ἐκτός ὅμως τῆς δυσκολίας αὐτῆς ὑπάρχει και ἡ βασικὴ ἀντίρρησης ὅτι εἶναι ἀδύνατον να βεβαιωθώμεν ἂν πράγματι τὸ Σύμπαν ἀκολουθῇ τὴν εξέλιξιν, τὴν ὁποίαν προβλέπει ὁ χρησιμοποιούμενος «τύπος του Σύμπαντος», ἐκτός ἂν τὸ παρακολουθώμεν συνεχῶς, ἐὰν δηλαδὴ γνωρίζωμεν ἐμπειρικῶς τὴν εξέλιξιν του.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γνώσιν τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν, αὐτὴ εἶναι ἀδύνατος ὄχι μόνον λόγω του πλήθους τῶν σωματίων, ἀλλὰ και δι' ἓνα πολὺ βασικότερον λόγον· λόγω τῆς πεπερασμένης ταχύτητος του φωτός⁽⁶⁾. Πράγματι ἕνεκα του λόγου αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατον να γνωρίζωμεν τὴν ἰδίαν στιγμὴν τὴν κατάστασιν του ὅλου Σύμπαντος. Γνωρίζωμεν ὅμως ὅτι εἰς τὴν μελλοντικὴν εξέλιξιν του Σύμπαντος (και ἡμῶν τῶν ἰδίων) ἐπιδρῶν και γεγονότα έξω του στιγμιαίου κῶνου του φωτός, δηλαδὴ ἄγνωστα και μὴ δυνάμενα να γνωσθοῦν κατ' οὐδένα τρόπον εἰς ἡμᾶς. Τέλος ἀναφέρομεν τὴν ἀπροσδιοριστίαν ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς ἀρχῆς του Heisenberg και τὰ ὅρια τὰ ὁποία αὐτὴ θέτει εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν μετρήσεων και παρατηρήσεών μας, ἄρα και εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν προβλέψεών μας.

Ἐπομένως ἡ εὐρεσις ἐνὸς ἀπολύτως ἀκριβοῦς «τύπου του Σύμπαντος», καθὼς και ἡ εὐρεσις τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν εἰς τὸ Σύμπαν εἶναι δύο πράγματα βασικῶς και θεμελιωδῶς ἀδύνατα. Ὁ μόνος τρόπος προόδου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εἶναι τὸ να χρησιμοποιήσωμεν τοὺς νόμους, οἱ ὁ-

ποῖοι ἐξήχθησαν κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τρόπον, με τὴν μέθοδον τῆς προσεγγίσεως. Αὐτὸ ἄλλωστε γίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Οὕτω π. χ. γενικεύοντες τὸν τύπον τῆς παγκοσμίου ἔλξεως του Νεύτωνος, θεωροῦμεν ὅτι ὅλα τὰ σημεῖα του Σύμπαντος ἔλκονται μεταξύ των κατὰ τὸν νόμον αὐτόν. Ὁ νόμος του Νεύτωνος ὅμως ἐξήχθη διὰ παρατηρήσεων, τῇ βοήθειᾳ τῆς ἀρχῆς τῆς προσεγγίσεως και πράγματι μόνον κατὰ προσέγγισιν ἰσχύει εἰς τὴν πραγματικότητα. Κατὰ συνέπειαν ἡ «ἀπόλυτος αιτιότητας» του Laplace δὲν εἶναι καθόλου ἀπόλυτος, εἰμὴ μόνον εἰς ἰδεατὰ πρότυπα του Σύμπαντος, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἰσχὺς εἰς τὸ πραγματικὸν Σύμπαν δὲν εἶναι καθόλου βεβαία.

Καταλήγομεν λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα: Βάσις τῆς αιτιότητας εἶναι ἡ παρατήρησις ἐπαναλαμβανομένων γεγονότων εἰς τὸ Σύμπαν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεμονωμένων, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτουν οἱ νόμοι τῆς Φύσεως. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἰσχύουν κατὰ προσέγγισιν εἰς τὸ πραγματικὸν Σύμπαν, μόνον δὲ ἡ μαθηματικὴ ἀνάλυσις τοὺς θεωρεῖ ὡς ἀπολύτους. Τὸ κυριώτερον προσόν των εἶναι ὅτι περιγράφουν ὀρθῶς (κατὰ προσέγγισιν) τὴν πραγματικότητα και μᾶς ἐπιτρέπουν να κάμωμεν προβλέψεις διὰ τὸ μέλλον, ἂν και γνωρίζωμεν ὅτι οὐδέποτε εἶναι δυνατόν να προβλεφθῇ ἓνα μελλοντικὸν γεγονός με ἀπόλυτον βεβαιότητα. Ἡ ἀναγκαιότης τῶν νόμων αὐτῶν προέρχεται ἀπὸ τὴν συνεχῇ ἐπαλήθευσιν των και ὄχι ἀπὸ a priori σχήματα, τὰ ὁποῖα ἐνίστε ἀποδεικνύονται ψευδῆ.

Ὅταν οὕτω διατυπῶνται οἱ φυσικοὶ νόμοι και ἡ αιτιότης, τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει να περιλάβωμεν μέσα εἰς τοὺς νόμους αὐτοὺς και τοὺς στατιστικὸς νόμους. Εἶναι δυνατόν π. χ. ἓνας νόμος να διατυπωθῇ ὡς ἐξῆς: «Τὸ Α ἔχει ὡς συνέπειαν κατὰ τὰ 70% τῶν περιπτώσεων τὸ Β, και κατὰ τὰ 30% τῶν περιπτώσεων τὸ Γ». Ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι γενικεύσις του κλασσικοῦ νόμου: «Τὸ Α ἔχει ὡς συνέπειαν πάντοτε τὸ Β». Φυσικὰ ἐδῶ χρειάζεται να εἰσαχθῇ εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους ἡ ἔννοια τῆς πιθανότητος,

(6) Γ. Κοινοπούλου, ἐνθ' ἀν. σ. 210.

ὑπὸ τὴν στατιστικὴν τῆς μορφῆν (7). Ἐνδεχομένως θὰ εἶναι χρήσιμον νὰ εἰσαχθῆ καὶ μία γενικευμένη Λογική, ἡ ὁποία νὰ περιέχῃ ἐκτὸς τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀνισότητος τὴν νέαν αὐτὴν σχέσιν τῆς πιθανότητος (8).

Μία τοιαύτη γενίκευσις τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ὑπαγωγὴν εἰς αὐτὴν τόσον τῆς Στατιστικῆς Μηχανικῆς, ὅσον καὶ τῆς Κβαντομηχανικῆς καὶ τῆς στατιστικῆς Κβαντομηχανικῆς. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ ἀτομικὴ Φυσικὴ νὰ θεωρηθῆ ἀπολύτως αἰτιώδης (9).

(7) Ἴδε σχετικῶς Γ. Κοντοπούλου, Ἡ θεμελίωσις τῆς Στατιστικῆς Μηχανικῆς Α', Τεχνικὰ Χρονικὰ (ὑπὸ τύπωσιν).

(8) Μ. Μπρίκα, Ὁ Λογισμὸς τῶν Πιθανοτήτων καὶ ἡ Ἀρχὴ τῆς Αἰτιότητος, Θεσσαλονίκη, 1951, σ. 7 κ. ἔξ.

(9) Ἴ. Γρατσιάτου, Ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος ἐν τῇ Νεωτέρᾳ Φυσικῇ, Ἀρχεῖον Φιλο-

Μένει ὁμως τότε τὸ ἐρώτημα. Μήπως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφύγωμεν αὐτὴν τὴν γενίκευσιν τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος; Θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ εὕρωμεν μίαν αἰτιότητα ἀπόλυτον, ἀναφερομένην εἰς κάθε σωματίον καὶ ὄχι εἰς τοὺς μέσους ὄρους καὶ εἰς τὴν στατιστικὴν ἐξέλιξιν ἐνὸς συστήματος; Μὲ τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπασχολεῖται ἡ περαιτέρω ἔρευνα τοῦ θέματος εἰς τὴν γενικωτέραν μελέτην, ἡ ὁποία δημοσιεύεται πλήρως εἰς τὸν πανηγυρικὸν τόμον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» ἐπὶ τῇ δεκάτῃ ἐπετείῳ τοῦ ἀειμνήστου πνευματικοῦ ἐργάτου Ἀλεξάνδρου Γκιάλα.

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης

σοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν, Τεύχος 4, 1934, Η. Mergenau, ἐνθ' ἀν. σ. 418 - 422.

ΥΠΟΜΕΝΩ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΣΟΥ

Ψαλμ. 51, 11

*Μὲ καμάρι τὸ χρυσὸ μόνόγραμμά Σου
φλάμπουρό μου τῶχα πάνω στὴν καρδιά.
Δύγισα . . . καὶ πέτρα μὲν γινε βαρειά.
Κουρασμένος, τώρα, σέρνω τ' ὄνομά Σου
σταυροφόρος, πὸν διαβαίνει θλιβερά!*

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ*

«Ούτε ο φόβος τῶν μηχανογραφῶν καὶ τῶν ραδιοῦργων, οὔτε αἱ μακροὶ σκυφαντικαὶ στήλαι μερικῶν ἐφημερίδων δὲν θέλουν μὲ παρεκκλίνη ποτὲ τῆς πορείας, τὴν ὁποίαν ἐχάραξα εἰς τὴν ζωὴν μου. Ἄς λέγουν καὶ ἄς γράφουν ὅ,τι θέλουν. Θὰ ἔλθῃ ὅμως κάποτε καιρὸς, ὅτε οἱ ἄνθρωποι κρίνονται ὄχι σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπον ἢ ἔγραψαν περὶ τῶν πράξεών των, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν τῶν πράξεών των. Ἐπ' αὐτῆς τῆς πίστεως, ὡς ἀξιώματος, δυναμούμενος ἔζησα μῆσα εἰς τὸν κόσμον, μὲ θεμέλιον αὐτὰς τὰς πνευματικὰς ἀρχάς, μέχρι τώρα ὁπότε εὐρίσκομαι περὶ τὴν δύσιν τῆς ζωῆς μου καὶ ὑπῆρξα πάντοτε εὐχαριστημένος διὰ τοῦτο. Μοῦ εἶναι ἀδύνατον πλέον ν' ἀλλάξω τώρα. Θὰ συνεχίσω ἐκκληρῶν πάντοτε τὸ χρέος μου, οὐδόλως φροντίζων περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, καὶ ἄς γίνῃ ὅ,τι γίνῃ».¹

Ἐλίγας ἡμέρας πρὶν τὴν ἐσθὴν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ χρέους, ἔγραφε τὰς μνημειώδεις αὐτὰς φράσεις ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Ὁ σύγχρονος μελετητὴς τῆς πολυκυμάντου ζωῆς καὶ τοῦ πολυπλεύρου ἔργου τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια πείθεται πλέον ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν πράξεών του καὶ τὴν δοκιμασίαν τοῦ χρόνου, ὅτι ὅλος ὁ βίος του, ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς, ὅτε αἰμόφυρτος ἀφήκε τὴν ὑστάτην πνοὴν εἰς τὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, εἰς τὸ Ναύ-

πλιον,² ὑπῆρξε μία πιστὴ ἐφαρμογὴ τῶν πνευματικῶν ἀξιών καὶ μέχρις αὐτοθυσίας ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων του.

Γόνος μιᾶς ἐκ τῶν πλέον εὐγενῶν οικογενειῶν τῆς Κερκύρας, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐγεννήθη τὸ 1776 εἰς αὐτήν. Ἀνετράφη μέσα εἰς ἕνα καθαρῶς πατριαρχικὸν περιβάλλον, μαζὺ μὲ τοὺς δικτῶ ἄλλους ἀδελφούς καὶ ἀδελφάς του, ἐμποτισθεὶς ὑπὸ τῶν γονέων του³ μὲ τὰ νόματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς ἀπὸ τῆς βρεφικῆς του ἡλικίας.

Τὴν ἐξαιρετὸν χριστιανικὴν ἀγωγήν,

2. Ἐδολοφονήθη τὴν πρωίαν τῆς Κυριακῆς, 27 Σεπτεμβρίου 1831, εἰς ἡλικίαν μόλις 55 ἐτῶν.

3. Ὁ πατὴρ του, κόμης Ἀντώνιος Μαρία Καποδίστριας, κατεῖχεν ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν σύστασιν τῆς νέας Ἰονίου Πολιτείας.

Ἡ μήτηρ του, Ἀδαμαντίνη - Θεόκλα, τὸ γένος κόμισσα Γονέμη, κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς κερκυραϊκῆς οικογενείας. Ὡς ἀληθῆς χριστιανὴ μήτηρ ἔδωκεν ἐξαιρετὸν ἀγωγήν εἰς τὰ ἑννέα τέκνα τῆς. Ἰδέ: Ἄλ. Στούρτζα, Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν... Ἰ. Καποδίστριαν... Ἐν Αἰγίνῃ 1832, σ. 6. — G. Padovani, Panegirico funebre Storico del C. G. Capodistria... Corfu 1832, σ. 8.

D. Arliotti, La vita di G. Conte Capodistria, Corfu, 1859, σ. 2. — A. Papadopoulos-Vretos, Mémoires biographiques historiques sur le Président de la Grèce le Comte J. Capodistrias, Paris 1837, τ. 1ος, σ. 1. Μάρκ. Θεοτόκη, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ αἱ στάσεις αὐτῆς, ἐν Κερκύρα 1889, σ. 195. — Ἀ. Ἰδρωμένου, Ἰωάν. Καποδίστριας, κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 6. — Λ. Γατοπούλου, Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι, 1932, σ. 12 κ. ἑ. κ. ἀ. Αὐτόθι σ. 14 κ. ἑ., ἰδὲ τὰ περὶ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀντ. Καποδίστρια καὶ τὰς πολυτίμους ὑποθήκας καὶ συμβουλὰς, τὰς ὁποίας ἐκληροδοτεῖ δι' αὐτῆς εἰς τοὺς υἱούς του.

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ μεγαλυτέραν μελέτην, ἣ ὁποία θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸ «Ἀφιέρωμα» εἰς τὸν Ἀλέξ. Γκιάλαν (Γ. Βερίτην), ἐπὶ τῇ συμπληρώσει δεκαετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου του. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» καὶ κυκλοφορεῖ ἐντὸς τοῦ μηνός.

1. Ἰ. Ἀ. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, ἐν Ἀθήναις 1841, τ. 4ος, σ. 302 κ. ἑ. Ἐπιστολὴ 14 Σεπτεμβρίου 1831 πρὸς τὸν J. G. Eynard.

τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἐντὸς τῆς οἰκογενείας του ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐκαλλιέργησε καὶ ὁ ἴδιος ἐλευθέρως εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἔκαμε ἰδικόν του κτῆμα τὰς πνευματικὰς ἀξίας καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν⁴.

Ὅταν ἐτελείωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως συνεχίσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ περίφημον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Πανεπιστήμιον τῆς Πάδουας καὶ ἀκολούθως εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν νομικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων, κυρίως ὁμῶς τῆς Ἰατρικῆς.

Εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν ἔπνεε τότε ὁ λίβας τῶν ἐπαναστατικῶν καὶ ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ σπουδάζουσα νεολαία τῆς χώρας αὐτῆς ἤκουεν ἀπλήστως καὶ ἐνθουσιωδῶς τὰ κηρύγματα τοῦ ὕλισμου καὶ τῆς ἀπιστίας.

Μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐξἄλλων συσπουδαστῶν του ὁ νεαρὸς Καποδίστριας ἔμεινε πιστὸς εἰς τοῦ πνεύματος τὰς ἐπιταγὰς, ἀκλόνητος εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς του, ὅπως τονίζουσι ὅλοι οἱ βιογράφοι του⁵.

Μεταξὺ τῶν συμφοιτητῶν του ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμῆσεως καὶ σεβασμοῦ. Οἱ καθηγηταὶ του δὲ ὄχι ἀπλῶς τὸν ἠγάπων ὡς ἀρίστον μαθητὴν των, ἀλλὰ καὶ τὸν συνανεστρέφοντο ὡς φίλον, διατηρήσαντες τὴν μετ' αὐτοῦ φιλίαν καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του.⁶

Τὸ 1797, εἰς ἡλικίαν μόλις 21 ἐτῶν, ἐφωδιασμένος μὲ τὸν «στέφανον τῆς ἱατρικῆς» καὶ μὲ ἄλλας λαμπρὰς σπουδὰς ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἀμέσως ἤρχισε τὴν ἀσκήσιν τῆς ἱατρικῆς.

Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας διηγεῖτο, μολονότι ἠσθάνετο ἔμφυτον, ζωηρὰν

κλίσιν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὰ γράμματα, ἀπεφάσισε τελικῶς νὰ σπουδάσῃ ἱατρικὴν, διότι ἐπεθύμει διακαῶς νὰ θέσῃ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δυστυχούντων ἀδελφῶν του καὶ εἰς τὴν ἀνακούφισιν τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου. Καὶ πραγματικῶς ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐπιστροφῆς του, ὁ λαὸς τῆς Κερκύρας — καὶ κυρίως οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ δυστυχεῖς — ἠσθάνθησαν τὴν εὐεργετικὴν πνοὴν τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης του. Αὐτοὺς τοὺς τελευταίους ὄχι ἀπλῶς ἐπεσκέπτετο καὶ ἐθεράπευε δωρεάν, ἀλλὰ τοὺς παρεῖχε καὶ τὰ ἀναγκασιῶντα φάρμακα καὶ πολλάκις καὶ τὴν κατάλληλον τροφήν. «Οἱ πάσχοντες πτωχοὶ τὸν ἐκάλουν παρήγορον ἱατρόν, εὐεργέτην, πατέρα», γράφει ὁ Σπ. Δε-Βιάζης.⁷

Καὶ ἕνας ἄλλος βιογράφος του προσθέτει: «Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ νεαρὸς ἱατρός... διεκρίθη διὰ τὴν προθυμίαν του, ὅπως παρέχῃ φιланθρωπικὰς ὑπηρεσίας ἀφιλοκερδῶς εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ εὐγενοῦς κόμητος διεγνώσθη, ὅτι τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐκπληρώσεως ἐνὸς ὑψηλοτέρου καθήκοντος εἶχε παραγκονίσει τελείως κάθε ἴχνος ἀτομικοῦ συμφέροντος».⁸ Μὲ τὰ ἐξαιρέτα αὐτὰ ψυχικὰ χαρίσματα, τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τὴν ὥραϊαν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν κατέκτησεν ἀμέσως τὰς καρδίας τῶν συμπατριωτῶν του, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην καὶ δημοφιλίαν, ἐγένινεν ὁ «ἠγαπημένος τοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας».

«Ἡ γλυκεῖα καὶ τιμῖα φυσιογνωμία του — γράφει ὁ φίλος του Ἀρλιώτης — τὰ μεγάλα καστανὰ ἤρημα μάτια του, εἰς τὰ ὁποῖα διεκρίνοντο καθαρὰ ἡ εὐφυΐα, ἡ καλωσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη, τὸ πλατὺ καὶ ἐλαφρὰ ρυτιδωμένον μέτωπόν του, τὸ ὁποῖον ἐφανεύετο τὸ ὕψος καὶ τὴν βαθύ-

4. Ἰδὲ ὅσα γράφει ἐπ' αὐτοῦ ὁ στενὸς φίλος καὶ βιογράφος του D. Arliotti, ἔ. ἀ., σ. 1 κ. ἔ.

5. Ἰδὲ, Ἄ. Στοῦρτζα, Βιογρ. ἀφήγ. προτασομένην τῶν Ἐπιστολῶν, Α', σ. 6. — D. Arliotti, ἔ. ἀ., σ. 3 κ. ἔ. — G. Padovani, ἔ. ἀ., σ. 9 κ. ἀ.

6. D. Arliotti, ἔ. ἀ., σ. 3. — Κ. Καιροφύλα, Τὰ νεανικά χρόνια τοῦ Καποδίστρια, Ἀθήναι 1936, σ. 7 κ. ἀ.

7. Ἰωάννης Καποδίστριας, ὡς ἱατρός καὶ συγγραφεύς. Περιοδ. Ἴρις, Ἀθήναι, 1 Νοεμ. 1898.

8. Δ. Γατοπούλου, ἔ. ἀ., σ. 18. — Ἰδὲ καὶ G. Padovani, ἔ. ἀ., σ. 9. — Ἄ. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, ἔ. ἀ., σ. 8. — Κ. Καιροφύλα, ἔ. ἀ., σ. 7, κ. ἀ.

τητα τῆς σκέψεως, τὸ χλωμὸν χροῶμα τοῦ προσώπου του, δείγμα μιᾶς εὐαισθήτου καὶ μελαγχολικῆς ψυχῆς, τὸ κανονικὸν του στόμα εἰς τὸ ὁποῖον ἤνθιζε συχνὰ ἓνα οὐράνιον χαμόγελον, ὅλος αὐτὸς ὁ εὐτυχῆς συνδυασμὸς φυσικῶν προτερημάτων, ἠνωμένος μὲ ὅλας τὰς ἠθικὰς καὶ ψυχικὰς ἀρετάς... τὸν ἔκαμαν ἄξιον τιμῆς, σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης ἐκ μέρους ὄλων ὅσοι τὸν ἔβλεπον ἢ τὸν συνανεστρέφοντο».⁹

Παραλλήλως μὲ τὴν ἱατρικὴν ὁ Καποδίστριας ἐκαλλιέργει καὶ τὰ γράμματα, ἔκαμε ἱατρικὰς καὶ φιλολογικὰς ἀνακοινώσεις εἰς τὸν «ἔθνικὸν ἱατρικὸν σύλλογον» καὶ τὴν φιλολογικὴν «ἔταιρειαν τῶν φίλων», οἱ ὁποῖοι «τῇ ἀόκνῳ ἐπιμελείᾳ καὶ πατριῶ ζήλῳ τοῦ Καποδιστριαίου ἰδρυθῆσαν».¹⁰

Τὰ σοβαρὰ ὅμως πολιτικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν τύχην τῶν Ἰονίων Νήσων, ἡ πίεσις, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη ἐκ μέρους τῶν πολιτικῶν παραγόντων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας, κυρίως ὅμως ἡ φωνὴ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, ἠνάγκασαν τὸν Καποδίστριαν νὰ θέσῃ εἰς δευτέραν μοῖραν τὸ ἱατρικὸν καὶ νὰ τραπῇ πρὸς τὸ πολιτικὸν στάδιον ἀποδεχθεὶς τὴν ὑπὸ τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας ἐκλογὴν του εἰς τὴν ἐπίσημον καὶ ὑπεύθυνον θέσιν τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑπικρατείας.¹¹ Καὶ δὲν ἦτο τότε, τὸ 1803, παρὰ μόλις 27 ἐτῶν.

Ὁ λαὸς τῆς Κερκύρας ἔχασε τὸν ἀγαπητὸν καὶ χριστιανὸν ἱατρὸν, ἀλλ' ἀπέκτησεν εἰς τὴν οὐσίαν ἓνα κυβερνήτην σὺμφρονα, ἱκανόν, δίκαιον καὶ ἠθικῶς ἀμεμπτον.

Μόλις ἀνέλαβε τὰ νέα ὑψηλὰ καθήκοντά του ὁ Καποδίστριας, δὲν κατετρίβη οὐδ'

ἐπὶ στιγμὴν εἰς κενὰς συζητήσεις καὶ πολιτικὰς διαμάχας.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων σοβαρῶν εὐθυνῶν, τὰς ὁποίας ἐπωμίσθη ὁ Καποδίστριας, ἡ Ἰόνιος Γερουσία ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὸ πρόβλημα τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς παιδείας καθ' ὅλην τὴν Ἑπτάνησον, ἀπένειμε δὲ εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Παιδείας, ἀξίωμα ἀνάλογον μὲ τὸ τοῦ σημερινοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας.¹²

Ὁ Καποδίστριας ἀνέλαβε τὸ ἔργον αὐτὸ μετ' ἰδιαίτερου ζήλου καὶ στοργῆς. Τὸ περιεχόμενον τῶν πολλῶν ἐκθέσεων, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος συνέτασσε καὶ ὑπέβαλλε πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὴν Γερουσίαν, φανερόνουν τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον καὶ τὸν βαθὺν πόνον τῆς ψυχῆς του διὰ τὴν ἀγωγὴν τῆς νεότητος.

Τονίζει ἐπανειλημμένως καὶ ἀγωνίζεται νὰ κάμῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πίστιν τὴν ἰδικὴν του βαθεῖαν πίστιν, ὅτι ἔαν ἡ νεότης τῆς πατρίδος τῶν δὲν διεπαιδαγωγεῖτο μὲ θεμέλιον τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὰς ἐν γένει πνευματικὰς ἀξίας δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἡ ἐλευθερία καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἢ πρόοδος τῆς μόλις συσταθείσης Ἑπτανήσου Πολιτείας.

Καὶ ὅταν ἔπειτα ἀπὸ μακροὺς ἀγῶνας καὶ κόπους, ὅταν ἔπειτα ἀπὸ πάλην σκληρὰν ἐναντίον μυρίων ἐμποδίων καὶ ἀντιδράσεων κατῳρθώσε νὰ ἴδῃ πραγματούμενον τὸν ζωηρὸν πόθον του — τὰ σχολεῖα καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς παιδείας διαδιδόμενα εἰς τὴν Ἑπτάνησον — ἦτο ἡ εὐτυχέστερα περίοδος τῆς ἔως τότε ζωῆς του.

*

Τὸν Μάιον τοῦ 1807 ἡ Γερουσία ἀνέθεσεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τὴν δύσκολον ἀποστολὴν τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Λευκάδος ἐναντίον τῆς ἀπειλῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Στηρικθεὶς εἰς τὴν δύναμιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ

9. D. Arliotti, ἔ. ἀ., σ. 4.

10. Ἴδὲ περὶ αὐτῶν: Λόγιον Ἑρμῆν 1812, σ. 190. — Ἀ. Μ. Ἰδρωμένου, Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐκπαιδεύσεως. Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον. 1874, σ. 205. — Λαυρ. Βροκίνη, Βιογραφικὰ Σχεδιάρια... Κέρκυρα 1877, Α', σ. 14. — Σπ. Δὲ - Βιάζη, ἔ. ἀ. — Κ. Καιροφύλα, ἔ. ἀ., σ. 8 κ. ἔ. κ. ἀ.

11. Ἀ. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, ἔ. ἀ., σ. 9. — Ἀ. Γούδα, Βίοι Παράλληλοι, ἐν Ἀθήναις 1875, τ. 7, σ. 2. — Δ. Γατοπούλου, ἔ. ἀ., σ. 19, κ. ἀ.

12. Ἀρχεῖα Ἰονίου Γερουσίας. Κιβώτ. ἀρ. 198, ἀρ. ἐγγρ. 97. Ἴδὲ καὶ Σ. Θεοτόκη, Περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑπτανήσῳ. Κερκυραϊκὰ Χρονικά, 5 (1956), σ. 45 κ. ἔ.

ἴδιος ἔγραφεν, ἔφερον εἰς εὐτυχῆς πέρας καὶ τὸ ἐξαιρετικῶς δύσκολον αὐτὸ ἔργον. Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς Κέρκυραν τὸν ἀνέμενε σκληρὰ ἀπογοήτευσις. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος, διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Τιλσίτ, παρεχώρησε τὴν Ἐπτάνησον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Γάλλου αυτοκράτορος Ναπολέοντος.

Πικραμένος ὁ Καποδίστριας ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν, διότι δὲν ἤθελε νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Γάλλους.

Ἀπροσδόκητος ὅμως πρόσκλησις τοῦ Ρώσου καγκελαρίου Romanzoff, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1808, παρεκίνησε τὸν Καποδίστρια νὰ δεχθῇ τὴν εἰς αὐτὸν προτεινομένην θέσιν εἰς τὸ Ἔμπουργιον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ θετικώτερον τὴν πατρίδα του, ἐργαζόμενος πλησίον τοῦ φιλέλληνος αυτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.¹³

Ἡ ἡμέρα τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Καποδίστρια ἐκ Κερκύρας ἦτο συγκινητικὴ δι' ὅλους. Πλήθη λαοῦ, μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, τὸν συνώδευσαν μὲ λέμβους μέχρη τοῦ ρωσικοῦ πλοίου καὶ ἀπεχαιρέτησαν μὲ ἐκδηλώσεις εἰλικρινοῦς λύπης, ὡς ἀληθῆ πατέρα, τὸν φιλόανθρωπον ἰατρόν, τὸν στοργικὸν προστάτην τῆς παιδείας, τὸν μεγάλον πολιτικὸν καὶ πατριώτην.¹⁴

Ἐφθάσεν εἰς Πετροῦπολιν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1809 καὶ μέχρι τοῦ 1811 παρέμεινεν ἀπομονωμένος, χωρὶς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, ἀνταξίαν τῶν ἱκανοτήτων του. Χαρακτῆρ ἐκ φύσεως μονήρης ἀπέφευγε τὰ κοσμικὰς συγκεντρώσεις καὶ ἐπιδείξεις «... ἡ ἀγάπη τῆς μονώσεως καὶ τῆς μελέτης δὲν μοι ἐπέτρεπον νὰ ἐπιζητῶ τὰς κοσμικὰς ἐμφανίσεις ... διηρχόμεν τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν τῷ δωματίῳ μου μεταξὺ τῶν βιβλίων», γράφει ὁ ἴδιος.¹⁵ Αἱ μελέται του αὐταὶ ἦσαν πολλαπλῶς γόνημοι. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἐνετράφησεν εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἰδίως τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, τὸν ὁποῖον ἰδιαίτερος ἠγάπα ὁ

Καποδίστριας, ἐπιθυμῶν νὰ ολοκληρώσῃ τὴν προσωπικότητά του μὲ τὴν βαθυτέραν γνῶσιν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Τὸ Κυριακοδρομίον τοῦ συμπατριώτου του Νικηφόρου Θεοτόκη ἀποτελεῖ ἀχώριστον σύντροφον τοῦ Καποδίστρια διὰ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Εἰς τὸ Καποδιστριακὸν Ἀρχεῖον Κερκύρας σώζεται ὁλόκληρον τετραδίον, τὸ ὁποῖον περιέχει πολλὰς ἰδιοχειροῦς ἀντιγραφάς του, διαφόρων ἐριμνευμένων χωρίων τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ τῶν Εὐαγγελίων, ἐκ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου συγγράμματος.¹⁶

Ἐὰν ὅμως ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις δὲν ἐχρησιμοποίησε τὸν Καποδίστριαν ὡς ὠφελειν, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀξίαν του, ὁ Καποδίστριας εὐρήκε τρόπον νὰ χρησιμοποίησῃ ἐπαφελῶς τὴν εἰς τὴν Ρωσίαν διαμονήν του. Προσεπάθησε νὰ γνωρισθῇ μὲ ὅλους τοὺς ἐκεῖ πλουσίους Ἕλληνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνέπνεε τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ὑπόδουλον πατρίδα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν βοηθήσουν ἐμπράκτως διὰ τοῦ πλοῦτος του.

Τότε ἐγνωρίσθη καὶ μὲ τὸν Ἰωάν. Δομπόλην, ὁ ὁποῖος ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὸν Καποδίστριαν, ἔλαβεν ἔκτοτε τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἀφιερῶσῃ τὴν μεγάλην περιουσίαν του, διὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Καὶ τὴν ἀπόφασίν του τὴν κατώχρωσε διὰ τῆς διαθήκης του. Ἐξέφραζε δὲ τὴν ρητὴν ἐπιθυμίαν τὸ Πανεπιστήμιον νὰ ὀνομασθῇ Καποδιστριακόν, θέλων νὰ τιμήσῃ τὴν ἱεράν καὶ ἀλησμόνητον μνήμην τοῦ ἀπὸ 20ετίας ἡδὴ νεκροῦ φίλου του.¹⁷

Τὸ Αὐγουστον τοῦ 1811 διωρίσθη εἰς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν τῆς Βιέννης. Ἐκτοτε ἡ ἀνοδὸς του ὑπῆρξε ραγδαία. Ἡ μία ἐπιτυχὴς διπλωματικὴ ἀποστολὴ διεδέχετο

16. Ἀρχεῖον Ἰονίου Γερουσίας, Καποδιστριακόν, φάκ. ἀρ. 421, 10.

17. Ἰδὲ πλεῖονα : Κ. Ζαβιτζιάνου, Ἀρχεῖον Ἐθνικῶν Εὐαγγελιῶν, τεύχος Δ', Ἀθήναι 1929, σ. 8, κ. ε. — Σ. Λάμπρου, Λόγος κατὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἱ. Καποδιστριαίου καὶ Ἱ. Δομπόλη... ἐν Ἀθήναις 1912, σ. 1 κ. ε. κ. ἀ.

13. Μ. Θ. Λάσκαρι, Αὐτοβιογραφία Ἰωάννου Καποδίστρια, Ἀθήναι 1940, σ. 21.

14. Κ. Καιροφύλα, ἔ. ἀ., σ. 31.

15. Αὐτοβιογραφία, σ. 22.

τὴν ἄλλην, ἢ ἐκτίμησις δὲ καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν προϊσταμένων του ἠΰξανε συνεχῶς.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1813 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, πληροφορηθεὶς ἀκριβέστερον περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Καποδίστρια, ἐζήτησε νὰ τὸν γνωρίσῃ καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθῃ ἐξόχως ὑπεύθυνον καὶ ἀκανθώδη ἀποστολήν: τὸν διακανονισμὸν τῶν προβλημάτων, τὴν εἰρήνευσιν καὶ τὴν ἐνοποίησιν τῆς Ἑλβετίας. Ἡ δύσκολος αὕτη ἀποστολή, χάρις εἰς τὴν μεγάλην προσωπικότητα καὶ τὴν σπανίαν εὐφυΐαν τοῦ Καποδίστρια, ἐπέτυχε πλήρως καὶ δικαίως κατέχει τὴν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἑλβετικοῦ ἔθνους. Τρεῖς δὲ πόλεις τῆς Ἑλβετίας, εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης, ἀνεκήρυξαν τότε τὸν Καποδίστριαν ἐπίτιμον συμπολίτην, ἡ Λωζάνη, Γενεύη καὶ Yaud.¹⁸

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀποστολῆς εἰς Ἑλβετίαν ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος, βαθέως ἱκανοποιημένος ἐκ τῆς ὅλης πολιτείας τοῦ Καποδίστρια, τὸν ἐκάλεσεν εἰς Βιέννην ὅπως συμμετάσχη μετ' αὐτοῦ ὡς πληρεξούσιος ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας εἰς τὸ ἐκεῖ συγκληθὲν περιβόητον συνέδριον τῆς Βιέννης τοῦ 1815, ἀφ' οὗ προηγουμένως τὸν ἐτίμησε μὲ πολλὰς τιμητικὰς διακρίσεις καὶ παρασημοφορίας.

Ὁ Καποδίστριας ἐδέχθη μὲ συγκίνησιν τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν θέσιν, διότι ἠλπίζεν, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου θὰ ἠδύνατο νὰ θέσῃ πρὸς συζήτησιν μεταξὺ τῶν συνέδρων τὰ ἀφορῶντα τὴν πατρίδα του προβλήματα καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούτων συμπατριωτῶν του τοῦλάχιστον ὠρισμένα εὐεργετικὰ ὠφελήματα.

Αἱ ἐλπίδες ὁμῶς τοῦ φλογεροῦ πατριώτου ἐπρόκειτο νὰ διαψευσθοῦν οἰκτρῶς. Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης ἐπλήρωσε τὴν ψυχὴν τοῦ ἤδη ἀλγοῦντος Καποδίστρια μὲ ὀδυνηρὰς ἀπογοητεύσεις καὶ βαθὺν πόνον. Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος, φοβούμενος τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἄλλων κρατῶν, ἐδίστασε νὰ ἀναλάβῃ ἐπισήμως τὴν προστασίαν τῆς

Ἑλλάδος. Καὶ μολοντί ἔδωσε πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως εἰς τὸν Καποδίστριαν, ὅπως χειρισθῇ τὰ ζητήματα τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ἐν λευκῷ, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε, διότι συνήντησε τὴν λυσσώδη ἀντίδρασιν τοῦ φθονεροῦ μισέλληγος Metternich, καγκελλαρίου καὶ ἀντιπροσώπου τῆς Αὐστρίας.

Τὰ πικρὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον τότε τὴν ψυχὴν του, καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἀγῶνάς του, περιγράφει μὲ συγκινητικὴν ἀπλότητα καὶ εἰλικρίνειαν εἰς πολλὰς ἐπιστολάς του πρὸς τὴν πνευματικὴν φίλην καὶ στενὴν συνεργατῖδά του Ρωξάνδραν Στούριτσα, δεσποινίδα τότε ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς Αὐτοκρατείας τῆς Ρωσίας Ἐλισάβετ, τὴν μετέπειτα κόμισσα R. Edling.

Τὴν 4)16 Φεβρουαρίου 1814 γράφει ἐκ Ζυρίχης:

«Ἵπάγω νὰ ὑποβάλω εἰς τοὺς πόδας τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος (τοῦ Ἀλεξάνδρου)... τὰς εὐχὰς τῆς Πατρίδος μου. Θὰ ἐπωφεληθῶ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὅπως συνηγορήσω ὑπὲρ τοῦ domo meo. Δὲν δύναμαι νὰ λησμονήσω τὴν γενέθλιόν μου χώραν, τοὺς γονεῖς μου, τοὺς τάφους τῶν προγόνων μου. Ce sont des titres à votre bienveillance...».¹⁹

Εἰς τὰς 14)26 Ἰουνίου 1814 γράφει πάλιν ἐκ Ζυρίχης: «... ὅ,τι μὲ παρηγορεῖ τὰ μέγιστα εἶναι ἡ εὐμένεια μεθ' ἧς ἡ Α. Μ. μοὶ ὑποσχέθη νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος μου... χίλια ἐπὶ χίλιον ἰδέαι ῥοδόχροες καὶ ἐνίοτε μαῦραι κυριεύουσι τὸ δυστυχὲς πνεῦμά μου... Ἀφιερῶμαι εἰς τὴν θεῖαν Πρόνοιαν καὶ συνιστῶ ἑμαυτὸν εἰς τὰς εὐλογίας τῶν γερόντων γονέων μου.»²⁰

Εἰς τὰς 19)31 Ἰουλίου 1814, εἰς μακρὰν ἐπιστολήν του ἐκ Ζυρίχης, γράφει μίαν ἀξιωμανημόνευτον φράσιν διὰ τὴν πολιτικὴν τῶν Ἀγγλων εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰονίων νήσων, ἡ ὁποία μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυ περὶ τοῦ αἰῶνα

18. Α. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, Mémoires... τ. 1ος, σ. 131, κ. ἐ. — S. Lascaris, Capodistrias avant la révolution grecque... Lausanne 1918, σ. 88 κ. ἐ. κ. ἀ.

19. Ἐφημ. Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 12)25 Μαΐου 1901.

20. Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 9)22 Ἰουνίου 1901.

φαίνεται ὡς νὰ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια διὰ τὴν σημερινὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κύπρου: ²¹

«Οἱ Ἀγγλοὶ θὰ ἀντισταθῶσι πρὸς αὐτό. Δὲν ἀγαπῶσιν οὗτοι νὰ παραχωρῶσι τὸν λόγον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δύνανται ἐπωφελῶς νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν».

Ὁ Καποδίστριας ὅταν ἀπηλίσθη, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη κατὶ θετικώτερον διὰ τὴν πατρίδα του, ὑπέβαλε τότε εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τὴν πρότασιν, ὅπως τοῦ ἐπιτρέψῃ καὶ διενεργήσῃ φιλανθρωπικὸν ἔργον μεταξὺ τῶν συνέδρων τοῦ συνεδρίου «διὰ νὰ παράσχουν βοήθειάν τινα εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἕλληνας νέους τοὺς διψῶντας παιδείας». «Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐταιρείας τῶν φίλων τῶν Μουσῶν, τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀποκληθείσης Φιλομούσου Ἐταιρείας», γράφει ὁ ἴδιος. ²² Εἰς τὸν κατάλογον τῶν συνδρομῶν πρῶτος ἐνεγράφη ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα διὰ σεβαστῆς ἐτησίως συνδρομῆς καὶ παρεκίνησαν οὕτω διὰ τοῦ παραδείγματός των καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, πρίγκηπας, πολιτικοὺς καὶ μεγιστᾶνας τοῦ πλοῦτου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τότε συγκεντρωμένοι εἰς τὴν Βιέννην, λόγῳ τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου.

Τὸ πρῶτον συλλεγὲν ποσὸν ἀπέστειλαν ἐξ ἡμισείας εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τοὺς ἐφόρους τοῦ μέλλοντος νὰ ἰδρῶσιν ἐν γυμνασίῳ εἰς τὸ Πήλιον ὄρος.

Μὲ τὸν ἀπλοῦν αὐτὸν τρόπον ὁ φλογερὸς πατριώτης ἴδρυσεν τὴν Ἐταιρείαν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ διαδραματίσῃ τόσοσιν σημαντικῶν καὶ εἰρηρικῶν ῥόλων εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

Ὁ Καποδίστριας ἔγινεν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ἐμπνεύουσα δύναμις τῆς Φιλομούσου. «Οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν τῆς νεωτέρας ἱστορίας γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Βρεττός ²³ - ὑπῆρξε περισσότερον

εὐτυχῆς διὰ τὴν ἑλληνικὴν νεότητα, ἡ ὁποία ἐπεθύμει νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς ἀμαθείας καὶ ἀπαιδευσίας, ὅσον αὐτῆς». ²⁴

**

Μελετῶν κανεὶς τὴν πολὺπλευρον προσωπικότητα τοῦ Καποδίστρια, τὴν πνευματικὴν προσωπικότητα, εὐρίσκει εἰς ἀμηχανίαν ποίας ἐξ ὧν τῶν πλευρῶν νὰ ἐξάρῃ, ἐφ' ὅσον κάποτε θὰ πρέπη νὰ περιορίσῃ τὸν γραπτὸν ἢ τὸν προφορικὸν λόγον. Τὴν μετριοπάθειαν καὶ ταπεινοφροσύνην, ἢ τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν συγχωρητικότητά; Τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ ἀφιλοχρηματίαν ἢ τὴν εὐψυχίαν καὶ τὴν καρτερίαν; Τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν γενναιοψυχίαν ἢ τὴν αὐταπάρησιν καὶ τὴν μέχρι θανάτου αὐτοθυσίαν; Πλείστα ὅσα περιστατικὰ τῆς πολυκυμάντου ζωῆς του μαρτυροῦν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τοῦ ἀνδρός. Ἡ ζωὴ τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ πλοῦτου, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ζῇ, αἱ τιμαὶ καὶ ἡ δόξα καὶ τὰ ἐγκώμια καὶ τὰ παράσημα ²⁵ ἄφησαν ἐντελῶς ξένον καὶ ἀνεπηρέαστον τὸν κατὰ βάθος ἀσκητικὸν χαρακτῆρα τοῦ Καποδίστρια.

Ὅταν τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1819 ἐπεσεκέφθη διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φοράν, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, τὴν γῆν τῆς πατρίδος του, ἐπιθυμῶν νὰ λάβῃ τὴν εὐλογίαν τῶν γονέων του, «πρὶν ἢ ἐγκαταλείψουν τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν» ²⁶, κατὰ τὴν διάρκειαν μικροῦ περιπάτου εἰς τοὺς ἀγρούς τῆς ὠραίας Κερκύρας μετὰ τὸν φίλον του Δ. Ἀολιώτην, ἔσκυψε κάποιαν στιγμὴν, ἔκοψε ταπεινὸν ἀγριολούλουδον τοῦ κάμπου καὶ

23. Notizie biographiche-storiche su... uilford. Ἀθήναι 1846, σ. 37 κ. ἐ. — Τοῦ ἴδιου Mémoires... ἔ. ἀν, τ. 1ος, σ. 28 κ. ἐ.

24. Αἱ περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν Ἑλληνοπαίδων γνώμαι τοῦ Καποδίστρια — παιδαγωγικαί, πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ — ἡ τεραστία μέγιστα του διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διάδοσιν τῆς τόσοσιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν εὐρισκομένων εἰς πολλὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποτελοῦν ἓνα τεράστιον καὶ πρωταρχικὸν κεφάλαιον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Καποδίστρια, τὸ ὁποῖον ἐξετάζεται λεπτομερῶς εἰς ἄλλην ἐκτεταμένην μελέτην.

25. Ἰδὲ Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 9)22 Ἰουνίου 1901. Ἐπιστ. 14)26 Ἰουνίου 1814.

26. Αὐτοβιογραφία, 6. 82.

21. Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 9)22 Ἰουνίου 1901.

22. Αὐτοβιογραφία, σ. 44 κ. ἐ.

διακόψας τὴν σιγὴν εἶπε μὲ μελαγχολικὴν προαισθησίν: «Βλέπεις, φίλε μου, αὐτὸ τὸ ταπεινὸν ἄνθος τῆς γενεθλίου μου γῆς; Δι' ἐμὲ ἔχει ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν ἀξίαν ἀπὸ ὅλα τὰ μεγάλα παράσημα καὶ τὰς τιμητικὰς διακρίσεις, τὰς ὅποιας κατέχω. Ἡ ἀπλότης, ἡ ἀγνότης τῆς ζωῆς εἶναι δι' ἐμὲ αἱ καλύτεραι παρασημοφορίαι καὶ αἱ ἀληθινὰ τιμὰ. Ἡ ἐξοχὴ εἶναι ἡ τροφὸς ὄλων αὐτῶν τῶν ἀρετῶν. Αἱ πόλεις τὰς ἀδυνατίζουσιν καὶ τὸ περιβάλλον τῶν ἀνατορικῶν αὐλῶν τὰς ἐξαφανίζει. Εὐτυχῆς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, ὅπως ὁ σοφὸς Ὁράτιος, ἠμπορεῖ νὰ καλλιεργῇ τὸν μικρὸν τοῦ ἀγρόν, νὰ ἀναπαύεται εἰς τὴν σκιὰν τῶν δένδρων τοῦ μικροῦ κήπου του, νὰ δροσίζεται εἰς τὴν πηγὴν, ἡ ὁποία ἀναβλύζει εἰς τὸ μικρὸν βασιλείον του. Ἐλπίζω, ὅτι τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς μου θὰ τὰς ζήσω εἰς τὴν πατρίδα μου καὶ ὅτι αὐτὴ θὰ μὲ ἴδῃ ἀποθνήσκοντα καὶ ὅτι ἐπάνω εἰς τὰ πράσινα φυλλώματα τῶν δένδρων, τὰ ὁποῖα ἐγὼ θὰ ἔχω καλλιεργήσει, θὰ πέσουν καὶ θὰ σβύσουν τὰ τελευταῖα βλέμματα τῆς ζωῆς μου!»²⁷. Δὲν ἐπρόκειτο ὁμοῦ νὰ πραγματοποιηθῇ ποτὲ ἡ εὐχὴ αὐτῆ τῆς ταπεινῆς ψυχῆς του. Τὰ τελευταῖα βλέμματα τῆς ζωῆς του δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀναπαυθοῦν εἰς τὴν σκιὰν τῶν δένδρων τῆς ὡραίας πατρίδος του, ἀλλ' εἰς τὴν μαρμαρινὴν πύλην τοῦ Οἴκου τοῦ Θεοῦ.

**

Μετὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡ παραμονὴ τοῦ Καποδίστρια εἰς τὴν ἐξόχως ἐμπιστευτικὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας κατέστη προβληματικὴ. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος, παρὰ τὴν βαθυτέραν ἐπιθυμίαν του, πιεζόμενος ἀπὸ τὴν φιλότουρκον Αὐστρίαν, κυρίως, ἠρνήθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ θέσις τοῦ Καποδίστρια, μὲ τὴν λεπτότητα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν εὐσυνείδητον ἐπιτέλεσιν τῶν χρεῶν του, αἱ ὁποῖαι τὸν ἐχαρρακτήριζον, ἐγένεν αὐτόχρημα τραγικὴ. Ἦτο ὁ

ποχρεωμένος νὰ παλαίῃ καθημερινῶς μετὰ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηρόντων καὶ τῶν ὑποχρεώσεών του πρὸς τὴν ὑψηλὴν θέσιν του. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγνοῦ πατριώτου κυριολεκτικῶς ἐξεσχίζετο ἀπὸ τὸν πόνον.

Εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ ἐξασκήσῃ ὅλην τὴν προσωπικὴν του ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκμεταλλεόμενος, χάριν τῆς προσφιλοῦς πατρίδος του, τὴν βαθεῖαν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ τελευταῖος τὸν περιέβαλλεν, ὅπως τὸν μεταπεισῇ καὶ ἀναλάβῃ τοὺς Ἑλληνας ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Ὅταν ἔχασε καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα δὲν ἐδίστασεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του, ἐγκαταλείπων εὐχάριστος τιμὰς καὶ δόξαν καὶ πλοῦτον καὶ αὐτοκρατορικὰς αὐλὰς. Μεταξὺ τῶν δύο εἰς αὐτὸν προκειμένων καθηρόντων ἐξέλεξε κατὰ συνείδησιν τὸ ἀγιώτερον καὶ ἱερώτερον: Τὸ πρὸς τὴν φιλάτην καὶ ἀγωνιζομένην πατρίδα.

Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος δὲν ἐδέχθη τὴν παραίτησίν του, ἀλλὰ τοῦ ἔδωσεν ἀπεριόριστον ἄδειαν, διότι δὲν ἠθέλε νὰ ἀποχωρισθῇ τελείως τοῦ ἀγαπητοῦ ὑπουργοῦ καὶ συμβούλου του.

Τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς του, ἐκ τῶν τραγικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, περιγράφει μὲ συγκινητικὴν ἀπλότητα εἰς τὴν στενὴν συνεργατίδα του κόμισσαν Ρωξ. Edling:²⁸ «...κρίνατε περὶ τῶν δυσαρεσκείων, αἱ ὁποῖαι δηλητηριάζουσιν ὅλας τὰς στιγμὰς τοῦ βίου μου, γράφει. Τὸν ὑποφέρω μολταυτὰ τὸν βίον τοῦτον ἀγογγύστως καὶ θὰ τὸν ὑποφέρω ἐφ' ὅσον τοῦτο θά μοι εἶναι δυνατόν. Φθάσας δὲ εἰς τὸ τελευταῖον ὄριον θὰ σταματήσω ὡς τὸ ὠρολόγιον, τὴν πορείαν τοῦ ὁποίου ἀναστέλλει τις, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν κινεῖται πλέον, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν παύει ὑπάρχον... Δὲν σᾶς λέγω περὶ τῶν καθημερινῶν θλίψεων, τὰς ὁποίας δοκιμάζω...

Ἄν μὲ ὑποστηρίξῃ τι, τοῦτο εἶναι ἡ συνείδησίς μου. Εἶναι αὕτη ἡσυχος καὶ οὐδὲν ἐπιβαρύνει ἐπ' αὐτῆς. Ἡ συναίσθησις δὲ βεβαίως αὕτη καὶ ἡ εὐλογία τῶν γονέων μου μοι διδουσι ἀκόμη δυνάμιν τινά, δὲν

27. Δ. Arliotti, ἔ. ἀ., σ. 59 κ. ἔ.

28 Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 1)14 Σεπτεμβρίου 1901.

σᾶς λέγω, ὅπως ἐλπίζω, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὅπως μὴ ἀπελπίζωμαι».

Τὴν παραμονὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ Πετροπόλεως, γράφει πρὸς τὴν ἰδίαν, τὴν 6)18 Αὐγούστου 1822, καὶ τὴν τελευταίαν του ἐπιστολήν.

Εἰς αὐτὴν ἀντικατοπτρίζονται ἡ ψυχικὴ γενναιοῦς τοῦ μεγάλου τούτου Ἑλληνοῦ, τὰ γενναϊόφρονα συναισθήματα τῆς καρδίας του, ἡ ἠθικὴ ἀκεραιότης τοῦ χαρακτῆρος του, ἡ μετ' αὐταπαρνήσεως προσήλωσις εἰς τὸ καθῆκον, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ζῶσα πίστις του, ἐκ τῆς ὁποίας ἦντιλε δυνάμεις καὶ εὐψυχίαν κατὰ τὴν ἀκανθώδη πορείαν τοῦ βίου του: «Θὰ ἀναχωρήσω εἰς Ἑμὲ τὴν 8ην, ἦτοι μεθαύριον. Θὰ εἶμαι μόνος εἰς τὸ ὄχημά μου. Καὶ ὅμως οὐδέποτε ἡ μοναξιά μοι εἶχε κάμει καλλιτέραν συντροφίαν. Ὅποια ἐφόδια γεγονότων καὶ παρατηρήσεων πρὸς μελέτην. . . Πολλάκις εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρῶ τοὺς ἀνθρώπους. . . Τολμῶ ὅμως νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι τὴν φορὰν ταύτην τοὺς εἶδον ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ γνησιότητι. Καὶ τὸ μάθημα ὑπῆρξε καλόν.

»Οἰκτεῖρω τὰς εὐτελεῖς ψυχὰς καὶ τὰς μετὰ χαμερπῶν παθῶν καρδίας. Ἄλλὰ δὲν ἔχω τι ἐναντίον των...» Ἄν δὲ ἡδυνάμην νὰ τοὺς φανῶ ἀκόμη ὠφέλιμος, προθύμως θὰ προσηρχόμην εἰς βοήθειαν αὐτῶν, ὡς ἔπραττον τοῦτο πρότερον.

»Ἴδου ἡ γνώμη ἀνθρώπου ἰδιώτου καὶ φίλου. . . Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα σκέψις τοῦ πνεύματός μου καὶ τῆς καρδίας μου, ἡ ὁποία δὲν με ἐγκαταλείπει καὶ ἡ ὁ-

ποία θὰ με συνοδεύῃ εὐχαρίστως κατὰ τὸ εἰς Ἑμὲ ταξειδίον, καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον μου. . .

»Δὲν μοι μέλλει περὶ τοῦ τί λέγουσι καὶ τί θὰ εἴπωσι περὶ ἐμοῦ. Μὲ ἐνδιαφέρει μόνον νὰ εὐρίσκωμαι ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν συνειδήσιν μου, ὡς καὶ εὐρίσκομαι χάρις τῷ Θεῷ. Αἱ ὀλίγαι αὐταὶ λέξεις σᾶς ἀποδεικνύουσι τὴν καρδίαν μου». ²⁹

Ἐγκατεστάθη τελικῶς εἰς τὴν Γενεύην «ἐνθα ἔζησεν, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, ὅλος ἀπομονωμένος, οὐδὲν παραμελῶν, ἵνα τὸν λησμονήσῃ ὁ κόσμος». ³⁰

Ματαίως ὅμως προσεπάθησε. Ὁ κόσμος δὲν ἐλησμόνησε καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσῃ μίαν ἠθικὴν προσωπικότητα, ὡς ὁ Καποδίστριας, μίαν εὐγενῆ καὶ ἡρωϊκὴν φυσιογνωμίαν, τὸν ἀγνὸν ἰδεολόγον καὶ θερμὸν συμπαραστάτην τῶν ἀδικουμένων καὶ καταδυναστευομένων, τὸν γενναῖον ἀγωνιστὴν τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τὸν ἀνθρώπον ὁ ὁποῖος ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ ἀντλοῦσε εὐψυχίαν καὶ δύναμιν ἀπὸ τὴν βαθεῖαν ἐμπιστοσύνην του πρὸς τὸν Θεὸν διὰ νὰ τέμνῃ νέας φωτεινὰς ὁδοὺς ἐν μέσῳ τῶν σκοτεινῶν ἀντιδράσεων τῶν ἀνθρώπων τοῦ μίσους. Ὁ Καποδίστριας δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εἶναι δυνατόν νὰ λησμονηθοῦν. Ὁ «ἐρημίτης τῆς Γενεύης» καὶ τὸ ταπεινὸν ἐρημητήριόν του συντόμως μετεβλήθησαν εἰς ἀγωνιστικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον.

ΕΛΕΝΗ Ε. ΚΟΥΚΚΟΥ

29. Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, 1)14 Σεπτεμβρίου 1901.

30. Αὐτοβιογραφία, σ. 122.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΖΩΗ*

I. Το θέμα, από τὰ καιρία τῆς Αἰσθητικῆς, εἶναι πολὺ παλιό-εἶχεν ἤδη τεθῆ στὴν προκλασικὴν Ἑλλάδα. Τὴν πρώτην λύσιν εἶχε δώσει ὁ Ἡσίοδος, βάζοντας στὰ παιγνιδιάρικα χεῖλη τῶν Μουσῶν τὸν μεγάλο λόγο: «Ίσμεν ψεῦδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοία» (1). "Ὅμως τὸν λόγον αὐτόν, πού τὸν δέχτηκαν καὶ τὸν ἀγάπησαν πολλοί, πολλοὶ τὸν ἀργήθησαν καὶ τὸν πολέμησαν: Γὰ «ψεῦδεα», πού ξαίρουν νὰ λένε οἱ Μοῦσες, πρέπει ἄρά γε νὰ μοιάζουν ὅσο γίνεται μὲ τὴν ἀλήθεια, μὲ τὴν πραγματικότητα, γιὰ νὰ ναι τῆς Τέχνης ἡ οὐσία κ' ὁ σκοπός; Ἡ μήπως πρέπει νὰ ναι ἡ ἔκφρασις ἐνὸς ὁραματισμοῦ τῆς φαντασίας τοῦ καλλιτέχνη; Γύρω σ' αὐτὴ τὴν ἀπορηματικὴν (2), πού εἶναι φα-

νερὸ πόσο στενὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ καλλιτέχνη, θὰ στραφῆ τὸ μελέτημα τοῦτο - σύντομες ὑπομνήσεις πρὸς πολὺ καὶ λιγώτερο σκέψεις - ταπεινὴ προσφορά στὴ μνήμη τοῦ ἀξέχαστου Ἀλέξανδρου Γκιάλα, τοῦ ἀκριβοῦς μας Βερίτη, τοῦ μεγάλου καὶ σεμινοῦ τεχνίτη τοῦ χριστιανικοῦ νεοελληνικοῦ στίχου.

II. Ποιὸς εἶναι λοιπόν, ἀπὸ τὴν ἄποψιν πού ἐξετάζομε, τῆς Τέχνης ὁ σκοπός;

Ἡ πρώτη, λογικὰ καὶ ἱστορικὰ, ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα, προσέκτασι τοῦ ἠσιόδειου στίχου, βρίσκεται στὸ γνωστὸν ἀφορισμὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ «Περὶ Ὑψους». «Τότε γὰρ ἡ τέχνη τέλειος, ἦνικ' ἂν φύσις εἶναι δοκῆ» (3). Ἡ φύσις εἶναι τῆς τέλειος ὁμορφιάς ἡ πηγὴ - μὲ τὰ χρώματα τῶν κρίνων τοῦ ἀγροῦ, μὲ τὰ τραγούδια τῶν ἀνέμων καὶ τὰ βογγητὰ τῶν θαλασσῶν, μὲ τὴν ἀπαλωσύνη τῆς αὐγῆς καὶ τοῦ δειλινοῦ, μὲ τὸ φῶς καὶ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ἀκόμῃ, μὲ τὴν ἁρμονία καὶ τὴν χάρι σ' ἀνθρώπινα σώματα, καὶ μὲ τίς ἄλλοτε ἦπιες κ' ἄλλοτε συγκλονιστικὲς συγκινήσεις, τίς χαρὲς καὶ τοὺς πόνους, πού δονοῦν καὶ κινοῦν τοὺς ἀνθρώπους πού ἀγωνίζονται, τὸν κοινὸ κληρὸ ἀκολουθώντας, στὸ θέατρο τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ, ἡ φύσις, εἶναι τῆς Τέχνης τὸ πρότυπο. Ἡ μεγαλύτερη φολοδοξία τῆς Τέχνης εἶναι νὰ μιμηθῆ ὅσον μπορεῖ πρὸ πιστά, ὅσο γίνεται πρὸ τέλειαι τὴν Φύσιν - ἔτσι πού νὰ δημιουργῆ τὴν

* Τὸ δημοσιευόμενον ἄρθρον ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα μελέτης περιεχομένης εἰς τὸν κατ' αὐτὰς κυκλοφοροῦντα τόμον εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Ἀλ. Γκιάλα (Γ. Βερίτη). Τὸ θέμα, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τέχνη καὶ Ζωή», σκοποῦν ἔχει νὰ διευκρινήσῃ τὰς σχέσεις τῆς Τέχνης πρὸς τὴν πραγματικότητα: σκοπὸς τῆς Τέχνης εἶναι ἡ μίμησις τῆς πραγματικότητος ἢ ἡ ἔκφρασις τῶν ὁραματισμῶν τῆς φαντασίας τοῦ καλλιτέχνη; Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης ἐκτίθενται αἱ σπουδαιότεραι ἐπὶ τοῦ θέματος θεωρίαι καὶ ἀπόψεις (Αἰσθητικὸς ὁραματισμὸς, αἰσθητικὸς ἰδεαλισμὸς, θεωρία τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν Taine, Ruskin, Bergson, ὑπερ-ὁραματισμὸς, ὑπαρξισμὸς κ.λ.π.), εἰς δὲ τὸ δευτέρον ἀπόσπασμα ἀναζητεῖται ἡ λύσις.

(1) Θεογονία, στ. 27.

(2) Τὸ θέμα τῶν σχέσεων Τέχνης καὶ πραγματικότητος ἔχει κ' ἄλλες ἀπόψεις. Τέτοιαι, ὅσον ἀφορᾷ τίς σχέσεις τῆς Τέχνης μὲ τὴν Ζωὴ ὡς εἰδικὴ μορφή τῆς πραγματικότητος, εἶναι λ.χ. ἡ ἄποψις τῆς αξιολογικῆς τοποθετήσεως τῆς Τέχνης ἀπέναντι στὴ Ζωὴ (ποῖα στέκεται σ' ἀνώτερο ἐπίπεδο), ὅπως κ' ἡ ἄποψις τῆς αὐτονο-

μίας (αὐτοτελείας) τῆς Τέχνης (πρέπει ἢ ὄχι νὰ ἀηρητῆ ἡ Τέχνη ἕνα πρακτικὸν σκοπὸν)· βλ. σχετικὰ Κ. Γεωργιόπουλον, Τέχνη καὶ Ζωή, Μορφῆς 1948 σελ. 10 ἐπ. Ἄλλ' ἡ διερεύνησι τῶν ἀπόψεων αὐτῶν ξεφεύγει τὰ πλαίσια τῆς μελέτης μας.

(3) XXII, 1. "Ὅπως εἶναι γνωστὸν, ἡ πατρότης τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ αἰσθητικοῦ, σὲ μορφήν ἐπιστολῆς, δοκιμίου τοῦ α' μ.Χ. αἰῶνος, πού οἱ ἐπιγραφῆς τῶν κωδικῶν ἀποδίδουν στὸν Διονύσιον ἢ Λογγίνο, δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ.

ψευδαίσθησι πώς στο έργο της αντικρύζομε τη φύσι που αναπαρασταίνει ή τη ζωή που αντιγράφει στις πραγματικές διαστάσεις των. Η Τέχνη είναι μίμησι(4).

Έχει μάλιστα παρατηρηθῆ σχετικά ότι ή πιστή μίμησι αποτελεί τὸ γνώρισμα, τὸ γενικὸ κ' ἀναμφισβήτητο, τῆς περιόδου τῆς ἀκμῆς στὴ σταδιοδρομία κάθε καλλιτέχνη. Τότε εἶναι πὸν κοιτάζει τὰ ἴδια τὰ πράγματα, μελετᾷ τὶς λεπτομέρειές των καὶ τ' ἀποδίδει μὲ ὑπερβάλλουσα ἀκριβεία, καὶ τότε μεγαλουργεῖ. "Ὅταν ὁ καλλιτέχνης, νομίζοντας πὸς ἀρκετὰ πιά ἐγνώρισε τὴ φύσι καὶ τὴ ζωή, ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὸ ζωντανὸ πρότυπο κ' ἀρχίσῃ νὰ δημιουργῆ μὲ τὸ ἀπόθεμα τῆς γνώσης του, περνᾷ στὴν περίοδο τῆς παρακμῆς του· «ὄλες οἱ σχολές παρακμάζουν καὶ ξεπέφτουν ὅταν παραμελήσουν τὴν ἀκριβῆ μίμησι κ' ἐγκαταλείψουν τὸ ζωντανὸ πρότυπο», γράφει συμπερασματικὰ Hippolyte Taine(5).

Στὴν ἀντίληψη αὐτῆ, πὸν θέλει μίμησι τὴν Τέχνη, ἀνεξήτησαν θρησκευτικὲς ρίζες. Ἡ φύσις εἶναι ἔργο θεϊκὸ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι πάντα ἀνώτερη καὶ τελειότερη κ' ἀπὸ τὸ τελειότερο ἀκόμη καλλιτέχνημα.(6) Ὁ Giovanni Papini ἔχει γράψει πὸς ὁ καλλιτέχνης καλεῖται νὰ δείξῃ στοὺς ἀνθρώπους τὶς ὁμορφιές τοῦ γύρω κόσμου, πὸν εἶναι ἡ πρώτη φανέρωσι τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο. Κι' αὐτὸ μόνον ὁ καλλιτέχνης μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ, γιατί στὴν ἀνιδιοτελῆ του ἐνόρασι γνωρίζει τὰ πράγματα στὴν πληρότητά τους.(7)

(4) Εἶναι ὁ περίφημος ἀφορισμὸς τοῦ Γάλλου αἰσθητικοῦ τοῦ ἰη' αἰ., Charles Batteux.

(5) La Philosophie de l' Art Μετφρ. Αἰμ. Χουρμουζίου, μέρος Α', σελ. 19. Βλ. σχετικά σελ. 15 - 22, ὅπου ἀναφέρονται ἐνισχυτικὰ τῶν ἀπόψεων τοῦ κεμένου παραδείγματα ἀπὸ τὴν δημιουργία τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Corneille, ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες τῆς Πομπηίας καὶ τῆς Ραβέννας κ' ἀπὸ τὴ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ ἰς' καὶ ἰη' αἰ.

(6) Βλ. Ε. Παπανούτσου, Αἰσθητική, β' ἐκδ., Ἀθῆνα 1953, σελ. 136.

(7) La corona d' argento, κεφ. 10 βλ. καὶ Ἀκτῖνες 1950, σελ. 27.

Θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ προσθέσῃ καὶ νεὶς ὅτι ἡ τάσις αὐτῆ συμπορεύεται μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἀνθρώπινης φυσιολογίας. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἔτσι πλασμένος, ὥστε ἀπ' ὀργανικὴν ἀνάγκη ν' ἀναζητῆ καὶ νὰ βροῖσῃ στῆς φύσης τὸ ἀντίκρουσμα τὴν ὀλοκληρωμένην ἄρμονία πὸν ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς αἰσθητικῆς συγκινήσεως. Βιολογικὲς ἔρευνες τοῦ περασμένου ἤδη αἰῶνα, συστηματοποιημένες ἀπὸ τὸν νευρολόγο Von Monakow, καθηγυγῆ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης, ἔδειξαν τὴ σημασία τῶν πρωταρχικῶν δυνάμεων τοῦ πρωτοπλάσματος τοῦ ἀνθρώπινου κυττάρου, πὸν ἐμφανίζονται μὲ τὴ μορφή τοῦ κοσμικοῦ ἐνοστίκτου. Τὸ ἐνοστίκτο τοῦτο «τηρεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄμεσον ἐνδύμυχον συνοχὴν πρὸς τὴν φύσιν, πρὸς πάντα ζῶντα ὀργανισμόν, τὰ φυτὰ, τὰ ἄνθη, τὸ δένδρον, τὸ δάσος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνόργανον φύσιν, τὸ βουνό, τὴν θάλασσαν, τὸν ἔναστρον οὐρανόν, τὸ σύμπαν... Ἄμα ὡς ὁ ἄνθρωπος ἀναζητῆσῃ τὴν ἡρεμίαν τῆς φύσεως, προσηλωθῆ εἰς τὴν φύσιν καὶ ἀποδεχθῆ τὴν ἐκ ταύτης ἐπίδρασιν, ἀπολαύει ὑπερόχου αἰσθήματος εὐεξίας, ἐνδομύχου χαρᾶς καὶ γαλήνης... συναισθάνεται ἑαυτὸν ὑποσυνειδητῶς ἐν ἄρμονίᾳ εὐρισκόμενον ἐντὸς τοῦ σύμπαντος»(8). Ἔτσι, ἡ φύσις φαίνεται ν' ἀποτελῆ μιὰ βασικὴ πηγὴ συγκινήσεων πὸν δὲν παραλλάζουν ἀπὸ τὶς αἰσθητικὲς - γι' αὐτὸ κ' ἡ Τέχνη ὀφείλει νὰ τὴ μιμηταί.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς μιμήσεως εἶναι πολλοί. Θὰ σημειώσωμε ἐδῶ ξεχωριστὰ μόνον τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη. Ἡ ποίησις εἶναι μίμησι, γιὰ τὸν μεγάλον Ἀθηναῖο φιλόσοφο: «πάντας τοὺς ποιητικοὺς μιμητὰς εἰδῶλων ἀρετῆς εἶναι»(9). Ὁμοία καὶ ἡ ζωγραφικὴ(10). Τὴν μίμησι πάλι θεωρεῖ

(8) Βλ. Μαρίνου Γερουλάνου, Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ὡς βιολογικὸν γεγονός, Ἀθῆνα 1949, σελ. 6.

(9) Πολιτεία, I 600e, ἐπίσης I 601a κλπ. Προβλ. καὶ ἐτοὺς τε τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἀπομένους ἐν ἱαμβείοις καὶ ἐν ἔπεσι πάντας εἶναι μιμητικοὺς ὡς ὀδὸν τε μάλιστα (I 602b).

(10) Πολ. I 600e.

«παιδιάν τινα και οὐ σπουδὴν»⁽¹¹⁾. Βασική του σκέψις στέκει κ' ἐδῶ ἢ θεωρία τῶν ιδεῶν. Οἱ ιδέες εἶναι τὸ ὄντως ὄν, ἢ ἀλήθεια. Ἡ φύσις, ἢ ὁρατὴ πραγματικότητα εἶναι τὸ εἶδωλο τῆς ιδέας· καὶ ἡ Τέχνη, τὸ καλλιτεχνικὸ δημιούργημα, ὡς μίμησι τῆς φύσεως, εἶναι ὁ τρίτος βαθμὸς ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, τὴν ιδέα: «τὸ δὲ δὴ μιμῆσθαι τοῦτο οὐ περὶ τρίτον μὲν τί ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας;»⁽¹²⁾ — «τὰ ἔργα αὐτῶν (τῶν ποιητῶν)... τριτὰ ἀπέχοντα τοῦ ὄντος»⁽¹³⁾.

Ὁμοία καὶ γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη, μίμησι εἶναι βασικὰ ἢ Τέχνη· στὸν ὀρισμὸ τῆς τραγωδίας, πού μᾶς ἔδωκεν ὁ μέγας σταγειριότης φιλόσοφος, γράφει: «Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας...»⁽¹⁴⁾. Καὶ γιὰ τὴν μουσικὴ ὁρίζει ἄλλου: «ἔστι δ' ὁμοιώματα μάλιστα παρὰ τὰς ἀληθινὰς φύσεις ἐν τοῖς ρυθμοῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ἐτι δ' ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τούτοις καὶ τῶν ἄλλων ἠθικῶν».⁽¹⁵⁾

Θὰ μείνωμε σ' ὅσα ἐσημειώθησαν, ἀρκετὰ γιὰ νὰ παρουσιάσουν τὴν αἰσθητικὴ θεωρία πού εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Αἰσθητικὸς Ρεαλισμὸς. Καὶ θὰ προχωρήσωμε τώρα στὸν ἀντίποδά της.

III. Αἰσθητικὸς Ἰδεαλισμὸς εἶναι ἢ ἀντίθετη τάσι. Στὸν ἀφορισμὸ τοῦ B a t t e u x ἀντιπαρατάσσεται ὁ λόγος τοῦ H e g e l: «Ὁραῖο εἶναι ἢ αἰσθητὴ ἔκφρασις τῆς ιδέας»⁽¹⁶⁾. Τὸ πᾶν στὴν Τέχνη

εἶναι ἢ φαντασία τοῦ τεχνίτη. Ἡ Φύσις καθ' ἑαυτὴν δὲν ἔχει σημασία ἀπὸ αἰσθητικὴν ἄποψιν. Χωρὶς τὴν δημιουργικὴν ἐπέμβασι τῆς καλλιτεχνικῆς φαντασίας δὲ θὰ μπορούσαμε κἂν ν' ἀναγνωρίσωμε τὴ φυσικὴν ὁμορφιά. Ἡ φύσις δὲν ἔχει νὰ δείξῃ πρότυπα ὁμορφιάς στὸν καλλιτέχνη - γι' αὐτὸ κ' ἢ πιστὴ μίμησι τῆς φύσεως δὲν εἶναι τέχνη. Ὁ καλλιτέχνης, βρῖσκει τὴν ὁμορφιά στὴ φαντασία του. Ὁ H i p p o l y t e T a i n e μᾶς ἀναφέρει πὼς «ὅταν ὁ Ραφαὴλ ζωγράφιζε τὴ «Γαλάτεια» του, ἔγραψε πὼς ἐπειδὴ οἱ ὠραιῖς γυναῖκες σπανίζον, ἀκολουθοῦσε κάποιαν ιδέα δική του... δὲν εὗρισκε ζωντανὸ μοντέλο γιὰ νὰ τὴν ἐκφράσῃ ἐπαρκῶς»⁽¹⁷⁾. Κι' ὅταν τὴ Φύσι φαίνεται πὼς παρασταίνει ὁ καλλιτέχνης (ζωγραφίζοντας λ.χ. ἕνα τοπίο, ἕνα πρόσωπο) δὲν τὴ μιμῆται, τὴν μεταμορφώνει, τὴν ξεπερνᾷ. Τ' ἀντικείμενα πού παρασταίνει τότε δὲν εἶν' αὐτὰ τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, εἶναι σύμβολα, ἀτελῆ ἴσως, πού ὀδηγοῦν ὁμῶς τὸν θεατὴ στὴ θέα τοῦ ἀντικειμένου πού ἐπλασεν ἢ φαντασία τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ ἴδιος αἰσθητικὸς, συνεχίζοντας γιὰ τὸν Ραφαήλ, γράφει: «Κι' αὐτὴ ἢ «Φορναρίνα» ἔχει τοὺς ὄμους ὑπερβολικὰ πεσμένους, τὸ μπόρσο ἀδύνατο, τὸ ὕφος τραχὺ καὶ ἠλίθιο. Ὅταν ὁμῶς τὴν ζωγράφιζε γιὰ τὸ μέγαρο τῶν Φαρνέζε, τὴν μεταμόρφωσε ὀλίγελα»⁽¹⁸⁾. Σ' ὀρισμένες ἐξ ἄλλου τέχνης λείπει ὀλίγελα ὁ σύνδεσμος μὲ τὴ φύσιν στὴν Ἀρχιτεκτονικὴ καὶ στὴ Μουσικὴ. Τ' ἀρχιτεκτονικὰ καὶ τὰ μουσικὰ δημιουργήματα δὲν ἀντιστοιχοῦν σὲ πραγματικὰ ἀντικείμενα, δὲν ἠμποροῦν τίποτε ν' ἀπομιμοῦνται. Εἶναι καθαρὰ σύμβολα· εἶναι μονάχα ἔκφρασι, μὲ τὸ ὑλικὸ τῆς τέχνης (τὴν οἰκοδομικὴ ὕλη ἢ τὸν ἦχο) ὀρισμένων, μαθηματικῶν στὴ βάσι τους, σχέσεων, συνδυασμένων ὁμῶς ἀπὸ τὸν τεχνίτη, ἀνάλογα μὲ τὴν δημιουργικὴ δύναμι τῆς φαντασίας του, κατὰ τρόπο πού νὰ προ-

(11) Πολ. I 602b.

(12) Πολ. I 602c.

(13) Πολ. I 598e. Πρὸβλ. ὡστόσο καὶ τὴν διάκρισι τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν στὸ Γ' βιβλίον τῆς Πολιτείας 322c ἐπ.

(14) Πολιτικά, 1449b.

(15) Πολ. 1340a 18. Πρέπει ὡστόσο νὰ σημειωθῇ πὼς ὁ Ἀριστοτέλης βλέπει στὴν Ποίησι τάσι πρὸς τὸ γενικώτερο, τὸ καθολικόν, καὶ γι' αὐτὸ τὴν κρίνει ἀνώτερη ἀπὸ τὴν Ἱστορία: «Διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποιήσις ἱστορίας ἐστίν· ἢ μὲν γὰρ ποιήσις μᾶλλον τὸ καθόλου, ἢ δὲ ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει» (Περὶ Ποιητικῆς, 1451 b5).

(16) Vorlesungen über die Aesthetik,

Berlin, 1842, σελ. 141. Βλ. καὶ ἐκτενῆ ἀνάπτυξι στὶς ἐπόμενες σελίδες τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ ἔργου.

(17) Hip. Taine, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 35.

(18) Hip. Taine, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 36.

καλή την αισθητική μας συγκίνησι, φανερόντας τὸ αισθητικὸ νόημα πού ὁ ἴδιος κατέκτησε⁽¹⁹⁾. Τίς δύο αὐτὲς τέχνες πρῶτος ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ὠνόμασε *συμβολικὲς* - τίς ἄλλες, ἀντίθετα, ὠνόμασε *μιμητικὲς*· τίς συμβολικὲς τέχνες θεωρεῖ ἀνώτερες ὁ ἱερὸς πατήρ και σ' αὐτὲς ἰδιαίτερα ἀναγνωρίζει τὴ μεγάλη φιλοδοξία τῆς Τέχνης ν' ἀποτελέσῃ τὴ γέφυρα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό.⁽²⁰⁾

Ὁ Αἰσθητικὸς Ἰδεαλισμὸς βρῆκε τὴν πρῶτην ἔκφρασί του στὴ διδασκαλία τοῦ Πλωτίνου. Βαδίζοντας στὸ δρόμο πού εἶχεν ἀνοίξει ὁ Πλάτων, ἀπομακρύνεται ὁ Πλωτίνος ἀπὸ τὸ μεγάλο του δάσκαλο. Στὶς δύο πραγματεῖές του «Περὶ τοῦ καλοῦ» και «Περὶ τοῦ νοητοῦ κάλλους» ἀρνεῖται τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ Τέχνη εἶναι μίμησι. Ὁ καλλιτέχνης, γιὰ τὸν Πλωτίνου, εἶναι δημιουργός· ἀντλεῖ τὴ δύναμί του ἀπὸ βαθύτατες δημιουργικὲς πηγές, ἀπὸ τίς ἰδέες· ἀνελίζοντας σ' αὐτὲς, μορφοποιεῖ τὸν κόσμου μετὴ μορφοποιητικὴ δύναμι τῆς «μορφώσεως ψυχῆς». Γιὰ τὸν Πλωτίνου, κάθε ἐξωτερικὴ μορφή, «τὸ ἔξω εἶδος», θεμελιώνεται σὲ μιὰν ἐσωτερικὴ μορφή - δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐσωτερικὴ μορφή καταμερισμένη - ἔνδον εἶδος μερισθὲν τῷ ἔξω ὕλης ὄγκῳ»⁽²¹⁾. Κι' ἡ ὁμορφία ἐνὸς ἀντικειμένου εἶναι ἀνάλογη μετὸ βαθμὸ τῆς μορφοποιήσεώς του ἀπὸ τὸ «ἔνδον εἶδος».

Οἱ νεοπλατωνικοὶ κάθε ἐποχῆς ἀκολουθῶσαν τὴν πλατωνικὴ διδασκαλία. Ἰδεαλιστικὲς εἶναι οἱ κατευθύνσεις τῆς Φλωρεντινῆς νεοπλατωνικῆς Ἀκαδημίας. Ἰδιαίτερα θὰ σημειώσωμε τ' ὄνομα τοῦ *Giordano Bruno*, πού προώθησε κι' ἐνεβάθυνε τὴ διδασκαλία τοῦ Πλωτίνου. Ἀπ' τοὺς Ἀγγλοὺς νεοπλατωνικοὺς πρέπει νὰ σημειωθῇ τὸ ὄνομα τοῦ *Shaftebury* ὁ Ἀγγλὸς αἰσθητικὸς και φιλόσοφος πιστεύει μαζί μετὸν Πλάτωνα ὅτι ὑπάρχει ἓνα «*κρῶτον καλόν*». Τοῦ

πρώτου αὐτοῦ καλοῦ ἀπεικασματα εἶναι τὰ ἔργα τῆς Τέχνης. Ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς κλασικοὺς, ὁ *Kant* τονίζει τὴν καθαρὴ μορφή τῶν αἰσθητικῶν ἐκδηλώσεων. Κι' ὀλόκληρη ἡ αἰσθητικὴ τοῦ γερμανικοῦ κλασικισμοῦ δεσπόζεται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς *ἐσωτερικῆς μορφῆς*. Ὁμορφία, θὰ εἰπῇ ὁ *Shiller*, σημαίνει κυριαρχία τῆς μορφῆς πάνω στὴν ὕλη. Ὁ *Goethe* θὰ πλάσῃ στὰ ἔργα του ζωντανὰ πρόσωπα πού ν' ἀποτελοῦν ὅμως σύγχρονα γενικευμένους μορφές. Καὶ γιὰ τὸν *Hegel* ἡ ὁμορφία πού βρισκόμασταν στὴ φύσι εἶναι ἡ κατώτερη βαθμίδα τῆς ὁμορφιάς, ἀφοῦ ἡ φύσις εἶναι γιὰ τὸν μεγάλο διαλεκτικὸ ἡ ἀνελευθερία τοῦ πνεύματος. Κι' ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ὁρμὴ του γιὰ ἐλευθερία μέσα στὴν περιοχὴ τῆς πραγματικότητος—τῆς ἀνελευθερίας—, δημιουργεῖ ἓνα ὑψηλότερο ἐπίπεδο, ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα· τὸ ἐπίπεδο αὐτὸ εἶναι ἡ Τέχνη, πού, καθὼς ἐσημειώθηκα ἤδη, ἔχει ἀποστολὴ νὰ ἐκφράσῃ αἰσθητὰ τὴν ἰδέα.⁽²²⁾

Ἄλλ' ὁ ἀσυμβίβαστος και φανατικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ Αἰσθητικοῦ Ἰδεαλισμοῦ εἶναι ὁ παραδοξολόγος αἰσθητικὸς και γνωστὸς συγγραφεὺς τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰ. *Oscar Wilde*. Στὸ σὲ μορφή διαλόγου δοκίμιό του *The Decay of Lying* (Ἡ παρακμὴ τῆς ψευδολογίας) πού περιλαμβάνεται στὴ συλλογὴ του μετὸν τίτλο *Intentions*, τελειώνει, συνοψίζοντας τὰ πορίσματα τῆς αἰσθητικῆς του θεωρίας σὲ τρεῖς, παραδόξους πάντα, γενικὲς ἀρχές. Ἡ πρώτη: «Ἡ Τέχνη δὲν ἐκφράζει ποτὲ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της. Ἐχει μὴν ἀνεξάρτητη ζωὴ». Ἡ δευτέρα: «Ἡ μίμησι τῆς Ζωῆς και τῆς Φύσεως παράγει ἔργα φτηνῆς τέχνης». Καὶ ἡ τρίτη: «Ἡ Ζωὴ μιμεῖται τὴν Τέχνη πούν περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἡ Τέχνη τὴ Ζωή».⁽²³⁾

(19) *Hip. Taine*, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 39-41. Βλ. και *Ε. Παπανούτσου*, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 142.

(20) Βλ. *Ε. Παπανούτσου*, ἔνθ. ἀν. σελ. 139.

(21) Περὶ τοῦ καλοῦ, 3, 5.

(22) Βλ. ἀναλυτικὴν ἔκθεσι και κριτικὴ τῶν παραπάνω ἀντιλήψεων στὴν βαθυστόχαστη μελέτη τοῦ *Κ. Γεωργιάδη*, Τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς στὴ νεώτερη Αἰσθητικὴ, *Μορφῆς* 1946, σελ. 7 ἔπ., 47 ἔπ. Κι' ἀκόμη βλ. σελ. 101 ἔπ., 136 ἔπ.

(23) *The Works of Oscar Wilde*,

IV. Ὡστόσο, δὲν ἀκούστηκαν μονάχα οἱ ἄκρες αὐτὲς θεωρίες. Ἀνάμεσα στὸν Ρεαλισμὸ καὶ στὸν Ἰδεαλισμὸ κινουῦνται πολλὲς ἀντιλήψεις, πού ἄλλοτε ῥίχνουν τὸ βάρος στὴν πρώτη θεωρία, ἄλλοτε στὴ δεύτερη, κι' ἄλλοτε προσπαθοῦν νὰ τίς συμβιάσουν.

Αὐτὸς ὁ ρεαλιστὴς αἰσθητικὸς H i p p o l y t e T a i n e μετριάζει τοῦ ρεαλισμοῦ τὴν ἀκαμψία παρατηρῶντας ὅτι «ἡ μίμηση πρέπει νὰ περιορίζεται σ' ἓνα μέρος κι' ὄχι σ' ὀλόκληρο τὸ ἀντικείμενο» (24). Ποιὸ θάνατο τὸ μέρος αὐτό; Ἐκεῖνο πού ἀποτελεῖ τὴν οὐσία, κατὰ τὴν φιλοσοφικὴ σημασία τοῦ ὄρου, ἢ, ἀλλιῶς, τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀντικειμένου, «μὰ ἰδιότητα δηλ. ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται ὅλες οἱ ἄλλες, ἢ τοῦλάχιστον πολλὲς ἄλλες» (25). Σκοπὸς τοῦ καλλιτέχνη εἶναι νὰ καταστήσῃ αἰσθητό, ν' ἀναδείξῃ τὸν οὐσιώδη τοῦτο χαρακτῆρα, μεταβάλλοντας μάλιστα τίς σχέσεις τῶν μερῶν, παραμορφώνοντας δηλ. ἀκόμη ὠρισμένα μέρη (26). «Αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα ἡ Τέχνη ἔχει σκοπὸ τῆς νὰ ἐμφανίσῃ κι' ἂν ἡ Τέχνη ἀναλαμβάνει αὐτὸ τὸ καθήκον, εἶναι γιατί ἡ φύσι δὲν φαίνεται γιὰ τὸ ἔργο τοῦτο ἐπαρκῆς. Γιατί στὴ φύσι ὁ χαρακτῆρας ἀπλῶς ἐπικρατεῖ, ἐνῶ στὴν τέχνη ἀπόκειται νὰ τὸν καταστήσῃ δεσπύζοντα» (27). Ἔτσι, τὸ γνῶρισμα κάθε ἔργου τέχνης, εἶναι ὅτι καθιστᾷ τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα τοῦ ἀντικειμένου «ὅσον εἶναι δυνατὸ θεατὸ καὶ δεσπύζοντα - καὶ γι' αὐτὸ ὁ τεχνίτης ἀπομακρύνει τὰ σημεῖα ἐκεῖνα πού τὸν ἀποκρύπτουν, ἐκλέγει ἐκεῖνα πού καταλήλως τὸν ἐμφανίζουν, διορθώνει ἐκεῖνα πού τὸν

ἀλλοιώνουν, ξαναφτιάχνει ἐκεῖνα πού τὸν καταστρέφουν» (28).

Καὶ γιὰ τὸν φανατικὸν ὀπαδὸ τοῦ αἰσθητικοῦ ρεαλισμοῦ, τὸν μεγάλο τεχνοκρίτη J h o n R u s k i n, ἡ Τέχνη ἀπαιτεῖ μὲν ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες νὰ μὴ θέτουν τὴν ὁμορφιὰ πάνω ἀπ' τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ σέβονται μὲ τὰ ἔργα τους τὴν πραγματικότητα, ὅμως ὡς πραγματικότητα θεωρεῖ ὄχι τὸ ἐξωτερικὸ φαινόμενο ἀλλὰ τίς οὐσιαστικὰς μορφάς, τοὺς ἀναγκαίους νόμους τῶν πραγμάτων, μέσ' ἀπὸ τοὺς ὁποίους διαφαίνονται οἱ ἀρχές καὶ οἱ σκοποὶ τῆς Δημιουργίας. Ἡ Τέχνη σκοπὸν ἔχει ν' ἀναδείξῃ ὄχι τὸ ἐφήμερο ἀλλὰ τὸ αἰώνιο (29).

Ρεαλιστικὴ βᾶσιν ἔχει ὁ ὑπερρεαλισμὸς, ἂν καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ ἀντίθετη μὲ τὸ R u s k i n κοσμοθεωριακὴν ἀφετηρία. Τὸ πρόβλημά του εἶναι ὥστόσο νὰ προχωρήσῃ πέρα ἀπὸ τὴ συμβατικὴ πραγματικότητα, στὴ γνήσια καὶ ἀληθινὴ, δείχνοντας τὸν αὐτοματισμὸ καὶ τὴ μηχανικότητα πού διέπει τὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου - πού δὲν εἶναι παρὰ κατάπτωσι καὶ παρακμῇ. Ἐπιστροφὴ λοιπὸν πρὸς τὴν ἀνόθευτη πραγματικότητα, μακριὰ ἀπὸ τίς συμβατικὰς μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ - αὐτὸ εἶναι τὸ σύνθημα τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ. (30)

Ἀνάλογη βᾶσι θ' ἀναγνωρίσωμε καὶ στὸν σὺ γ χ ρ ο ν ο ν ὑ π α ρ ξ ι σ μ ὸ. Σύμφωνα μὲ τὴν φιλοσοφικὴν του θεμελίωσι, τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ὄντοτητός μας εἶναι ἡ ἐγκοσμιότης τῆς, τὸ γεγονὸς ὅτι εἴμαστε μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμον - ριγμένοι σ' αὐτόν, καταδικασμένοι νὰ μείνωμε καὶ νὰ πεθάνωμε μέσα σ' αὐτόν. Ἀποστολὴ λοιπὸν τοῦ λογοτέχνη,

Collins, London καὶ Glasgow 1948, σελ. 930-931. Τίς ἴδιες ἀντιλήψεις ἐκφράζει ὁ Wilde καὶ στό, ἐπίσης σὲ μορφῇ διαλόγου δοξίμιό του *The Critic as Artist* (Ἄ Κριτικὸς ὡς Καλλιτέχνης), ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 948-998 — τίς βρῖσκουμε ἐξ ἄλλου διάσπαρτες στὰ περισσότερα ἔργα του.

(24) Φιλοσοφία καὶ Τέχνη, μετάφρ. Αἰμ. Χουρμούζιου, μέρ. Α', σελ. 25.

(25) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 31.

(26) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 29-30.

(27) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 34.

(28) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 36. Ὁ T a i n e ἐπιχειρεῖ τὴν ἀπόδειξι τῆς θέσης του μὲ παραδείγματα, ἰδίως ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ, καὶ σταματᾷ πολὺ στὴν ἀνάλυσι τοῦ γνωστοῦ πίνακος τοῦ R u b e n s, *Kermesse* (γνωστοῦ ὡς *Χωριάτικο Πανηγύρι*). Βλ. σελ. 29-30, 32-35.

(29) Ἄναφ. ὑπὸ Ε. Παπανοῦτσου, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 137.

(30) Βλ. σχετικὴ κριτικὴ τοῦ Κ. Γεωργόπουλῃ στὸ ἄρθρον του «Ἡ Τέχνη καὶ ἡ πολιτιστικὴ κρίσις», *Μορφές* 1948, σ. 252.

κατά τον Jean Paul Sartre, τὸν καθιερωμένον ἀρχηγὸ τοῦ σύγχρονου ὑπαρξισμοῦ, εἶναι ὡς μᾶς δείξει μὲ τὸ ἔργο του πὼς εἶναι ὁ κόσμος. Καὶ κάτι πάρα πέρα ὅμως: τὸ ἔργο του πρέπει νὰ δίνει τέτοιες παρορμήσεις, ὥστε νὰ ἐπιβάλῃ στὸν ἀναγνώστη τὸν κόσμο ὅπως τὸν παρουσιάζει ἡ τέχνη, στὴν ἀθηντική του δηλ. μορφὴ καὶ ὕψῃ. Ἔτσι ἡ Τέχνη, ἡ ὑπαρξική εἰδικότερα λογοτεχνία, μᾶς ὀδηγεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὑπαρξισμοῦ, στὴν ἀποκατάστασί μας σὲ μοναδικὲς καὶ γνήσιες ὑπάρξεις, καὶ παίρνει διαστάσεις θρησκείας - γίνεται «τάσι ζωῆς», κατὰ τὴν διδασκαλία τοῦ Sartre. (31)

Ἀφήσαμε στὸ τέλος τὴ θεωρίαν τοῦ Bergson, γιὰ νὰ κλείσωμε μ' αὐτήν, δίνοντάς της μεγαλύτερην ἔκτασι, τὴν ἐκλεκτικὴν μας σύνοψιν. Ὁ μέγας φιλόσοφος ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν βασικὴν ἀντίληψιν ὅτι «μεταξὺ τῆς φύσεως καὶ ἡμῶν - τί λέγω; - μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς ἰδίας μας συνειδήσεως ἕνας πέπλος παρεμβαίνει, πέπλος πυκνὸς διὰ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους»· καὶ ἀκόμη ὅτι οἱ αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἔτσι ὀργανωμέναι, ὥστε νὰ μὴ συλλαμβάνουν τὴν ἀτομικότητα τῶν πραγμάτων, τὴν ἀληθινή, τὴ βαθύτερη πραγματικότητα· καὶ αἰσθήσεις καὶ ἡ συνειδήσεις μᾶς παρουσιάζουν τὴν πραγματικότητα ἀπλοποιημένην». Γιατί; Γιὰ πρακτικούς σκοπούς. «Ἐπρεπε νὰ ζήσωμε καὶ ἡ ζωὴ ἀπαιτεῖ ν' ἀντιλαμβανόμεθα τὰ πράγματα τόσο μόνον ὅσον σχετίζονται μὲ τὰς ἀνάγκας μας. Ἡ ζωὴ εἶναι ἐνέργεια. Νὰ ζῆς σημαίνει νὰ μὴ δέχεσαι ἀπὸ τὰ πράγματα παρὰ τὴν ἐντύπωσιν πού σοῦ εἶναι ὠφέλιμη καὶ νὰ ἀπαντᾷς μὲ ἀναλόγους ἀντιδράσεις: αἱ ἄλλαι ἐντυπώσεις ἔξαφανίζονται ἢ θαμπᾶ μόνον μᾶς ἐγγίζουσιν» (32). Εἰς τὸν ὀρατισμὸν πού μᾶς δίδουν αἱ αἰσθήσεις διὰ τὰ πράγματα, «αἱ ὠφέλιμοι εἰς τὸν ἀνθρώπον ὁμοιότητες ἐν-

τείνονται» — «τὰ πράγματα ἐταξινομήθησαν ἀναλόγως μὲ τὰ κέρδη πού θὰ ἡμποροῦσαν νὰ μοῦ δώσουν. Καὶ τὴν ταξινόμησιν αὐτὴν βλέπω πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸ χρῶμα καὶ τὴν μορφήν τῶν πραγμάτων». «Καὶ ὅταν ἀκόμη ξεχωρίζομεν ἕνα ἄνθρωπον, δὲν ξεχωρίζομεν τὴν ἀτομικότητα τὴν ἰδίαν, δηλαδὴ κάποια ἀρμονίαν ἐντελῶς πρωτότυπον μορφῶν ἢ χρωμάτων, ἀλλὰ μόνον ἕνα ἢ δύο χαρακτηριστικὰ πού θὰ διευκολύνουν τὴν πρακτικὴν ἀναγνώρισιν». Ἡ τάσις μας αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν γλώσσαν, πού μὲ τίς λέξεις δὲν ἐκφράζει παρὰ μόνον γένη, «τὴν κοινοτέραν δηλ. λειτουργίαν τοῦ πράγματος». Ὅμοια μᾶς κρύβεται καὶ ὁ βαθύτερος ἑαυτός μας. Τὸ συναίσθημά μας, μὲ τίς βαθύτερες ἀποχρώσεις του, δὲν φθάνει στὴν συνειδήσί μας. «Συνηθέστατα μόνον τὴν ἐπιφάνειαν διακρίνομεν τῆς ψυχικῆς μας καταστάσεως. Μόνον τὴν ἀπρόσωπον ἄποψιν τῶν αἰσθημάτων μας ἀντιλαμβανόμεθα» (33).

Κάποτε ὅμως, παρατηρεῖ ὁ μέγας φιλόσοφος, ἔρχονται στὸν κόσμο ψυχῆς περισσότερον ἐλευθερωμέναι ἀπὸ τὴ ζωὴ — μὲ μιὰ φυσικὴ, ἔμφυτη ἀπελευθέρωσι. Ἡ ἀπελευθέρωσις αὐτὴ δὲν εἶναι γενικὴ. Ἡ φύσις στίς ψυχῆς αὐτῆς «ἀπὸ τὸ ἕνα μόνον μέρος ἀνεσῆκωσε τὸν πέπλον. Πρὸς μίαν μόνον διεύθυνσιν ἐλησμόνησε νὰ δέσῃ τὴν ἀντίληψιν μὲ τὴν ἀνάγκην. Καὶ ἀφοῦ κάθε διεύθυνσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν αἰσθησιν μόνον, ἀπὸ μίαν καὶ μόνον αἰσθησιν εἶναι ὁ καλλιτέχνης ἀφιερωμένος εἰς τὴν Τέχνην». Ἔτσι, ὁ ἕνας θ' ἀφοσιωθῆ εἰς τὰ χρῶματα καὶ τὰ σχήματα καὶ ἐπειδὴ θὰ τ' ἀγαπήσῃ ἔξω ἀπὸ κάθε πρακτικὴν ὠφελιμότητα καὶ ὑπολογισμό, θὰ ἰδῇ ν' ἀναπηδᾷ μέσα ἀπὸ τὰ χρῶματα καὶ τὰ σχήματα τῶν πραγμάτων ἢ ἐσωτερικὴν τὸν ζωὴν. «Τὴν ζωὴν αὐτὴν θὰ μᾶς τὴν μεταδώσῃ σιγὰ - σιγὰ, ἂν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ μᾶς ξαφνιάσῃ δυσάρεστα». Ἐνας ἄλλος, πού θὰ συγκεντρωθῆ στὸν ἑαυτό του καὶ θ' ἀναζητήσῃ τὸ ἀπλό, τὸ ἀμιγῆ συναίσθημα, θὰ μηχανευθῆ τρό-

(31) Βλ. ἀνάλυσι καὶ κριτικὴ: Κ. Γεωργούλη, «Ὁ Ἑλληνιστὸς Ῥεαλισμὸς», Μορφῆς 1948, σελ. 169 κ. ἑ.

(32) Henri Bergson, Τὸ γέλιο, μετάφρ. Ν. Καζαντζάκη, Ἀθῆναι 1914, σελ. 92.

(33) Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 93, 94.

πους, με ρυθμικές τοποθετήσεις λέξεων, να μᾶς υποβάλει ὅτι δὲν ἤμποροῦσε ἡ γλῶσσα νὰ εἰπῇ. Κι' ἄλλος θὰ σκύψει βαθύτερα, πέρα ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ τὴ θλίψη, σὲ «κάποιους ρυθμούς τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναπνοῆς, πού εἶναι ἐσωτερικώτεροι εἰς τὸν ἄνθρωπον», θ' ἀποσπᾶση καὶ θὰ τονίσῃ τὴν μουσικὴν τους, θὰ μᾶς τὴν ἐπιβάλῃ καὶ θὰ μᾶς ρυθμίσει μ' αὐτήν, ὅπως οἱ διαβάτες ἀθελά τους παίρνουν μέρος στὸ χορὸ πού συναντοῦν στὸ δρόμο τους⁽³⁴⁾.

Ἔτσι, ἡ Τέχνη γιὰ τὸν Bergson «ἔνα μόνον ἔχει σκοπὸν: ν' ἀπομακρύνῃ κάθε τι πού μᾶς κρύπτει τὴν πραγματικότητά καὶ νὰ μᾶς θέσῃ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἀπέναντι τῆς Πραγματικότητος», τῆς βαθυτέρας ὁμοῦς, τῆς ἀληθοῦς, ἂν ἤμπορούσαμε νὰ τὴν εἰποῦμε, πραγματικότητος, κάτω ἀπὸ τὶς ὀφέλμιες γενικότητες πού συνθέτουν τὴν ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς μας.

Σύμφωνα με τὴν θεωρίαν τοῦ ὁ Bergson παραδέχεται ὅτι «καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τῆς Τέχνης εἶναι ἐντελῶς ἀτομικόν», ἐκφράζει τὸν δραματισμὸ τοῦ δημιουργοῦ του, τὸν δραματισμὸ τῆς βαθύτηρας αὐτῆς πραγματικότητος πού ἐπραγματοποίησεν ὁ δημιουργὸς του. Πῶς ὁμοῦς ἐπιβάλλεται; Πῶς ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὄλους ὡς ἀληθινόν; «Ἀπὸ τὴν προσπάθειαν πού μᾶς ἐπιβάλλει νὰ κάμωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας διὰ νὰ ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς...» Ἄν ὁ καλλιτέχνης εἶδε βαθειά, τότε ἡ προσπάθεια πού κατέβαλε διὰ νὰ παραμερίσῃ τὸν πέπλον μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὴν μιμηθῶμεν. Τὸ ἔργον του εἶναι ἕνα μᾶθημα, πού μᾶς χρησιμεύει ὡς παράδειγμα⁽³⁵⁾.

V. Σὲ ποιὰν ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀντιλήψεις, πού ἐκλεκτικὰ ἀναφέραμε — γιὰ εἶναι κι' ἄλλες ἀκόμη, πού κινοῦνται ὡστόσο ἀνάμεσα στὶς δύο βασικὰς ἀντίθετες θεωρίαις — θ' ἀναζητήσωμε τὴ σωστὴ λύσιν στὸ ζήτημα τῆς μελέτης μας; Ὁ ἄπρεπε

τάχα νὰ δώσωμε τὴν προτίμησίν μας σὲ μίαν ἀπ' ὅλες, ἢ νὰ ἐπιχειρήσωμε μίαν σύνθεσιν;⁽³⁶⁾ Ἄς ξεκινήσωμε στὴν προσπάθειάν μας χωρὶς νὰ προδιαγράψωμε τὸ δρόμο πού θ' ἀκολουθήσωμε.

Θὰ παραδεχτοῦμε, νομίζω, στὴν ἀρχὴ πὼς ἡ Τέχνη εἶναι, ἡ λέξις τὸ φανερόν, με κάποια δεξιότητα δεμένη κάποια δεξιότητα τοῦ καλλιτέχνη πού βέβαια ἐκφράζεται σὲ κάποιαν ἐπενέργειάν του πάνω σ' ἐν' ἀντικείμενον. Πού θὰ ἐπενεργήσῃ ὁ καλλιτέχνης; Μά, βέβαια, πρῶτα, στὸ ὑλικόν του, μάρμαρο, κανναβάτσο, χροῶμα, πινέλο, ἤχο, λέξεις...ποῦναι, δὲν τὸ ξεχνοῦμε, τῆς ἰδίας οὐσίας με τ' ἀντικείμενα τῆς φυσικῆς πραγματικότητος, καὶ πού ὑπακούει στοὺς ἴδιους φυσικοὺς, με τὴ γενικωτάτην ἔννοιαν, νόμους. Θὰ πρέπη νὰ τὸ δαμάσῃ λοιπὸν τὸ ὑλικόν αὐτό, μαθαίνοντας τὶς παραδοξότητες καὶ πειθαρχώντας στοὺς νόμους του. Μὰ πρὶν κι' ἀπ' αὐτό, ἄς μὴ λησμονοῦμε πὼς ὁ τεχνίτης δέχεται, ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, τὶς ἐντυπώσεις τῆς φυσικῆς πραγματικότητος — τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Μ' ἄς μὴ βιαστοῦμε νὰ σταθοῦμε στὴν ἀναγκαίαν κι' ἀναπόφευκτὴν αὐτῆ ἐπαφῇ τοῦ καλλιτέχνη με τὴ φύσιν. Γιατί οἱ ἐντυπώσεις αὐτὲς σὰ νᾶναι παραλλαγμένες σ' αὐτόν. Γιατί, αὐτὸ εἶναι τὸ ὑπέροχον προνόμιόν του, τὸ τάλαντό του, τὰ μάτια του βλέπουν καθαρότερα — ἄς εἰποῦμε, ἂν θέλετε, βαθύτερα—ὅμοια διακρίνουν καὶ τ' ἄλλα τοῦ αἰσθητήρια καὶ ἡ συνείδησίς του, ὅταν ἀντικρῦξῃ τ' ἀνθρώπινα πάθη ἢ τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του τ' ἀνεξερεύνητα βάθη. Ὅστόσο, τὸ προνομιακὸν αὐτὸ ἀντίκρουσμα δὲν εἶναι ἐντελῶς ἄμεσο, δὲν εἶναι τὸ πρῶτον στὴν ὥρα τῆς ἐμπνεύσεως. Πιστεῦω

(34) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 35, 36.

(35) Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 98, 99.

(36) Στὴ σύνθεσιν τῶν δύο βασικῶν ἀντιθέτων τάσεων βρίσκει τὴ λύσιν ὁ αἰσθητικὸς καὶ φιλόσοφος E. Παπανοῦτσος, μετὰ ἀπὸ μίαν σημαντικώτατην κριτικὴν. Σύνθεσιν πρωτότυπην, πού νομίζω ὅτι δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποδώσῃ μὴ περιορισμένην ἔκθεσιν μέσα στὸ πλαίσιον τοῦ μελετήματος αὐτοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς εἰδικώτερες ἀναφορὰς στὸ ἔργον του, πού θὰ συναντήσῃ παρακάτω ὁ ἀναγνώστης, παραπέμπω στὶς σελ. 144-161 τῆς Αἰσθητικῆς του (B' ἔκδ. Ἀθήνα 1953).

πώς έχει προηγηθῆ, στην πρώτη θέα τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐμπνεύσεώς του, ἔτσι αὐτόματα κι' ἀκαριαῖα, ἕνα σκίρτημα στὸν βαθὺ κι' ἀπλησίαστο ὄρω τῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνη, κάτι σὰν ξεχειλίσματα μυστικῆς δυνάμεως, σὰν πλημμύρισμα ἀπὸ φῶς· κι' αὐτόματα πάλι καὶ στιγμιαῖα, αὐτὴ ἡ δύναμις, αὐτὸ τὸ φῶς — ἀναγεννῶντας τὰ αἰσθητήρια τοῦ τεχνίτη ἀραγε, ἢ φωτίζοντας τὸ ἀντικείμενο; — ἀνασύρει πάντως τὸν πέλο κι' ἀποκαλύπτει σ' αὐτὸ κάτι καινούργιο, πρωτόφαντο, κι' ὅμως ἀναμυσθῆτητα ἀληθινῆ, πὺ ἢ πρακτικῆ ἀποψι τῆς ζωῆς τῶχε συσκοτίζει⁽³⁷⁾ Εἶναι μιὰ ἐσωτερικῆ ζωὴ ποὺ εἶδε στὸ ἀντικείμενο συντονισμένη μετὰ τὸ σκίρτημα τῆς ἰδικῆς του ψυχῆς. Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο ἀντίκρουσμα, τὸ προνομιακὸ εἶναι ἢ μεγάλη στιγμή ποὺ ὠλοκλήρωσε τὸν κύκλο τῆς ἐμπνεύσεώς του. Ὁ καλλιτέχνης μετὰ τὸ ἀντίκρουσμα τοῦτο ἀπεκάλυψε τὴν βαθύτερη πραγματικότητά, τὴν ἐσωτερικὴ τοῦ ἀντικειμένου ζωὴ, ποὺ ἀντιστοιχεῖ σ' ἕνα νόημα. Τώρα κατέκτησε πνευματικὰ τὸ ἀντικείμενο. Κι' αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀντικειμένου, αὐτὸ τὸ νόημα, ποὺ ἐκφράζει τὴν πνευματικὴ τοῦ ἀντικειμένου κατάκτησι, θὰ πασίση ὁ καλλιτέχνης, ἀπὸ μιὰν αὐθόρμητη κίνηση τῆς ψυχῆς του, νὰ αἰσθητοποιήσῃ, γιὰ νὰ γίνῃ πᾶ κτήμα τοῦ κόσμου. Ἔτσι εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ καλλιτέχνη, μεταδοτικὴ, γενναιοδωρῆ. Στὴν προσπάθειά του αὐτῆ, ποὺ ταυτίζεται μετὰ τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνεύρεσι τῆς μορφῆς ποὺ θ' ἀναδείξει τὸ νόημα, τὴ μορφοδοτικὴ προσπάθεια, θὰ ξεχωρίσωμε, λογικὰ καὶ συστηματικὰ, δύο φάσεις: Ἡ πρώτη, ποὺ θὰ καθορίσῃ τὴ γενικὴ μορφή τοῦ

ἔργου— θᾶναι ποίημα, ζωγραφικὸς πίνακας κλπ. — ταυτόχρονη μετὰ τὴν ἐμπνευσι, εἶναι κατὰ κανόνα προσδιορισμένη ἀπὸ τὴν εἰδικότητα τοῦ τεχνίτη, καὶ πάντως ἀπὸ τὴν ὕψη τοῦ αἰσθητικοῦ νοήματος. Γιατὶ τὸ κάθε αἰσθητικὸ νόημα φέρεται πρὸς μίαν μονάχα μορφή — ἀόρατα νήματα συνδέουν κατ' ἀπόλυτην ἀναγκαιότητα τὸ νόημα πρὸς τὴ μορφή, τὴν μορφή του, θὰ ἠμπορούσαμε νὰ εἰποῦμε. Τὸ αἰσθητικὸ νόημα ἐκφράζεται στὴν πληρότητά του μόνο με μίαν μορφή⁽³⁸⁾ τὸ ζωγραφικὸ νόημα λ.χ. ἀδύνατο νὰ ἐκφρασθῆ μετὰ τραγούδι. Ἡ δευτέρα φάσις θ' ἀκολουθήσῃ. Θᾶναι ἢ ἀναζητήσι τῶν εἰδικωτέρων μέσων ἐκφράσεως μέσα στὴ γενικὴ μορφή — προσπάθεια ποὺ καθοδηγεῖται κι' αὐτῆ, φυσικὰ, ἀπὸ τὴν ἐμπνευσι· καὶ σ' αὐτὴν ἰσχύει ὁ ἴδιος ἀμείλικτος δεσμὸς τοῦ αἰσθητικοῦ νοήματος πρὸς τὸ εἰδικωτέρων ἐκφραστικὸ μέσον. Εἶναι ἢ ἀναζητήσις αὐτῆ, ἢ δεμένη πάντα μετὰ τὸ νόημα, ἕνας συνεχῆς κι' ἀκατάπαυστος μόχθος· στὸν καιρὸ τῶν μεγάλων τῶν πραγματοποιήσεων ὁ τεχνίτης ἐγκαταλείπει κάθε στοιχεῖο τῆς κοινῆς ζωῆς, παραμερίζοντας καὶ τίς στοιχειωδέστερες κάποτε ἀνάγκες ὡς ἀχρηστες συμβατικότητες. Στὴν προσπάθειά του αὐτῆ ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἀνάδειξι τοῦ νοήματος εἶναι ποὺ ὁ καλλιτέχνης ἐπενεργεῖ καὶ μέσα στὴ φύσι — κι' αὐτὴ εἶναι ἢ δευτέρα, ἢ σημαντικῆ, ἢ δημιουργικῆ ἐπενεργεῖα τοῦ παραμερίζει ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀντικειμένου (τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ τῆς ψυχικῆς του καταστάσεως), μετακινεῖ ἄλλα, ἄλλα τὰ ἐξογκώνει ἢ τὰ περιορίζει, ἀπαλαίνει ἢ ἐνισχύει τοὺς τόνους, προσθέτει ἀκόμη στοιχεῖα τῆς φαντασίας του — μεταμορφώνει πάντως τὴν πραγματικότητα ποὺ ἔχει προηγουμένως ὁ ἴδιος πνευματικὰ κα-

(37) Ἡ χαρούμενη ἐκπληξι, μαζί μετὰ τὴν ἀγέρωχη βεβαιότητα τοῦ ἀληθινοῦ ποὺ γεννᾷ στὴν ψυχὴ μας τὸ ἀντίκρουσμα κάθε μεγάλου ἔργου τέχνης, ἐπικυρώνει, νομίζω, αὐτὴ τὴν παρατήρησι, ποὺ εἶχεν ἥδη διατυπώσει ὁ Bergson. (Τὸ γέλοιο, μετάφρ. Ν. Κασαντζάκη, Ἀθήναι 1914, σελ. 98 - 99).

(38) Ὁ Ἀριστοτέλης ἔκαμε τὴν παρατήρησι τούτη σχετικὰ μετὰ τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ἱστορικὸ: «οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν (εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι καὶ οὐδὲν ἦττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου ἢ ἀνευ μέτρου)». Περί Ποιητικῆς 1451a 28 - b4. Βλ. ἀναλυτικὴν ἔκθεσιν εἰς Ε. Παπανούτσου, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 76 ἔπ.

τακτήσει⁽³⁹⁾. Είναι, ή επενέργεια αυτή του καλλιτέχνη, ή οδηγούμενη πάντα, καθώς εσημειώσαμε, από το νόημα, την ιδέα εκείνη που τον καταξιώνει ως δεύτερο δημιουργό,⁽⁴⁰⁾ είναι όμως πάντα με μιὰ βαθιὰν ὀδύνη δεμένη, που θὰ τυραννῆ ὡς τὸ τέλος τὸν τεχνίτη τὴν ὀδύνη τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας του νὰ ἐκφράσῃ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας — τέτοιο εἶναι τὸ αἰσθητικὸ νόημα — με ἄμεσα καθωρισμένα ἀπὸ τοὺς ταπεινοὺς ὄρους τῆς ὑλικῆς του φύσεως· μ' αὐτὸ θάνατο καὶ τὸ μεγάλο του κατόρθωμα: με τὴ δούλωσι νὰ παραστήσῃ τὸ ὄραμα τῆς ἐλευθερίας⁽⁴¹⁾.

Πέτυχε στὴ δημιουργικὴ του προσπάθεια ὁ καλλιτέχνης; Τότε τὸ ἔργο του ἔχει τὸ γνώρισμα τοῦ Μεγάλου. Ἐχει τὴ δύναμι τῆς πειθοῦς. Μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ δεχτοῦμε γι' ἀληθινό, ὅσο κι' ἂν μεταμορφώνει τὴ φύσι. Καὶ τοῦτο, γιατί φανερώνει σωστὰ ἐκεῖνο που κατέκτησεν ὁ καλλιτέχνης, τὸ βαθὺ κι' ἀπλησίαστο γιὰ τὸν κοινὸν ἄνθρωπο, που ὅμως κι' αὐτός, ἀπὸ κάποια μυστικὴν ἐπίκλησι τῶν ἐσώτερων δυνάμεων τῆς ψυχῆς του, τὸ ἀναγνωρίζει βλέποντάς το αἰσθητοποιημένο στὸ ἔργο τῆς Τέχνης. Ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἡ Τέχνη μᾶς λέει τὴν ἀλήθεια.

Εἶναι λοιπὸν ἀποκαλυπτικὸς ὁ ρόλος τοῦ καλλιτέχνη: ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια τοῦ ἀντικειμένου που ἔχει πνευματικὰ κατακτήσει τὸ νόημα, τὴν ιδέα. Εἶναι ὅμως μαζί καὶ δημιουργικὸς:

(39) Εἶναι πάντως αὐτονόητο πὼς ἀφοῦ ἀπευθύνεται σ' ἀνθρώπινα αἰσθητήρια ὁ καλλιτέχνης, θὰ σεβασθῆ στὴ μεταμόρφωσιν αὐτὴ τὰ ὄρια που θέτει ἡ φύσι τῶν πραγμάτων καὶ τοὺς νόμους τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων — ἀλλιῶς θάπλαθε τερατογενήματα μονάχα, χωρὶς πειστικὴ δύναμι.

(40) Πρέπει ὡστόσο νὰ προσέξουμε τοῦτο: ὅτι ἡ συνείδησι τῆς δημιουργικῆς αὐτῆς δυνάμεως τοῦ καλλιτέχνη, στοιχείου ἀρμονικὰ δεμένου στὴν προσωπικότητά του, δὲν τὸν οδηγεῖ σὲ διάθεσι περιφρονήσεως τῆς ζωῆς· ἀλλιῶς θάχανε τὸ νῆμα τῆς πρακτικῆς ζωῆς καὶ τὴν δυνατότητα προσρμογῆς του σ' αὐτήν. Μιὰ τέτλια διάθεσις, ἂν δὲν εἶναι, ὅπως συχνὰ συμβαίνει, προσποιητή, πρέπει ν' ἀντιμετωπισθῆ ὡς ἐκτροπή. Βλ. σχετικὰ Κ. Γεωργούλη, «Τέχνη καὶ Ζωή», Μορφῆς Γ' (1948) σελ. 11.

γιατί, γιὰ νὰ μᾶς μεταδώσῃ τὸ νόημα τοῦτο — τοῦ ὁποίου ἡ πνευματικὴ κατάκτησις ἄλλωστε δὲν εἶν' ἄσχετη με τὶς δημιουργικῆς του δυνάμεις — μεταμορφώνει τὴ φυσικὴ πραγματικότητα μέσα στὸ ἔργο του. Ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴ πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὸν λόγο τοῦ Ἀριστοτέλη πὼς ὁ καλλιτέχνης με τὴν ἐνέργεια τοῦ ποιητικοῦ νοῦ συμμετέχει κατὰ κάποιον τρόπον στὴν ἐνέργεια που ἐδημιούργησε τὸν κόσμὸ· χαιρόμαστε, λέγει ὁ σταγειρίτης σοφός, στὸ ἀντίκρουσμα τῶν ἔργων τῆς τέχνης, γιατί ἀντικρύζομε τὴν δημιουργικὴ τῆς δύναμι, «ὅτι τὴν δημιουργήσαν τέχνην συνθεωροῦμεν».⁽⁴²⁾ Ἔτσι θ' ἀκούσουμε καὶ τὸν λόγο τοῦ Nicolaj Berdjaew πὼς ἡ καλλιτεχνικὴ ἐνεργητικότητα ἔχει προορισμὸ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα νέο κόσμιο, νὰ συνεχίσῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὴ θεϊκὴ δημιουργία.⁽⁴³⁾

ΤΙ. Προχωρώντας, ἄς κοιτάξουμε γιὰ λίγο τὸ θέμα μας, κι' ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ θεατοῦ (τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ ἀκροατοῦ), τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὸν ὁποῖον προσφέρεται τὸ ἔργο τῆς Τέχνης. Τί θὰ ζητήσῃ μέσα σ' αὐτό;

Βέβαια, ἡ ἀπάντησι, στὴ δεοντολογικὴ τοῦλάχιστο μορφή τοῦ ἐρωτήματος — στὸ τί πρέπει νὰ ζητηθῆ στὸ ἔργο τῆς τέχνης — εἶναι ἕμμεσα, μ' ὅσα ἔχουν ἐκτεθῆ, δοσμένη. Ὡστόσο ἄς προσθέσωμε λίγες γραμμές.

Θὰ σημειώσωμε πὼς ἡ θεμελιώδης, ἡ πρώτη προϋπόθεσι, γιὰ νὰ νιώσωμε τὴν αἰσθητικὴ συγκίνησι, εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσι τῆς ὠφελμιστικῆς — πρακτικῆς ἀλλὰ καὶ θεωρητικῆς στάσεως ἀπέναντι στὸ ἔργο τῆς Τέχνης. Στ' ἀλήθεια, ἡ καθημερινή, ἡ συνθιτισμένη ψυχικὴ στάσις μας ἀπέναντι τῶν πραγμάτων εἶναι πρακτικὴ κι' ὠφελμιστικὴ· ἀπὸ ἐνστικτώδη παρόρμησι τ' ἀντικρύζομε καὶ τὰ ἐκτιμοῦμε ἀνάλογα με τὴν πρακτικὴ σημασία καὶ τὴν

(41) Βλ. Κ. Γεωργούλη, «Ἡ Δημιουργικὴ Πράξι», Μορφῆς Γ' (1948), σελ. 100, ὅπου καὶ ἀνάπτυξι τῶν ἀντιλήψεών του.

(42) Περὶ ζώων μορ. 645a 12.

(43) Βλ. Κ. Γεωργούλη, «Ἡ Δημιουργικὴ Πράξι», Μορφῆς Γ', (1948) σελ. 55.

ώφελιμότητά τους από μια τέτοια στάση πρέπει να ελευθερωθούμε απέναντι στο έργο της Τέχνης.⁽⁴⁴⁾ Αυτή την έννοια πρέπει να δώσουμε στο Schiller τη γνωστή θέση «*Ἡ Τέχνη εἶναι ἓνα παιγνίδι*». ⁽⁴⁵⁾

Καθώς θα ελευθερωθούμε από τη στάση αυτή, θα νιώσουμε, αντικρούζοντας το έργο της Τέχνης με καθαρό κι' έτοιμο τὸν δέκτη τὸν αἰσθήσεων καὶ τοῦ μυαλοῦ μας, νὰ ἑναρμονίζονται καὶ νὰ συγκλίνουν ὅλες οἱ δυνάμεις πὸν συνθέτουν τὴ συγκινησιακὴ μας ζωὴ, καὶ μιὰ μοναδικὴ στὸ εἶδος τῆς συγκίνησης νὰ κυριεύει τὴν ψυχὴ μας ⁽⁴⁶⁾ — θὰ νιώσουμε ἓνα βαθὺ σκίσημα, συνοδευόμενο ἀπὸ μιὰν ἐκπληξίαν γιὰ κάτι μοναδικό, κάτι πρωτοφανέρο. Αὐτὸ τὸ μοναδικὸ καὶ πρωτοφανέρο πὸν εἶδαμε στὸ καλλιτέχνημα εἶναι βέβαια τὸ, ἀδιάσπαστο μὲ τὴ μορφὴ του δεμένο, αἰσθητικὸ νόημα τοῦ ἀντικειμένου πὸν κατέκτησε πνευματικὰ ὁ καλλιτέχνης ⁽⁴⁷⁾ καὶ

(44) Ὅταν, τελειόφοιτοι τοῦ Γυμνασίου, ἐπισκεφθῆκαμε τὴν Ἀκρόπολι, στὸ ἐρώτημα: «Τί σᾶς ἔκαμε τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωση στὸν Παρθενώνα;» μιὰ συνηθισμένη, θυμάμαι, ἀπάντησις ἦταν: «τὸ πὸς ἀνέβηκαν ἐκεῖ πάνω μὲ κείνα τὰ πρωτόγονα μέσα, οἱ τεράστιοι πέτρινοι ὄγκοι! Μὲ τέτοια στάσι, δὲν ἦταν βέβαια δυνατὴ ἡ αἰσθητικὴ θεώρησι.

(45) Ὁ Schiller ἤθελε τὴν Τέχνη ἐνδιάμεσα στὶς δυὸ ἀντίπαλες ὁρμές τῆς συνειδησιακῆς μας ζωῆς, τὴν ὁρμὴ τὸν αἰσθήσεων καὶ τὴν ὁρμὴ τῆς λογικῆς' στῆς τέχνης τὸ παιγνίδι ἀνήκει ἢ ἀποστολὴ νὰ τὶς συμβιβάξῃ καὶ νὰ τὶς ἐξουδετερώσῃ — εἶναι λοιπὸν σοβαρώτατο παιγνίδι. Βλ. σχετικά; Ε. Παπανοῦτσου, ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 47.

(46) Βλ. Ε. Παπανοῦτσου, ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 43 κ. ε.

(47) Τὸ νόημα τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο πὸν μᾶς ὑποβάλλει ὁ καλλιτέχνης. Ὅμως, τὸ ὑποκείμενο τῆς αἰσθητικῆς λειτουργίας, ὁ θεατῆς τοῦ ἔργου, καθὼς ἐπιχειρεῖ προσωπικὰ τὸ ἀντίκρουσμά του, ὑπορεῖ κάποτε, ἂν διαθέτῃ πλοῦσια ἢ καλλιεργημένη αἰσθητικὰ ἰδιοσυγκροσία, νὰ βαθύνῃ καὶ νὰ ἐμπλουτίσῃ τὸ νόημά του — εἶναι κι' αὐτὸς τότε κατὰ κάποιον τρόπο δημιουργός, ὅπως ἀναμφισβήτητα εἶναι ὅταν ἀνακαλύπτῃ τὸ αἰσθητικὸ νόημα στὶς ὁμορφίαις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ στὶς ἐσώτερες κινήσεις τοῦ ἑαυτοῦ του. Θὰ ἤμποροῦσε ἴσως νὰ ὑποστηρικθῇ ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴ ὅτι δὲν ἀνήκει πάντα στὸν καλλιτέχνην ὁ τελευταῖος λόγος γιὰ τὸ ἔργο του.

πού, γιὰ νὰ τὸ ἐκφράσῃ, χρειάστηκε νὰ μεταμορφώσῃ τὸ ἀντικείμενο, νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπάνω του δημιουργικὰ. Ὅστε, ἀσυναίσθητα, ἀναζητοῦμε τὸν καλλιτέχνην — δημιουργό, στὸν μεταμορφωτὴ μονάχα ἀναγνωρίζουμε τὸν καλλιτέχνην. Κι' ἀπὸ τὴν πλευρὰ λοιπὸν τοῦ θεατῆ οἱ νὰ ἐπαληθεύεται τὸ συμπέρασμα πὸς ἡ Τέχνη δὲν εἶναι ἀπλὴ μίμησις εἶναι δημιουργία.

III. Φτάσαμε στὸ τέλος; Βιαστικά, βέβαια, δώσαμε μιὰν ἀπάντησι. Μ' ὅλο τοῦτο, εἶναι κάποιες τελευταῖες σκέψεις πὸν πρέπει ἀκόμα νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν.

Ὁ θεατῆς τοῦ ἔργου τῆς Τέχνης — τὸ ἴδιο κι' ὁ καλλιτέχνης — μὲ τὴν ἐπαφή του πρὸς τὶς βαθύτερες πραγματικότητες, πρὸς τὸ ἀποκαλυπτόμενο ὄραιο, ἰδέει πρὸς ὑψηλότερα ἐπίπεδα, καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τὶς μικρότητες τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κι' ἡ συγκινησιακὴ του ζωὴ παίρνει καινούργιες διαστάσεις: ἐμπλουτίζεται, ἐντείνεται, ἀνατείνεται. ⁽⁴⁸⁾

Ὅμως, στὴν ἀτιμώφαιρα τῆς ἰδιότυπης αἰσθητικῆς συγκινήσεως πὸν κάθε φορὰ δοκιμάζει, τὸ αἰσθητικὸ νόημα πὸν ἐπρόβαλεν ὁ καλλιτέχνης παίρνει ἰδιαίτερη σημασία, ἰδιαίτερη πειστικὴ δύναμι. Θὰ σκεφτοῦμε λοιπὸν: Πόσο πρέπει νὰ νιώθῃ τὴν εὐθύνην, τὴν ἠῶξημένη εὐθύνην του — εὐθύνην ὁδηγητοῦ — ὁ καλλιτέχνης! Καὶ νὰ ζῆ ὑπεύθυνη, ἐσωτερικὴ, πνευματικὴ ζωὴ: ἔτσι μονάχα θάναί καθαρό κι' ἀνόθευτο κι' ἄξιό τὸ νόημα πὸν θὰ ἐκφρασθῇ μεσ' στὸ ἔργο του. Ἐνα καθῆκον περισυλλογῆς καὶ αὐτογνωσίας προβάλλει — ὡσάν αἴτημα τῆς καλλιτεχνικῆς του ἰδιοσυστασίας ἄλλωστε — γιὰ τὸν τεχνίτη. «Ὁ ποιητῆς εἶναι βυθισμένος μέσα στὸν ποταμὸ τοῦ πνεύματος πὸν σιγοκυλάει κάτω ἀπὸ κάθε μας συνηθισμένη ἐνέργεια», ἔχει εἰπῆ ὁ Jacques Maritain. Κι' ἔχει προσθέσει πὸς ἀπ' τὴν περισυλλογὴν αὐτῆ, τὴ σπάνια καὶ γόνιμη, γιὰ

(48) Ὅπως εἶναι γνωστό, τὸν ὄρο «κάθαρος» χρησιμοποίησε γιὰ πρώτη φορὰν ὁ Ἀριστοτέλης, Πολιτ. 1341 b 40 - 42.

(49) Βλ. Ε. Παπανοῦτσου, ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 259 ἑπ.

την οποία πρέπει νάναι άξιος κατά κάποιον τρόπο, βγαίνει με δυναμωμένες τις ικανότητές του, πλουτισμένος με δώρα.⁽⁵⁰⁾ Καί, φυσική συνέπεια αυτό, ένα βασικό στοιχείο πού χαρακτηρίζει τη δημιουργία του καλλιτέχνη ως πνευματικού ανθρώπου, την γνήσια Τέχνη, θάνα ο σεβασμός των πνευματικών αξιών — δέν είναι νοητό ο καλλιτέχνης, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να καταστρέφει άλλες αξίες του πολιτισμού⁽⁵¹⁾. Αυτόματα τότε, έχει απομακρυνθεί από τα πλαίσια της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Κι' άς προχωρήσουμε. Στην έξαισία στιγμή του δραματισμού του ο καλλιτέχνης σά νάχη φτάσει στο βαθύ, στο ακραίο όριο της ύπαρξέως του, στον χώρο της μεγάλης έλευθερίας, πού μοιάζει να στέκεται στο όριο του θανάτου και νάναι μαζί της ζωής του ή κατάφασι. Στη μοναδικήν έκείνη στιγμή ο καλλιτέχνης της πρέπει νάχη αντίκρουσει κάποιο σπινθηρό από την πηγή της ζωής. «Ο ήσυχασμός του ποιητού ανακαλύπτει τον Θεό κάποτε», είπεν ο Jacques Maritain.⁽⁵²⁾ Σε τέτοιες στιγμές σά να στέκεται ο τεχνίτης έμπρός στο Θεό, «ένώπιος ένωπίω».⁽⁵³⁾

Ο Berdjaew βλέπει στη δημιουργική ένεργεια του ανθρώπου, ειδικότερα και του καλλιτέχνη, μια όφειλή πού χρεωστεί ο άνθρωπος στο Θεό. Κι' όρίζει τρεΐς τις προϋποθέσεις της δημιουργικής ένέρ-

γειας: τον κόσμο, το χάρισμα και την έλευθερία. Ο κόσμος, πού δημιουργήθηκεν από τον Θεό, είναι ή ύλη για τη δημιουργικότητα του ανθρώπου. Τα χάρισμα είναι το ιδιαίτερο δώρημα του Θεού προς τον άνθρωπο, το τάλαντο, στον καλλιτέχνη το χάρισμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η έλευθερία, ή πρωταρχική έλευθερία, ή απόλυτα άπροσδιόριστη, είναι το καθαρό ανθρώπινο στοιχείο, κάτι πού κινείται μέσα από τα άδιερεύνητα βάθη του μη όντος προς την θείαν ύπαρξιν. Έτσι, ή καλλιτεχνική δημιουργία είναι για τη σκέψη του Berdjaew άποτέλεσμα άλληλεπιδράσεως της χάριτος και της έλευθερίας. Για την πραγμάτωσι της συνεργεί κάτι πού έρχεται από το Θεό προς τον άνθρωπο και κάτι πού έρχεται από τον άνθρωπο προς το Θεό.⁽⁵⁴⁾

Έτσι ή Τέχνη γίνεται «δρόμος προς την πηγή της ζωής, προς την πνευματική τελείωση», όπως τη θέλησεν ο Francois Mauriac⁽⁵⁵⁾ γίνεται «ίέρεια του Θεού», όπως την είπεν ο μεγάλος Claudel,⁽⁵⁶⁾ γίνεται παράγων ήθικής έξυψώσεως, όπως τη θέλησε και την κήρυξεν ο Βερίτης μας.⁽⁵⁷⁾

ΣΤΥΡ. Γ. ΓΟΥΛΙΑΜΟΣ

(54) Βλ. Κ. Γεωργούλη, ένθ. άνωτ. σελ. 53 - 55.

(55) Βλ. Γ. Βερίτη, «Από το έργο του Francois Mauriac», 'Ακτίνες 1943 σελ. 238' προβλ. και σελ. 240.

(56) Βλ. Γ. Βερίτη, «Η καλλιτεχνική δημιουργία και ο καλλιτέχνης», 'Ακτίνες 1947, σελ. 157. Βλ. και του ίδιου, «Λογοτεχνία και ιδανικά», 'Ακτίνες 1948, σελ. 371.

(57) Βλ. Γ. Βερίτη, «Η καλλιτεχνική δημιουργία και ο καλλιτέχνης», 'Ακτίνες 1957, σελ. 102 - 107, σελ. 153 - 157, και του ίδιου, «Λογοτεχνία και Ίδανικά», 'Ακτίνες 1948, σελ. 309 έπ. 367 έπ. Βλ. ακόμη του ίδιου, «Η Τέχνη για τον άνθρωπο», 'Ακτίνες, 1946, σελ. 7 έπ.

(50) «Η Ποίησης σάν πνευματική πείρα», 'Ακτίνες 1944, σελ. 214.

(51) Βλ. σχετικά, Π. Μελίτη, «Χριστιανισμός και Τέχνη», στο «Γιά ν' άνοιξη ο δρόμος», 'Αθήνα 1957, σελ. 94.

(52) Ένθ. άνωτ. σελ. 215.

(53) Βλ. Κ. Γεωργούλη, «Η δημιουργική πράξη», Μορφές Γ', (1948) σελ. 99.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΤΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΝ ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ

Τὸ παρὸν φύλλον ἐκδίδεται εἰς προεκλογικὴν περίοδον. Ἔχουν ἀρκετὴν ἡλικίαν πλέον αἱ «Ἀκτίνες» καὶ ἀρκετάς ἐκλογάς ἴδει, μὲ τὸ πλέον ἀκομμάτιστον μάτι, ὥστε οἱ ἀναγνώσται νὰ μὴ περιμένουν βέβαια, ὄχι κομματικὴν ὑπόδειξιν ἀλλ' οὔτε λέξιν, ἢ ὁποῖα ἀπὸ μίλλια μακρὰ νὰ ἠμποροῦσε νὰ ὁμοιάσῃ μὲ τοιαύτην ὑπόδειξιν. Εὐχὴν ὅμως καὶ σύστασιν ἠμπορεῖ νὰ διατυπώσῃ ἢ παροῦσα στήλη.

Καὶ ἡ εὐχὴ εἶναι, νὰ δώσῃ ὁ Θεός, ἀπὸ τὰς ἐκλογάς αὐτάς, νὰ προέλθῃ καλὸν διὰ τὸν τόπον. Ἡ δὲ σύστασις εἶναι ἡ ἐξῆς: οἱ ἀναγνώσται τοῦ περιοδικοῦ τούτου, οἱ ὁποῖοι αἰσθάνονται διὰ τὸν ἑαυτὸν των εὐθύνην διὰ νὰ ἐμφανίσουν τὸν ζωντανὸν Χριστιανισμόν, πρέπει νὰ ψηφίσουν μὲ ἀ π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ὸ ν κ ρ ι τ ῆ ρ ι ο ν τὸ καλὸν τοῦ τόπου. Νὰ μὴ παρασυρθοῦν οὔτε ἀπὸ προσωπικὰς συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας, οὔτε ἀπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἄλλο κριτήριον. Θὰ βάλουν τὸ χέρι εἰς τὴν καρδιά τους, θὰ κρίνουν ποῖον εἶναι τὸ καλὸν τῆς Πατρίδος καὶ θὰ ψηφίσουν ἀντιστοιχῶς. Τὸ νὰ τοὺς εἴπῃ κατόπιν ἢ συνειδησίς των ὅτι ἔκαμαν λάθος εἶναι ἀνθρώπινον. Ἄλλὰ ἄς μὴν ἠμπορέσῃ ἢ συνειδησίς των νὰ τοὺς εἴπῃ ὅτι ἐψήφισαν μὲ κριτήριον ἄλλο ἀπὸ τὸ μοναδικὸν ἐπιτρεπόμενον, τὸ καλὸν τῆς Πατρίδος.

ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΙΣ

Ἄλλοι τυχὸν ἐδιάθασαν εἰς μίαν πρῶτην ἐφημερίδα ἄρθρον Ἀμερικανοῦ καθηγητοῦ, ὅσον ἄφορᾷ εἰς τὴν εἰκοσιπενταετιαν, ἢ ὁποῖα ἐπέραςε ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ροῦζβελτ καὶ ὁ Χίτλερ ἀνήλθον, κατὰ διαφορετικούς τρόπους, εἰς

τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰ παγκόσμια γεγονότα ποὺ ἐπηκολούθησαν, θὰ εἶδον ὅτι δὲν ἦσαν καὶ τόσοσὸν πολὺ ξεκάρφωτα ὅσα εἶπομεν περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, ὡς τοῦ κινδύνου τοῦ πνευματικοῦ, ποὺ ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται εἰς τὸν ὀρίζοντα. Πράγματι, ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς ἐξετάζων τὰς ζυμώσεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετιαν αὐτὴν παρατηρήθησαν καὶ τὰ ζητήματα ποὺ γεννῶνται, τοὺς φόβους καὶ τὰς ἐλπίδας, τὰς δυνάμεις ποὺ θὰ ἐπενεργήσουν πρὸς καλὸν ἢ κακόν, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ παντός καὶ περὶ ἑνὸς μόνου δὲν ὁμιλεῖ: περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Χριστιανισμὸς δὲν ὑπάρχει διὰ τὸν ἐπιστήμονα αὐτόν, φαινόμενον ποὺ εἶχαμεν δεκάδας ἐτῶν νὰ παρατηρήσωμεν. Ἐπανερχεται εἰς τὴν μνήμην μας μίαν νοοτροπία, ἢ ὁποῖα εἶχε κρατήσῃ εἰς καιροὺς περασμένων, νὰ ἀγνοηθῇ ἀπλοῦστατα ὁ Χριστιανισμὸς - ἐνθυμεῖσθε καὶ τὸ slogan, «ζῶμεν εἰς τὴν μεταχριστιανικὴν ἐποχὴν» - νὰ θεωρηθῇ ὡς μίαν «ἀμελητέαν» πλέον «ποσότης».

Αὐτὴν τὴν νοοτροπίαν τὴν βλέπομεν τώρα πάλιν σιγά-σιγά νὰ κάμνῃ τὴν ἐμφάνισίν της, πότε ἀπὸ ἐδῶ πότε ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ αὐτὴν τὴν νοοτροπίαν, ποὺ ἀγνοεῖ τὸν Χριστιανισμόν, δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀγνοήσουν οἱ χριστιανοί. Διότι, ἂν τὴν ἀγνοήσουν, δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ τὴν καταπολεμήσουν!

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Καὶ διὰ νὰ μὴ τὴν ἀγνοήσουν πρέπει νὰ τὴν ἐρευνήσουν καὶ ὡς πρὸς τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα τὴν παρήγαγον. Ἐπὶ καιρὸν τώρα ἢ παροῦσα στήλη ἀσχολεῖται μὲ τὸ νὰ καταστήσῃ γνωστὰ τὰ αἷτια αὐτά.

Ἄς συνοψίσωμεν ὅσα ἤδη ἐλέχθησαν. Μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον εἶχεν ἀρχίσει μία περίοδος ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν πίστιν. Ἐπιστροφῆς ὄχι αὐτομάτου (εἶπομεν καὶ ἄλλοτε ὅτι δὲν κατεπολεμήσαμεν τὴν θεωρίαν τῆς αὐτομάτου γενέσεως διὰ τὰ τὴν δεχθῶμεν εἰς τὰ πνευματικά), ἐπιστροφῆς ὀφειλομένης καὶ εἰς τὴν ἐξέλιξιν, θεοβαίως, τῆς καθόλου ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εὐσυνείδητον, τὴν ἐργώδη, τὴν μετ' αὐταπαρνήσεως, πρωτοφανῆ ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν χριστιανοὶ διανοοῦμενοι ἐπετέλεσαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καί, ἄς ἐπιτραπῆ νὰ λεχθῆ, καὶ εἰς τὸν τόπον μας. Τὴν ἐπιστροφήν αὐτὴν θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ τὴν παρομοιάσωμεν μετὰ τὴν Restauration, μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Δὲν ἐννοοῦμεν, θεοβαίως, ὅτι μετὰ τὸν Λουδοβίκον 18ον θὰ παρομοιασθῆ ἡ πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, καθ' ἑαυτάς, ἐπιστροφή, ἀλλ' αὕτη εἶχεν ὡς συνέπειαν καὶ τὴν ἐπιστροφήν γενικώτερον πρὸς τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῶν ἀξιῶν αὐτῶν. Ὑπῆρχε, λοιπόν, μία τεραστία εὐκαιρία νὰ δείξουν καὶ αὐτοὶ τώρα ὅτι, ὅσα ἄλλοτε ἐλέγοντο ἐναντίον των, ἦσαν ψεύτικα ἢ τοῦλάχιστον εἶναι ἀπρηχαιωμένα καὶ ἐὰν ἐνδιαφέρουν, ἐνδιαφέρουν τὸν ἱστοριοδίφην πλέον καὶ ὄχι τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἔχουν διδαχθῆ οἱ ἐκπρόσωποι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ νὰ λησμονήσουν ὠρισμένους παλαιὰς συνηθείας κακὰς. Ἀλλὰ, ὅπως ἐλέχθη διὰ τοὺς ἐπανελθόντας εἰς τὴν Γαλλίαν μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὴν «παλινόρθωσιν», «ils n' ont rien appris, rien oublié» δὲν ἔμαθαν τίποτε, δὲν ἐξέχασαν τίποτε. Ὅπως καὶ εἰς τὸ παρελθόν, αἱ ἴδιαι μικρότητες, αἱ ἴδιαι ἐμπάθειαι, ἡ ἴδια στενοκεφαλιά καὶ ἕνα αἶσθημα χουζουριῦ, ἡσυχίας, ὅτι ὁ κίνδυνος παρήλθεν, ὅτι οἱ μόνον ἐχθροὶ μας εἶναι πλέον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίζοντο διὰ νὰ κτυπήσουν τὰς ἐπιθέσεις, ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε καταστήσει νὰ θε-

ωρῆται ὑπόθεσις διὰ μὴ σοβαροῦς ἀνθρώπους.

ΔΕΝ ΠΑΡΗΛΘΕΝ

Λοιπόν, αὕτη ἡ νοοτροπία πρέπει νὰ κτυπηθῆ. Πρῶτον, δὲν εἶναι χριστιανικὴ καὶ δεύτερον δὲν εἶναι ἡ συμφέρουσα. Ὁ κίνδυνος, καὶ ἐννοοῦμεν ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὴν ἄρνησιν καὶ ὑπογραμμίζομεν ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὴν ἐν ὄνοματι τῆς ἐπιστήμης ἄρνησιν, ὄχι μόνον δὲν παρήλθεν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι παίρνει καινούργιαν δύναμιν ἀπὸ τὰ νέα ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν διαπλανητικὸν χῶρον. Ὁ δὲ ὕλισμος ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τώρα καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιστήμην, προβάλλων ὡς ἡ κοσμοθεωρία τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀντικαθιστᾷ τὴν πίστιν. Τὸ ἀληθές δὲν εἶναι, λοιπόν, ὅπως συκοφαντικῶς λέγεται, ὅτι τάχα οἱ πιστοὶ θέλουν νὰ κάμουν τὴν πίστιν των ἐπιστήμην, ἀλλ' εἶναι ὅτι οἱ ἐπιστήμονες ποὺ πιστεύουν, θέλουν νὰ δείξουν ὅτι καμμία ἐπιστήμη δὲν ἔδωκεν εἰς κανένα τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἐπικαλεῖται διὰ νὰ κτυπᾷ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ κἀνῃ τὴν ἀπιστίαν ἐπιστήμην.

Πρέπει νὰ φροντίσωμεν, λοιπόν, νὰ ἀπωθήσωμεν ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα, νὰ διδαχθῶμεν ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ νὰ ξεχάσωμεν κακὰς παλαιὰς συνηθείας διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν ἕνα μέλλον πολὺ χειρότερον καὶ ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ ἀπὸ τὸ παρελθόν.

Καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην ὑπομνήσεων, τοὺς συνιστῶμεν κάτω. Ἄς ἀνατρέξουν εἰς καμμίαν δημοσίαν βιβλιοθήκην διὰ νὰ εὔρουν τὸ περιοδικὸν «Προμηθεύς», τὸ ὁποῖον ἐξεδίδετο ὑπὸ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, νὰ διατρέξουν μερικὰς σελίδας του καὶ νὰ διδαχθῶν. Τίποτε, μὰ τίποτε δὲν ἀποκλείει τὴν ἐπανέκδοσιν παρομοίου περιοδικοῦ... ἢ χειρόν τι!

ΕΑΝ . . .

Δὲν ἠξεύρομεν τί ἀκριβῶς συνέβη. Εἴμεθα ἐπομένως ὑποχρεωμένοι τὰς κρίσεις μας νὰ τὰς στηρίξωμεν ἐπὶ μιᾷς ὑποθέσεως: «Ἐάν»..

Ἐάν, λοιπόν, ὄντως εἰς κάποιαν ἐπαρχιακὴν πόλιν, τὴν Ἀξιούπολιν, κάποια μαθήτρια τοῦ γυμνασίου εἶχε συνδεθῆ με ἓνα δόκιμον ἀξιωματικὸν καὶ ὁ θεολόγος καθηγητὴς τοῦ γυμνασίου, ὅπου ἡ μαθήτρια ἐφοίτα, ἀπεκάλεσε τὸ κορίτσι αὐτὸ «γυναίκα τοῦ πεζοδρομίου», τὸ κορίτσι δὲ αὐτὸ ἠτύοκτόνησε κατόπιν τούτου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν κηδεῖαν ὁ ἱερεὺς ἀπήγγειλεν ἀντὶ ἐπικηδεῖου τὸν «φιλιππικὸν» διὰ τὴν «ἀμαρτωλὴν» νέαν... ἔάν, ἐπαναλαμβάνομεν, αὐτὰ εἶναι ἔτσι, τότε ἡ χριστιανικὴ συνείδησις ἐξεγείρεται καὶ δὲν ξέρει πῶς νὰ συγκρατήσῃ ἑαυτὴν εἰς τὴν ἀγανάκτησίν της. Τὸ κορίτσι παρεξετράπη, ἡμάρτησε ὄσονδήποτε. Ὁ καθηγητὴς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐξύθρισε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἓνα κορίτσι, ὁ θεολόγος, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ξέρῃ ὅτι ἡ θέσις του θὰ ἦτο εἰς τὴν φυλακὴν, διότι παρέβη τὸν ποινικὸν κώδικα μετὰ τὸ νὰ ἐξυθρίσῃ τὴν τιμὴν συνανθρώπου του καὶ ὁ ὁποῖος ἔμαθε κατόπιν ὅτι τὸ κορίτσι αὐτό, συνεπεία τῆς ἐξυθρίσεως, ἠτύοκτόνησεν, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ αἰσθάνεται, ὅτι αὐτὴ ἡ αὐτοκτονία δείχνει πόσον καὶ συκοφαντικὴ ἀκόμη ἦτο ἡ ἐξύθρισις του; Αὐτοκτονεῖ ποτὲ ἀπὸ μίαν ἐξύθρισιν μία γυναίκα τοῦ δρόμου; Καὶ ἄρα γε δὲν ἐννοεῖ ὁ καθηγητὴς αὐτός, ὅτι ἔάν ἡ αὐτοκτονία εἶναι κακόν, αὐτὸς ὑπῆρξε συμμέτοχος τοῦ κακοῦ αὐτοῦ, ἓνα εἶδος ἠθικοῦ αὐτουργοῦ τῆς αὐτοκτονίας; Καὶ πῶς ἄρα γε εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν αὐτός ὁ ἄνθρωπος θὰ ἠμπορῆ πλεόν νὰ κοιμᾶται... δὲν θὰ ταράσῃ τὸν ὕπνον του τὸ φάντασμα τῆς νέας, τὴν ὁποίαν ἔσπρωξεν, ἀθελήτως βεβαίως καὶ ἀδόλως, ἀλλὰ ἔσπρωξε, πρὸς τὴν αὐτοκτονίαν;

Ὁ δὲ ἱερεὺς ὁ ὁποῖος τὴν ὕθρισεν ὡς ἀμαρτωλὴν... ὁ ἀναμάρτητος... ὁ ἱερεὺς αὐτὸς εἶναι ἀπολύτως βέβαιος ὅτι οὐ-

δέποτε θὰ ἐμφανισθῆ ἐνώπιον κάποιου Κριτοῦ νὰ ἀπολογηθῆ δι' αὐτὴν του τὴν συμπεριφορὰν; Δὲν φοβῆται ὅτι θὰ ἀκούσῃ τὸ «ἡ κρίσις ἀνέλεος τῶ μὴ ποιήσαντι ἔλεος»; Ὁ καθηγητὴς ὁ θεολόγος καὶ ὁ ἱερεὺς δὲν ἔτυχε ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν τους νὰ συναντήσουν κάποιο βιβλίον ποῦ λέγεται Εὐαγγέλιον; Δὲν ἔτυχε ποτὲ νὰ ἴδουν πῶς Κάποιοι, ὁ Ὁποῖος κάποιον λόγον ἔχει ἐπὶ θεμάτων τέτοιων, ἐφέρετο ἐναντι τῶν ἀμαρτωλῶν; Καὶ πῶς θὰ τὸν ἀντικρῦσουν κάποτε αὐτοί, τὸν φίλον τῶν ἀμαρτωλῶν; Καὶ πῶς θὰ ἀπολογηθοῦν, ὅταν ἀρνοῦνται νὰ κάμουν τὴν διάκρισιν, ποῦ εἶναι ἡ βάσις τοῦ Εὐαγγελίου, μεταξὺ ἀμαρτίας καὶ ἀμαρτωλοῦ, ἀντίστοιχον μετὰ τὴν μεταξὺ ἀσθενείας καὶ ἀσθενοῦς, διάκρισιν, καθ' ἣν καταπολεμοῦμεν τὴν ἀσθενίαν, ἀλλ' ἀγαπῶμεν τὸν ἀσθενῆ καὶ τοῦ δείχνομεν ἀγάπην, τὴν ἀγάπην ποῦ δείχνει εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν ὁ Ἀναμάρτητος... καὶ βέβαια καὶ οἱ συναμαρτωλοί;

Καὶ εἰς τὸ τέλος - τέλος καὶ διὰ τὸ παραστράτημα αὐτὸ εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀνεύθυνοι οἱ λιθοβολοῦντες καὶ τὸν νεκρὸν ἀκόμη;

Ἄλλὰ, αὐτὰ βέβαια, πάντοτε ἔάν τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι. Πόσον θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς, ἔάν ἀποδειχθῆ ὅτι τὸ ἀντίθετον συνέβη!

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΑΤΡΟΤΗΣ

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη ἄς ἐρωτήσωμεν, ὡς πρὸς τὸν ἱερέα εἰδικώτερον. Ἐάν ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν του, καὶ θεβαίως ἔπρεπε νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν του, κεκλημένον νὰ παρέμβῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, ἡ παρέμβασίς του θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι ὁμοία μετὰ τὴν ἐνέργειαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ προέβαιεν, ἔάν ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἰδικῆς του κόρης. Τί θὰ ἔκανε ὁ ἱερεὺς αὐτός, ἔάν ἔβλεπε τὸ κορίτσι τοῦ συνδεόμενον, καὶ ὅπως δήποτε ἐκτεθειμένον, μετὰ ἓνα νέον; Θὰ ἐφρόντιζεν, ὥστε νὰ νομιμοποιήσῃ τὸν σύνδεσμον αὐτόν, θὰ ἔπαιρνε τὸν νέον καὶ θὰ τοῦ

ὐπενθύμιζε τὰς εὐθύναις του καὶ θὰ ὀδηγεῖ τὰ πράγματα πρὸς τὸν γάμον. Καὶ ἦ ὄχι; Ἐὰν γὰρ, ἔκαμε τὸ ἴδιον καὶ δι' ἓνα κορίτσι, τὸ ὁποῖον ἦτο πνευματικὸν του τέκνον; Καὶ τὰ πνευματικὰ τέκνα δὲν δικαιούνται τῆς αὐτῆς στοργῆς; Ἡ μήπως εἶναι «ἔπεα πτερόεντα», ὅσα ὁμολογοῦμεν περὶ πνευματικῆς πατρότητος;

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη, ἀνεξαρτήτως πλέον τοῦ δράματος τῆς Ἀξιουπόλεως. Ἀπὸ τοὺς θεολόγους μας καὶ ἀπὸ τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας μας περιμένομεν νὰ ὀδηγοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας ὄχι εἰς τὴν ἀπόγνωσιν καὶ τὴν αὐτοκτονίαν, ἀλλ' εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν νέαν ζωὴν. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι οὐδεὶς θεολόγος καὶ οὐδεὶς κληρικὸς ἀναγνώστης τῆς παρούσης στήλης διαφωνεῖ μὲ αὐτό. Ἐχει ὅμως τότε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τὸ κάμῃ σαφές καὶ εἰς τοὺς συναδέλφους του. Διότι, τὶ μὲν συνέθη ἀκριβῶς εἰς τὴν Ἀξιούπολιν, τί ἔκαμεν ὁ θεολόγος ἢ ὁ ἱερεὺς, ἅς τὸ εἴπωμεν ἄλλην μίαν φοράν, δὲν ξεύρομεν. Ὅτι, ὅμως, κάτι τέτοια γενικῶς γίνονται... «μέρος τι πιστεύομεν». Καὶ τὸ μέρος αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ καὶ σκέψῃς καὶ ἀνησυχίας.

ΔΡΑΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΩΝ

Πρέπει, θεθαίως, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν πνευματικὸν πολιτισμὸν, πρέπει νὰ μάθωμεν καὶ νὰ ἀναγνωρίζωμεν ὅ,τι γίνεται πρὸς προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, νὰ ἐπαινοῦμεν τὰ ἐπαινετέα. Με αὐτὴν τὴν βᾶσιν ἡ παρούσα στήλη πολυλάκις ἐπαινεῖ ἐκδόσεις βιβλίων, διότι κάποιος πρέπει νὰ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τῶν καλῶν ἐκδόσεων, πού δὲν ἔχουν ὅμως προσωπικοὺς δεσμοὺς ὡς προβολεῖς, τὰ βιβλία πού ἐμπνέουν μόνον μὲ τὸ περιεχόμενον των.

Ἀλλὰ θὰ ἠθέλαμεν μίαν ὅλως ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν ἐπαινετικὴν αὐτὴν ἐμφάνισιν νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἰω. Παπαζαχαρίου, καθηγητοῦ τῆς Ἐγκληματολογίας εἰς τὴν

Πάντειον Σχολὴν, μὲ τὸν τίτλον «Δράματα παιδιῶν εἰσαγομένων ἐντὸς Ἰδρυμάτων καὶ ἡ ἀντιμετώπισις των ὑπὸ τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης».

Εἶναι ἀπλοῦστατα ἓνα θαυμάσιον βιβλίον. Μικρὸν, εὐσύνοπτον, (ἀνάπτυγον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία») συνδυάζει ἐπιστήμην καὶ καρδιάν. Γνωσὶν τῆς θεωρίας καὶ παρακολούθησιν τῆς πραγματικότητος. Βιβλιοθήκην καὶ πείραν ἀπὸ εὐποίαν προσωπικῶς ἐνεργουμένην μέσα εἰς τοὺς συνοικισμοὺς, τὶς φτωχογειτονίαις, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει τὸ κλίμα διὰ τὴν κατάρπτωσιν, ἔχει θάθος πνευματικὸν καὶ ρεαλισμὸν πραγματικόν. Πρὸ πάντων εἰλικρίνειαν, τὰ σὺκα σὺκα καὶ τὴν σκάφην σκάφην. Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ ὕφος ἐπαγωγόν, μὲ σαφήνειαν καὶ μὲ κυριαρχίαν καὶ τῆς λεπτομερείας, χωρὶς ὅμως τὰ δένδρα νὰ κρύβουν τὸ δάσος, χωρὶς ἡ λεπτομέρεια νὰ κρύβῃ τὰς μεγάλας γραμμάς.

Δὲν δυνάμεθα, καὶ δὲν χρειάζεται, νὰ προβῶμεν ἐδῶ εἰς ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου. Τὸ συνιστῶμεν μὲ ὅλως ἐξαιρετικὴν θερμὴν. Θὰ ἠθέλαμεν κάθε ἀναγνώστης τῆς παρούσης στήλης νὰ διαβάσῃ τὸ βιβλίον αὐτό.

Καὶ μόνον μίαν διόρθωσιν. Ὁ κ. Παπαζαχαρίου εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ παραπέμψῃ εἰς τὸ βιβλίον «Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης», τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκδοθῆ ἀπὸ τὴν Πρόνοιαν τῶν «Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων» τὸ 1949. Τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ παραπέμπει ἀναφέρων ὡς συγγραφέα τὸν Π. Μελίτην, παρασυρθεὶς φαίνεται ἀπὸ τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος εἶναι τοῦ Μελίτη. Εἶναι ὅμως ἔργον δικαιοσύνης νὰ τονίσωμεν ἐδῶ ὅτι ὁ Μελίτης ἔγραψε μόνον τὸν πρόλογον. Τὸ καθ' αὐτὸ βιβλίον ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἀξέχαστον Νικόλαον Ἀντωνόπουλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ προϊστάμενος τοῦ ἔργου τῆς Προνοίας τῶν «Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων» εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ

Ἄγαπηται «Ἀκτίνες».

Μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἶμαι κατηχητὴς εἰς τοὺς τροφίμους τοῦ Οἴκου Τυφλῶν Καλλιθέας. Ἐνῶ εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν μας ὑπὸ μίας βεβαίως μερίδος ὑπάρχει μία ἀναταραχὴ, θόρυβος, στομπισμός, ἀπομάκρυνσις καὶ εἰρωνία πρὸς τὴν θρησκείαν μας, ὅπως ἀντιθέτως εἰς τὸ ἀναφερθὲν ἴδρυμα ἐπικρατεῖ μία γαλήνη, καὶ εἰς ἐσωτερικὸς σύνδεσμος τῶν τυφλῶν παιδῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ, τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων. Εἶναι λίαν παρηγορητικὸν καὶ ἀξιοθαύμαστον ὅτι ἄρρενες καὶ θήλειαι τυφλοὶ τοὺς ὀφθαλμούς, οἱ τρόφιμοι τοῦ ἰδρύματος τούτου, διαπνέονται ἀπὸ ἓνα αὐθορμητισμὸν, ἀγάπην, ἀπλότητα, καλωσύνην καὶ πρὸς παντὸς ἀπὸ μίαν καθαρὰν παιδικὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν. Οἱ λόγοι των, ἡ στάσις των, ἡ «ἀνοικτὴ» καρδιά των πλημμυρίζουν αἰσθημάτων χαρᾶς, ἰκανοποιήσεως, θαυμασμοῦ, ἐσπλαγχνίας καὶ ἀγάπης πρὸς αὐτοὺς ἓνα ἕκαστον ἐπισκέπτην τοῦ ἰδρύματος τούτου.

Εἶναι μὲν τυφλοὶ εἰς τοὺς σωματικὸς ὀφθαλμούς, μὲ ὕγιειν καὶ εὐρώστους τοὺς ψυχικὸς ὀφθαλμούς ἀποτελοῦντες τὸ ἐκλεκτὸν φυτῶριον τοῦ Χριστοῦ, ὅστις δι' αὐτοὺς καὶ τόσους ἄλλους ἀσθενεῖς εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἐδίδαξεν, θαυματουργήσεν καὶ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

Συναναστρεφόμενος ἕκαστος ἐξ ἡμῶν μετὰ τῶν τυφλῶν τούτων ἀντλεῖ διδάγματα ἀπὸ τὴν ὅλην ζωὴν των, γίνεται ἀποφασιστικώτερος, ἀποκτῶν θάρρος καὶ πείραν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δυσκόλου ζωῆς. Ὁ βίος των, ἡ ἀγάπη των πρὸς ὅλους, ἡ παράδοσις τῆς ψυχῆς των εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἃς γίνονται μίμησις καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς νέους.

Ἡ δεκτικότης των, ἡ νοημοσύνη, ὁ πόθος πρὸς τὸ Κατηχητικὸν Σχολεῖον, ἡ συναδέλφωσις καὶ ἀλληλοβοήθεια των, καὶ ὅλαι αἱ ἀρεταὶ των ἀναδεικνύουν τούτους ἀληθινούς Ἕλληνας καὶ Χριστιανούς, οἵτινες μετὰ πάροδον ἐτῶν θὰ ἀσκοῦν ἐπαγγελματικὴν ἐργασίαν χάρις εἰς τὸ καλὸν προσωπικὸν ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν διαδίδοντες τοὺς γλυκεῖς λόγους τοῦ Ναζωραίου ἐντὸς τῆς πολυβασανισμένης πατρίδος μας συμβάλλοντες εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς καινοῦργίας Ἑλλάδος μας.

Μετὰ τιμῆς
Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ
τελειόφοιτος Θεολογίας

ΠΡΟΣ ΔΙΟΡΘΩΣΙΝ

Ἄγαπηται «Ἀκτίνες»

Ἄγανακτισμένη καὶ πλήρης αἰσθημάτων πι-

κρίας ἐγκατέλειπε τὴν Ἐκκλησίαν μας σήμερον ἢ Ἑλληνικὴ κοινότης Γλασκώθης.

Ἡ κατάστασις, ἥτις σημερινοῦ σήμερον ἐφθασεν εἰς τὸ ἔσχατον, ἐδημιουργήθη ὅταν πρὸ δύο μηνῶν ἢ νῦν ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπεία ἐπέτυχε διὰ τῆς ψήφου, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν προεδρείαν ἀπὸ τῶ... ἀντίθετον στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἕτερον τῶν... κομμάτων.

Αἱ οἴζαι φυσικὰ τῆς ὅλης καταστάσεως εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς καὶ ἀνταγωνισμοὺς μεταξὺ τῶν «ἰθύνοντων» τῆς κοινότητός μας.

Δὲν εἶναι βεβαίως οὐδόλως ὁ σκοπὸς μας ὅπως ἀναμιθῶμεν εἰς τὰ ἀτομικὰ ἐνὸς ἑκάστου, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἔργον μας εἶναι ὅπως παρ ε μ ο δ ἰ σ ω μ ε ν δι' ὅλων τῶν εἰς διάθεσίν μας μέσων, τὰς ἀπρεπείας αὐτὰς καὶ μικρότητας ὅπως μεταφέρονται ἐπὶ τάπητος εἰς τὴν ἰερὴν χώρον τῆς λατρείας.

Ἐχομεν εὐθύνην ὅπως θέσωμεν τέραμα εἰς τὴν ἀνυπόφορον αὐτὴν κατάστασιν, ἢ ὁποία σήμερον ἐκορυφώθη, ὅτε ὡς ἐκ θαύματος πραγματικὴ σύγκρουσις ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ἐκκλησίας ἀπεφύχθη λόγῳ ἐπεμβάσεως τῶν ψυχραιμωτέρων.

Βλέποντες δὲ τὰς ἑκάστοτε προσαθείας τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες» πρὸς τήρησιν τῆς ὁμονοίας εἰς τὰς Ἑλληνικὰς Κοινότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐθεωρήσαμεν πρέπον ὅπως καταγγέλωμεν πρὸς σᾶς, καὶ μέσῳ ὑμῶν πρὸς ὅλους τοὺς ὑγιῶς σκεπτομένους συμπατριώτας μας, τὰς ἀπρεπείας ταύτας, αἱ ὁποῖαι τείνουν νὰ διχάσων καὶ ἐκμηδενίσουν μίαν κοινότητα, ἀνοιχοδομηθεῖσαν πρὸς τοῖων μόλις ἐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐγκλήμα, καὶ τὸ ὁποῖον διὰ πάντων τῶν μέσων πρέπει νὰ ἀποφευχθῇ.

Μετ' εὐχαριστιῶν

Γ. ΤΑΛΙΩΤΗΣ

Γλασκώθη 6 Ἀπριλίου 1958.

ΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΜΟΔΟΣΙΑΣ ΕΙΣ
ΤΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΜΑΣ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντὰ

Σᾶς εὐχόμαι ὅπως ὁ Ἄναστας Κύριος σᾶς χαρίσῃ τὸ ἀνεκτίμητον θεῖον δῶρον τῆς ὑγείας σας. Σᾶς γράφω περὶ τῶν δραματικῶν συνθηκῶν ποὺ ζοῦν καθημερινῶς οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰ Κέντρα αἰμοδοσίας τῶν Κρατικῶν Νοσοκομείων, ἰατροὶ καὶ ἀδελφαί, λόγῳ τῶν παρουσιαζομένων ἐκτάκτων ἀναγκῶν αἵματος, τῶν νοσηλευομένων ἀπόρων ἀσθενῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν συγγενεῖς νὰ προσφέρουν αἷμα δι' αὐτοὺς οὔτε διαθέτουν χρήματα διὰ νὰ ἀγοράσουν αἷμα ἀπὸ τοὺς αἰμοδότας. Πολλὲς φορὲς παρουσιάζονται περιπτώσεις ἀπόρων ἀσθενῶν, ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἐπείγουσας μεταγγίσεως αἵματος. Οἱ δὲ ἰατροὶ διὰ νὰ τοὺς σώσουν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς καὶ βεβαίου θανάτου καταναλίσκουν καὶ τὴν τελευταίαν φιάλην αἵματος. Ὅταν δὲ συνέλθῃ ὁ ἀ-

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΤΑ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΕΡΙΤΗ

Με βαθειά συγκίνηση, με ἀπέραντη ἐκτίμηση καὶ με ἀλιθινή εὐλάβια ἀνακαλοῦμε καὶ σήμερα στὴ σκέψη μας καὶ στὴν καρδιά μας τὴν ἀγαπημένη καὶ ἱερὴ μνήμη τοῦ Γ. Βερίτη. Τὰ δέκα χρόνια ποὺ πέρασαν ἀφ' ὅτου τὸν χάσαμε ἀπὸ ἀνάμεσά μας, ὄχι μόνο δὲν ἐξησθένησαν καὶ δὲν ἐθάμπωσαν καθόλου τὴν ἀνάμνησή του, ἀλλὰ, τὸ ἀντίθετο, τὴν δυναμώνουν καὶ τὴν φωτίζουν πῦρ πολὺ. Ἡ ἀπόστασι τοῦ χρόνου μᾶς βοηθεῖ νὰ συνειδητοποιοῦμε ὁλοένα πῦρ αἰσθητὰ καὶ πῦρ βαθειὰ τίς πραγματικὲς διαστάσεις τῆς κορυφαίας πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς μορφῆς του, ὅπως ἀκριβῶς ἡ τοπικὴ ἀπόστασι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ πάρουμε σαφέστερη καὶ πληρέστερη ἰδέα γιὰ ἐνα ψηλὸ καὶ πλατὺ βουνό.

Στεκόμαστε καὶ σήμερα μετ' ἐπὶ τὴν σκέψη γεμάτη ἀπὸ θαυμασμό καὶ μετ' ἐπὶ τὴν καρδιά δονημένη ἀπὸ ἀγάπη μπροστὰ στὴν ἀθάνατη μνήμη του, καὶ παίρνουμε ἀπὸ αὐτὴν, ὅπως ἄλλοτε ἀπὸ τὴ ζωντανή του παρουσία, φῶς καὶ δύναμη καὶ θάρρος γιὰ νέες ὁλοένα πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς προσπάθειες.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΟΥΣΟΥΡΓΟΣ

Με ἀπόλυτα δικαιολογημένη χαρὰ καὶ ἐκτίμηση τὰ μουσικὰ μας ἰδρύματα καὶ ὁργανώσεις, καὶ μαζὶ μετ' αὐτὰ δλόκληρος ὁ καλλιτεχνικὸς καὶ ὁ πνευματικὸς μας κόσμος, ἑορτάζουν τὰ πενήντα χρόνια τῆς μουσικῆς σταδιοδρομίας καὶ

δημιουργίας τοῦ Μανώλη Καλομοίρη. Δίκαιες ἐκδηλώσεις, ποὺ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἀνώτερο καθήκον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν κορυφαῖον Ἕλληνα μουσοεργόν, ποὺ, μετ' ἐπὶ τὴν ὑψηλή του ἔμπνευσι, τὴν ἀστείρευτη-δημιουργικὴ του ἱκανότητα, τὴν ἐξαιρετὴ τέχνη του, τὴν μουσικὴ του ἰδιοφυΐα - καὶ ὅλα αὐτὰ ἔμπνευσμένα καὶ διαποτισμένα ἀπὸ τὴν πῦρ γνήσια, θεομὴ καὶ ζωντανὴ πνοὴ τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τῶν θούλων καὶ τῶν παραδόσεων του, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν πόθων του - ἔβαλε γερὰ καὶ σταθερὰ τὰ θεμέλια καὶ ἔστησε τὰ πρῶτα καὶ βασικὰ στηρίγματα τῆς σύγχρονης μουσικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐμπνευσμένος ἐξ ἄλλου πάντοτε ἀπὸ τίς δύο μεγάλες βουσομάνες τῆς μουσικῆς μας παραδόσεως - τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὸ βυζαντινὸ μέλος, - ἔδωσε ὑπέροχες συνθετικὲς δημιουργίες, ποῦ, μαζὶ μετ' ἐπὶ τὴν ψυχὴ τοῦ δημιουργοῦ τους, ἐκφορῶνται, μετ' ἐπὶ τὸν πῦρ χαρακτηριστικὸ καὶ ζωντανὸ τρόπο, τὴν Ἑλληνικὴ ψυχή.

Ὁ Μανώλης Καλομοίρης μπορεῖ ἀδίστακτα νὰ ὀνομασθῆ «ἐθνικὸς μουσοεργός» τῆς Ἑλλάδος. Καὶ μετ' ἐπὶ τὴν πεποίθησι καὶ τὴν ἀναγνώρισι χαίρομε καὶ ἐμεῖς τὰ πενήντα χρόνια τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς του μετ' ἐπὶ τὴν τιμὴ καὶ μετ' ἐπὶ τὴν σεβασμὸ.

Ο ΝΕΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Στρατῆ Μυριελλῆ στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἦταν, χωρὶς ἀμφιβολία, καθήκον

σθενης τὸ δρᾶμα αὐτὸ ξεχνιέται, ἀλλὰ τὸ αἷμα ποὺ κατηναλώθη δι' αὐτοὺς δὲν ἀντεκατεστάθη ὥστε σὲ παρόμοιες περιπτώσεις νὰ εὐρίσκειται ἀρκετὸν εἰς τὴν Τράπεζαν αἵματος, διὰ νὰ ἐξυπηρετῆ τὰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας τῶν νοσηλευομένων ἀπόρων ἀσθενῶν.

Τὴν δραματικὴν αὐτὴν κατάστασι τὴν παρετήρησεν ἐθελοντῆς αἰμοδότης, ὁ ὁποῖος ἔμπνευσμένος ἀπὸ ἀλτροῦστικὰ αἰσθήματα ἐπήγε εἰς τὸ Ἱπποκράτειον Νοσοκομεῖον τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα 13.4.58. καὶ ὥραν 7 μ.μ. καὶ προσέφερεν αἷμα δωρεάν. Καθὼς ἐδήλωσεν εἰς τὴν προϊσταμένην ἀδελφὴν τοῦ Κέντρου αἰμοδοσίας, ὅτι τὸ αἷμα τὸ προσφέρει ἵνα διατεθῆ εἰς ἄπορον πάσχοντα συνάνθρωπόν του. Τὸ προσφέρει εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ προϊσταμένην ἠχαρίστησεν τὸν ἐθελοντὴν αὐτὸν αἰμοδότην καὶ τοῦ διηγῆσθαι τὴν δραματικὴν κατάστασι ποὺ ζοῦν καθημερινῶς βλέποντας τὴν μεγάλην ἔλλειψιν αἵματος καὶ τὰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας τῶν ἀπόρων πασχόντων συνανθρώπων των, ποὺ δὲν ἔχουν κανέναν νὰ ἐνδιαφερθῆ δι' αὐτοὺς.

Ἐάν οἱ ἀφανεῖς ἥρωες καὶ ἡρωίδες ἐθελόνται

αἰμοδοταὶ καὶ αἰμοδότριαι ἐπήγαιναν 2 φορές τὸ χρόνο εἰς τὰ Κέντρα αἰμοδοσίας τῶν Κρατικῶν Νοσοκομείων καὶ προσέφερον ἐκεῖ αἷμα διὰ τοὺς ἀπόρους πάσχοντα συνανθρώπους των, θὰ σταματοῦσε αὐτὸ τὸ δρᾶμα ποὺ ζοῦν καθημερινῶς καὶ ἀντιμετωπίζουν οἱ ἱατροὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ τῶν Κέντρων αἰμοδοσίας τῶν Κρατικῶν Νοσοκομείων καὶ θὰ ἐξυπηρετοῦντο ἀμέσως ὅλα αἱ παρουσιαζόμενα ἀνάγκαι τῶν ἀπόρων ἀσθενῶν.

Παρακαλῶ ὅπως ἐνδιαφερόθητε διὰ τοὺς πάσχοντα καὶ κινδυνεύοντα μετ' ἐπὶ τὴν πείναν ἑλλείψει αἵματος ἀπόρους συνανθρώπους μας δημοσιεύοντας ὅτι θεωρεῖτε καλὸν δι' αὐτοὺς. Πολλοὶ ἐθελονταὶ θὰ τρέξουν καὶ θὰ προσφέρουν αἷμα εἰς τὰ Κρατικὰ Νοσοκομεῖα καὶ θὰ ἀνακουφισθοῦν πολλοὶ πάσχοντες ἄποροι συνάνθρωποι μας. Νοσοκομεῖα ποῦ ἔχουν μεγάλην ἀνάγκην αἵματος εἶναι τὸ Λαϊκόν, τὸ Ἱπποκράτειον, τὸ Μαυετήριον Ἀλεξάνδρας καὶ τὸ Γενικὸν Κρατικὸν Πειραιῶς «Βασιλίσσα Φρειδερίκη» καὶ θὰ γίνονται εὐεργέτες των.

Μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ

ΔΗΜ. ΜΕΡΣΙΝΙΑΣ

Σύμβουλος Ἑλλήνων Αἰμοδοτῶν

τῆς Ἀκαδημίας, ποῦ ἔπρεπε νὰ τὸν εἶχε ἐκλέξει ἀπὸ καιροῦ. Ἀλλὰ ἔστω καὶ καθυστερημένα, ἡ ἐκλογή αὐτὴ ἐπροκάλεσε γενικὴν ἱκανοποίηση καὶ χαρὰ. Διότι ὁ Στράτης Μυριώβλης, μὲ τὴν μακροχρόνια, πιστὴ καὶ σεμνὴ ἀφιέρωσή του στὰ Γράμματα τῆς Χώρας μας, μὲ τὸ ἐμπνευσμένο, ζωντανὸ καὶ ἀληθινὰ καλλιτεχνικὸ ἔργο του, μὲ τὸν ἔντονο καὶ γνήσιο Ἑλληνικὸ παλμό, ποῦ σφίξει μέσα στὸ ἔργο αὐτοῦ καὶ τὸ ἑναρμονίζει ἀπόλυτα μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας, εἶχε ἀπὸ χρόνια τώρα ἀποκτόσει δικαιοματικὰ τὴν γενικὴ ἀναγνώρισή κ' ἐκτίμηση. Συγχαίρουμε θερμὰ ὄχι μόνον τὸν ἴδιο, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀκαδημία γιὰ τὴν ἐκλογή του.

ΕΝΑΣ ΕΞΑΙΡΕΤΟΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Ὁ ζωγράφος Δ. Τ. Πουλιανός, ἓνας σεμνὸς καὶ ἀθόρυβος - γι' αὐτὸ καὶ ἄγνωστος σχεδὸν καλλιτέχνης, παρουσίασε, στὴν αἴθουσα Ζαχαρίου, τριανταπέντε πίνακες τοῦ (ὄλους ἐλαιογραφίες), ποῦ προκάλεσαν - πράγμα σπάνιο, ἀλλὰ γι' αὐτὸ καὶ περισσότερο σημαντικό - τὴν ἰδιαίτερη καὶ ὁμόφωνη ἐπιδοκιμασία καὶ ἱκανοποίηση τῆς κριτικῆς τοῦ κοινοῦ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρὸ διακεκριμένους κριτικούς ἐχαράκτισε τὴν ἔκθεσή ὡς «ἀποκαλυπτικὴ» καὶ ἐξέφρασε ἀνεπιφύλακτα τὸν θαυμασμό του. Καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, στὸν ἴδιο τόνο ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ, ἔγραψαν γιὰ τὴν ἔκθεσή μὲ τὴν πρὸ θερμὴ καὶ πλήρη ἀναγνώρισή κ' ἐκτίμηση.

Χαιρόμαστε μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση τὶς ἀθόρυβες καὶ ζωηρὲς ἀτέλεις ἐκδηλώσεις τῶν εἰδικῶν. Διότι, χωρὶς νὰ εἰμαστε κ' ἑμεῖς εἰδικοί, μπορούσαμε νὰ διαπιστώσουμε γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ σ' αὐτὴν τὴν ἔκθεσιν ἐκείνου ποῦ πάντα πιστεύουμε βαθιὰ καὶ ἀπόλυτα: ὅτι δηλ. ἀληθινὴ καὶ ἄξια τέχνη εἶναι μόνον αὐτὴ ποῦ συνδυάζει σ' ἓνα ἀδίαireτο σύνολο τὴν τεχνικὴ μὲ τὸ πνεῦμα, τὴν ἔκφραση μὲ τὴν οὐσία, τὴ μορφή μὲ τὴν ψυχὴ.

Καὶ ὁ κ. Πουλιανὸς πραγματοποιεῖ τὸν συνδυασμὸν αὐτὸν κατὰ τὸν λεπτότερο καὶ οὐσιαστικώτερο τρόπο. Ὅλοι του οἱ πίνακες ἔχουν καὶ πνεῦμα, καὶ οὐσία, καὶ ψυχὴ. Ἔχουν πνοὴ καὶ ἀνθρωπιά. Ἔχουν μόνο καὶ ἀγάπη. Καὶ μαζί μ' αὐτὰ, ἢ μᾶλλον μὲ αὐτὰ ἀκριβῶς ὡς πρῶτα καὶ βασικὰ συστατικὰ τῆς τέχνης του, χρησιμοποιοῖ τὰ χρώματά του καὶ τὴν τεχνικὴ του, γιὰ νὰ δώσῃ μορφή, ἔκφραση καὶ ὑπόσταση στὶς ἐμπνεύσεις του καὶ νὰ τεχνουργήσῃ τὶς συνθέσεις του. Νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ παλέτα τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ βρίσκεται μέσα στὴν ἴδια τὴν καρδιά του.

Ὁ κύριος χαρακτήρας τοῦ ἔργου του εἶναι θρησκευτικὸς. Ὅχι μόνον διότι ἔχει ἐμπνευσθῆ καὶ ἐκτελέσει ἐξαιρετικὸς πρᾶγματι θρησκευτικὲς συνθέσεις (ὅπως ἡ Σταύρωσις, ἡ Ἀποκαθλώσις, οἱ Μάρτυρες), ὅπου, περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ

καθεαυτὸ τὸ ἱστορούμενο γεγονός, δίδει τὴν βαθύτερη σημασία καὶ τὸ πνεῦμα του, τὸ ἱερὸ πάθος καὶ τὸν θεῖο παλμό ποῦ τὸ δονεῖ, ἀλλὰ καὶ διότι ὅλα του τὰ ἔργα γενικὰ ἔχουν ἓνα εὐρὸν καὶ βαθὺ θρησκευτικὸ αἶσθημα. Οἱ Τυφλοὶ Μουσικοί, ἡ Ἐξόδος, οἱ Πρόσφυγες, ἡ Οἰκογένεια, ἡ Μητρότης εἶναι γνήσια θρησκευτικὰ ἔργα. Καὶ τὸ ἴδιο θρησκευτικὰ, στὴν πρὸ πλατεῖα σημασία τῆς λέξεως, εἶναι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα, ποῦ ἐκφράζουν μὲ στοργή, μὲ συμπόνια καὶ ἀγάπην τὸν μόχθο, τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόνον τοῦ ἀνθρώπου στὶς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του, ὅπως οἱ ψαράδες, ὁ μουσικός, σὸ στυτικό, τὸ μοιρολόι καὶ ἄλλα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ μορφή τῶν ἔργων του, ἀπόλυτα ἑναρμονισμένη σὲ ἀτμόσφαιρα, σὲ χρώματα, σὲ τεχνικὴ ἐπεξεργασία, στὴν ὅλη σύνθεσή τους μὲ τὸ θέμα καὶ μὲ τὸ βαθύτερο νόημά του, στέκει σὸ ἴδιο ὕψος μὲ αὐτὰ καὶ ὀλοκληρώνει τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὰ αἰσθηματικά ποῦ προκαλοῦν τὴν ἐκτίμηση, τὸν θαυμασμό καὶ τὴ συγκίνηση.

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΑΣ ΥΜΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ

Ὁ ἀκαταπόντος ἔρευνητὴς καὶ βαθὺς μελετητὴς τῆς πνευματικῆς μας ἱστορίας καὶ ἰδιαίτερός τῶν Ἰονίων Νήσων κ. Ντίνος Κονόμος, ὕστερα ἀπὸ τὶς λαμπρὰς ἐργασίες του γύρω ἀπὸ τὸν Διονύσιον Σολωμό, παρουσιάζει τώρα μιὰν ἐξαιρετικὰ σπουδαία καὶ σημαντικὴ ἐργασία σχετικὴ μὲ τὸν Ἑθνικὸν μας Ὕμνον καὶ τὸν Νικόλαον Μάντζαρον.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως ὀγδοητὰπέντε χρόνων ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοσὴ τῆς μελοποιημένης ἀπὸ τὸν Μάντζαρον μουσικῆς τοῦ ἔθνικοῦ μας Ὕμνου (1873) ὁ κ. Κονόμος ἐσκέφθη νὰ κάμῃ μιὰν νέαν ἐκδοσὴ τῆς πρώτης ἐκείνης μουσικῆς. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐκδοσὴ ἐκείνη, καθὼς εἶχε γίνῃ βιαστικὴ στὸ Λονδίνο («τῆ φιλομουσῶν δαπάνη τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμογενῶν», ὅπως ἔγραφε στὸ ἐξώφυλλό τῆς), παρουσίαζε ὀρισμένες ἐλλείψεις καὶ λάθη, ἡ ἐκδοσὴ τοῦ κ. Κονόμου ἔγινε μὲ διορθωμένα ὅλα τὰ λάθη καὶ μεταφερομένη σὲ μουσικὰ κλειδιά ποῦ χρησιμοποιοῦνται σήμερα, σύμφωνα μὲ τὴν σχετικὴ ἐργασία τοῦ γνωστοῦ Ζακυνθίου μουσικοσυνθέτη Σπύρου Καψάσχη.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ὁ κ. Κονόμος κάμνει μιὰν περισιπούδαστη εἰσαγωγή, ἀκολουθεῖ ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον κείμενο τοῦ Νικολάου Μαντζάρου μὲ τὸν τίτλο «Χαρακτηρισμὸς τοῦ Σολωμοῦ», δημοσιεύεται κατόπιν ὀλόκληρη ἡ μουσικὴ τοῦ Ὕμνου (σὲ ὀγδόντα σελίδες) καὶ παρατίθεται στὸ τέλος ὅλο τὸ κείμενο τοῦ Ὕμνου.

Ἡ ἐκδοσὴ, καμωμένη μ' ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλεια καὶ φροντίδα ἀπὸ τὸν ἐκδότη κ. Ἰω. Καμπανᾶ, εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ καὶ πολὺτιμη συμβολὴ στὸν ἑορτασμὸ τῶν ἐκατὸ χρόνων τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητῆ, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὴν φιλολογικὴ μας γοαμματολογία.

**ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ**

Ἄξιζει πραγματικὰ νὰ ἐπαινεθῆ καὶ νὰ ἐξαρθῆ ξεχωριστὰ μιὰ ἀξιόλογη καὶ σημαντικὴ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση, ποὺ ἐγίνε στὴ Σπάρ-

ῶπως μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ μαθαίνουμε, ἡ ἐργασία αὐτὴ, καμωμένη μὲ μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ μ' ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ πίστη, ζωντανεῖ, μὲ τὸν πρὸ παραστατικὸ τρόπο καὶ μὲ βαθὺ σεβασμὸ πρὸς τὰ σεπτὰ πρό-

Δ. Πουλιανοῦ: Ἡ ΣΤΑΥΦΩΣΙΣ.,

τη, μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ ἐκεῖ Συνδέσμου Ἐκδρομῶν «Ἑταῖριος Ζωή». Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκθεση ἀντιγράφων Βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν ἀπὸ τὸν Μυστρά κυρίως καὶ τὴ Λακωνία γενικώτερα, ποὺ τὰ ἐφιλοτέχνησε ὁ καλλιτέχνης Θ. Μαυρικιάκις.

τυπα, τὸν ἀνεκτίμητο θησαυρὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης καλλιτεχνικῆς καὶ θρησκευτικῆς κληρονομιάς. Καὶ ἀποδίδει μ' ἐπιτυχία τὴν ὑποβλητικὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν βαθεῖα πνευματικότητα τῆς ὑπέροχης ἐκείνης τέχνης.

Συγχαίρουμε τὸν καλλιτέχνη κι' ἐκφράζου-

ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΜΑΣ

Στην τετραήμερη περίπου ανάπαυλα, πού είχαμε έξ' αφορμής τῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου, οἱ φοιτηταὶ τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως» ἐπεχείρησαν πέντε ἐξομήσεις σὲ πόλεις καὶ σὲ χωριά τῆς Ἀντικῆς καὶ Κεντρικῆς Ἑλλάδος.

200 συνολικὰ φοιτητὰ ἐπισκέφθηκαν 20 περίου πόλεις καὶ χωριά, μεταφέροντας μέσα στὴ γιορταστικὴ ἀτμόσφαιρα ἐκείνων τῶν ἡμερῶν ἓνα ὀλόθερμο χαιρετισμὸ.

με τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν εὐχὴ νὰ βοηθῆ τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὴν ὑποστήριξη πού χρειάζονται, γιὰ νὰ συνεχισθῆ καὶ ἀνάπτυξη τὸ τόσο σημαντικό καὶ χρήσιμο ἔργο του.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ

Ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ Σάν Ντιέγγο τῆς Καλιφορνίας συνένταξε μιὰν εἰδικὴν εὐχὴ γιὰ τοὺς δημοσιογράφους:

«Ἐποβάσασον τοὺς βραχίονας αὐτῶν — παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὁ Ἐπίσκοπος — οἱ ὅποιοι κρατοῦν ἕψηλά τὸν πυρὸν τῆς ἀληθείας. Ἐνίσχυσον αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Διεύθυνον, ἐκλιπαροῦμεν, τὴν πρὸς τὴν ἠθικὴν κατάκτησιν ἰκανότητα αὐτῶν, ὅπως διὰ σθεναρῶν δημοσιευμάτων δυνήθουσι νὰ ἀνυψώσων ὁρθὰ κριτήρια».

Ἐνώνουμε κι' ἐμεῖς τὰς πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον δεήσεις μας ὑπὲρ τῶν δημοσιογράφων. Ἄλλὰ γιατί τάχα μόνο γι' αὐτούς; Γιατί ὄχι καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, πού χρησιμοποιοῦν τοὺς βραχίονας αὐτῶν, γιὰ νὰ κρατοῦν καὶ αὐτοὶ τὴν ἴδια πένα καὶ νὰ γράφουν τὰ διάφορα ἔργα «τέχνης»;

Γι' αὐτὸ νομίζουμε ὅτι ἡ εὐχὴ τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Σάν Ντιέγγο θὰ ἔπρεπε νὰ συμπληρωθῆ μὲ μιὰ μικρὴ προσθήκη: «Καὶ ἐπίβλεψον, Κύριε, σὲ ἱκετεύομεν, καὶ τοὺς λογοτέχνους, καὶ ἐναπόθεσον καὶ εἰς τοὺς βραχίονας αὐτῶν τὸν πυρὸν τῆς ἀληθείας, καὶ τόνωσον τὴν ἰκανότητα αὐτῶν πρὸς ἠθικὴν κατάκτησιν καὶ ὁρθὰ κριτήρια. Καὶ μὴ λησμονήσης, Ἐπίσκοπε, ἰδιαίτερος σὲ καθικετεύομεν, καὶ τοὺς Ἑλληνας λογοτέχνους. Ἀμήν».

«...Μήνυμα πίστεως εἶναι ὁ χαιρετισμὸς μας. Πίστεως, πῶς μόνο ὅταν ξαναγορίσουμε κοντὰ στὸ Χριστὸ θὰ δοῦμε καλύτερες μέρες!...

...Μὴ ξεχνάμε, πῶς τοῦ 21 οἱ ἀγωνισταὶ στήριχθηκαν στὸ Θεὸ καὶ στὴ δυνάμει Του, καὶ ἔτσι ἐπέτυχαν νὰ μᾶς χαρίσουν τὴ λευτεριά.

...Καὶ μεῖς σήμερα, μόνον μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ μποροῦμε νὰ φτιάξουμε ἓνα καλύτερο κόσμο. Μόνο κοντὰ σ' Αὐτὸν θὰ βροῦμε τὴ χαρὰ, τὴ δύναμι, τὴν παρηγοριά, τὴ γαλήνη...».

Αὐτὰ ἔλεγε καὶ ἡ φοιτητικὴ προκήρυξι, πού μοιράστηκε κατὰ χιλιάδες.

ΤΑ ΑΣΗΜΑΝΤΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑ

Γιὰ νὰ δικαιολογοῦν οἱ θιασάρχαι τὰ λεγόμενα «ἐλαφρά», δηλαδὴ τὰ ἀσήμαντα, ὅταν δὲν ἦσαν καὶ ἐντελῶς ἀνάξια ἔργα, πού παρουσίαζαν, τὰ ἐφόρτωναν στήν...καλοκαιρινὴν περίοδο. Ὄυτε ἡ ζέστη οὔτε τὸ ὕπαιθρο — ἔλεγαν — ἐπιτρέπουν τὸ ἀνέβασμα σοβαρῶν ἔργων, διότι τὸ Κοινόν, μαζί μὲ τὶς λεμονάδες καὶ τὰ παγατά, ζητεῖ, αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, ἔργα ἐξ ἴσου ἀφρόδη καὶ ἀναψυκτικά.

Ἄλλὰ πῶς θὰ δικαιολογηθοῦν τώρα, πού καὶ ἐν πλήρει χειμῶνι ἐξακολούθησαν ν' ἀνεβάξουν παρόμοια ἔργα, χωρὶς καμμιάν ἀπολύτως πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀξία, παρὰ μὲ τὸ πλεονέκτημα μόνον ὅτι δίδουν τὴν εὐκαιρία στοὺς πρωταγωνιστὰς τῶν νὰ ἐπιδείξουν τὶς ὑποκριτικὰς καὶ σκηνικὰς ἐν γένει ἰκανότητάς τους;

Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε πιδ συγκεκριμένα, πῶς θὰ δικαιολογηθῆ τὸ ἀνέβασμα ἔργων ὅπως τὸ «Ἐνα ζευγάρι παπούτσια» καὶ «Ἡ Λαίδη ἐξοφλεῖ», ὅπου ἐλεγκτοὶ πράγματι πρωταγωνισταὶ, μὲ ἀνώτερα καλλιτεχνικὰ ἐφόδια καὶ ἐξαιρετικὰς δυνατοτήτας, καταδικάζονται νὰ ἐκτελοῦν κούφιας λογοκοπικὰς ταχυδακτυλοουργίας καὶ νὰ παρουσιάξουν κατωτέρας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ποιότητος πλαστὰς καὶ ὑποπτες κοινωνικὰς καταστάσεις, ἢ καὶ νὰ ἐμφανίζονται στὴν σκηνὴ ὡς ἓνα εἶδος «μανεκὲν» γιὰ τὴν ἐπίδειξη τῶν τελευταίων «μοντέλων» τῆς γυναικείας ἀμφιέσεως;

Τὶ κρῖμα, ἀλήθεια, γιὰ τοὺς ἴδιους, ἀλλὰ καὶ πόσο θλιθερὴ παραγωγή τῆς ἀποστολῆς τοῦ θεάτρου καὶ τῶν εὐθυνῶν καὶ καθηκόντων τῶν πρωτεργατῶν του.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ἐκκληκτα τῶν ἀνθρώπων τὰ βλέμματα ψηλαφοῦσαν αὐτὲς τὶς γραμμές. Καὶ περισσότερο ἔκκληκτα ἀτένιζαν τὶς μορφές τῶν φοιτητῶν, ποὺ ἦρθαν νὰ τοὺς φέρουσαν ἕνα τέτοιο μήνυμα.

Σὲ λίγο τὸ μήνυμα ζωντάνευε περισσότερο ἀπὸ κάποιον ὁμιλητὴ, ποὺ, ἀναθεσμῆνος στὴν καρτέκλα τοῦ καφενεῖου ἢ καὶ στὸ δεσποτικὸ τῆς ἐκκλησίας, ἔλεγε λίγα λόγια καρδιάς. Ἐνω στὸ μεταξὺ οἱ πιτσιρίκοι εἶχαν πανηγῦρι μὲ τὸ Κατηχητικὸ καὶ τὶς καραμέλες.

Στὶς πῦθ μεγάλες πόλεις, ὀργανώθηκαν καὶ πῦθ ἐπίσημες γιορτές. Βασικὸ πλάνο καὶ σ' αὐτὲς τῆς πίστεως τὸ μήνυμα, ποὺ ἦταν γιὰ ἄλλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μήνυμα ἐλπίδας.

Ποὺς μπορεῖ νὰ μετρήσῃ τὰ μάτια, ποὺ βούρκωσαν, τὰ πρόσωπα, ποὺ φωτισθῆκαν, τὶς ψυχές ποὺ ἀναπερῶθηκαν στὸ διάβα τῶν πέντε λεωφορείων μὲ τοὺς 200 φοιτητάς...

Καθὼς τὸ αὐτοκίνητο κυλοῦσε στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, μέσ' στὶς καρδιές φούντωνε τὸ δευτέρου μήνυμα:

Συνάδελφοι, ποὺ στὰ χέρια μας θοῖσκειται ἡ ἀριανὴ Πατρίδα... Τοῦλάχιστον ἡ δική μας γενιά, νὰ μὴ διαφεύσῃ τὶς ἐλπίδες τῶσων καρδιῶν.

Γιατὶ τότε, ποὺς μπορεῖ νὰ βαστάξῃ τὸ φοβερὸ ἐκατηγορῶν αὐτῶν τῶν κουρασμένων καρδιῶν, ποὺ θ' ἀντηγήσῃ κάποτε — χωρὶς ἄλλο — στὸν ὄργανο;

ΛΙΓΗ ΚΑΛΗ ΔΙΑΘΕΣΙΣ

Οἱ πληρωμὲς τῶν ἐξετάστων, οἱ ὑπογραφές, τὸ δελτίον ὑγείας, σὰν προϋποθέσεις τῆς μεγάλης μάχης τῶν τμηματικῶν ἐξετάσεων, δὲν θὰ ἄρπενε ν' ἀποτελοῦν πεδία μάχης αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ.

Εἶναι φυσικὸ, ὅταν οἱ πολεμικὲς δυνάμεις χρησιμοποιοῦνται σὲ προηγούμενες μικρομάχες, νὰ μὴ μένῃ πῦθ τίποτε γιὰ τὴν οὐσιαστικώτατη μάχη, ποὺ τώρα μὲ τὸ σύστημα τῶν δύο περιόδων ἀποτελοῦν οἱ τμηματικὲς ἐξετάσεις.

Τὰ νεῦρα, οἱ δυνάμεις οἱ σωματικὲς, τὸ κουράγιο τὸ ψυχικὸ «στραπατσάρονται», ὅταν χρειάζεται νὰ κάνῃ μαραθωνίους γιὰ τὶς ὑπογραφές συνοδευομένους καὶ ἀπὸ τὴν ἀγωνία, ἀν θὰ σοῦ ὑπογράψουν τὸ βιβλιῶριο.

Γιατὶ ὑπάρχει περίπτωσις φοιτητοῦ, ποὺ, ἀν καὶ παρακολουθοῦσε τὶς παραδόσεις πάντα, ἐπειδὴ ἀπὸ λόγους ἀνωτέρους τῆς θελήσεώς του δὲν βοῦθηκε στίς τρεῖς φορές, ποὺ ζητήθηκαν παρουσίες, δὲν ἔλαβε ὑπογραφή.

Κι' ὅστερα εἶναι ἀκόμη οἱ ἀγῶνες ἀναμονῆς καὶ δοθοστασίας στὰ ταμεία πληρωμῆς ἐξετάστων, ποὺ μεταβάλλονται συχνότατα καὶ σὲ ἀγῶνες σπουξίματος.

Εἶναι δυνατὸν νὰ δῆς φοιτητάς μὲ τὸ χάραμα τῆς μέρας νὰ στέκονται ἔξω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο γιὰ νὰ πάρουν θέσι στὴν «οὐρά» τῶν ταμείων καὶ στὴν «οὐρά» τῆς ἀκτινοσκοπήσεως.

Τὸ ζήτημα βέβαια τῆς ἀκτινοσκοπήσεως τοῦ

θώρακος βαρύνει τοὺς φοιτητάς, γιατί θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ τακτοποιήσουν γρηγορώτερα, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ χρόνου.

Οἱ πληρωμὲς ὅμως τῶν ἐξετάστων δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐκόλο πρᾶγμα νὰ τακτοποιηθῇ ἐγκαίρως ἀπὸ τοὺς ταλαιπωρημένους οικονομικῶς φοιτητάς.

Μιὰ αἰξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταμείων κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον ἢ ἔστω μιὰ διευρύνσις τῶν ἐρῶν λειτουργίας των διὰ τῆς ἐναλλαγῆς ὑπαλλήλων θ' ἀποτελοῦσε μεγίστη διευκόλυνσι γιὰ χιλιάδες φοιτητάς.

Τὸ πρόβλημα τῶν ὑπογραφῶν θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ ἀναμφιβόλως μιὰ πῦθ καλὴ λύσι. Ἄς τὸ ἐπιφορτισθοῦν λ. χ. τὰ προεδρεῖα τῶν ἐτῶν.

Τὸ πρόγραμμα ἐπίσης τῶν ἐξετάσεων εἶναι πρᾶγμα ποὺ δημιουργεῖ στοὺς φοιτητάς ἀγωνίες.

Ἄς καταβληθῇ λοιπὸν προσπάθεια, ὥστε τοῦτο νὰ ἀνακοινωθῇ ἐγκαίρως, ἀλλὰ καὶ νὰ διαρθρωθῇ κατὰ τρόπον ἐξυτηρητικόν.

Λίγη καλὴ διάθεσις ἀπαιτεῖται καὶ ὅλα εἶναι τακτοποιήσιμα πρᾶγματα.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΞΥΛΟΚΕΡΑΤΑ

Οἱ στήλες γνωστοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ φιλοξένησαν τὸν τελευταῖο καιρὸ μιὰ ἔρευνα σχετικὴ μὲ τὰ «πνευματικὰ» ἐνδιαφέροντα τῶν σημερινῶν φοιτητῶν.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν ἄρθρων προβάλλει κι' αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του θέματα ἀρκετὰ ἀξιόλογα καὶ ἀξιοπρόσεκτα, ὅπως εἶναι τὸ θέμα τῆς οικονομικῆς ἀνέχειας, ποὺ μαστίζει τοὺς φοιτητάς καὶ ποὺ τοὺς καταδικάζει σὲ μιὰ νέκρωσι τῶν «πνευματικῶν» τους ἐνδιαφερόντων, τὸ θέμα τῶν πάμπωτων Πανεπιστημιακῶν Βιβλιοθηκῶν, τὴν εὐκόλη ἱκανοποίησι τοῦ σημερινοῦ φοιτητοῦ ἀπὸ τὶς φυλλάδες τῆς σειρᾶς, κ.λ.π.

Ἐνα τέτοιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν φοιτητικὴ ζωὴ, ἀρκετὰ σπάνιο στοὺς καιροὺς μας, ἀξίζει νὰ ἐπαινεθῇ. Πολὺ περισσότερο ὅταν αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ ζωὴ.

Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχει καὶ ἕνα ἀδύνατο σημεῖο στὴν ἔρευνα αὐτή, ποὺ τὴν κάνει αὐτόματα νὰ τοποθετῆται ἐσφαλμένα ἀπέναντι στὸ φοιτητικὸ κόσμο.

Λέγοντας πνευματικὴ ζωὴ ἐξαντλεῖ τὸν ὄρο μέσα στὰ στενὰ πλαίσια μιᾶς ἐνημερότητος γιὰ τὸ θέατρο, τὴν λογοτεχνία, τὴν τέχνη γενικὰ, ἢ ἔστω καὶ τὴν λίγη φιλοσοφία.

Αὐτὸ εἶναι ὀποσθῆκατε ὀπισθοδρομικότης. Νὰ κλείνης τὴν πνευματικὴ ζωὴ, μέσα στὸ διάβασμα τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, ἢ στὰ πειράματα τοῦ Νταλλ καὶ τοῦ Κοκτώ, κι' αὐτὸ νὰ τὸ κάνῃς στὸ 1958, ἔ, σίγουρα δὲν μπορεῖς νὰ γλυτώσης ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ...!

Ἐνα τέτοιο τίτλο φιλοδοξοῦν νὰ τὸν πάρουν μερικοὶ «πνευματικοὶ ἄνθρωποι» τοῦ καιροῦ μας, μὲ τὸ νὰ ἀγνοοῦν τὰ ἀληθινὰ καὶ ζωντανὰ

πνευματικά τῶν ἡμερῶν μας κινήματα, μέσα στὶς φοιτητικὲς μάζες.

Σταματοῦν στὴν φτώχεια τὴν πνευματικὴ, ποὺ ἀναμφισβήτητα ὑπάρχει. Αὐτὴ δὲν τὴν ἀρνούμεθα κ' ἔμεις. Μόνο ποὺ γιὰ τὸ ξεπερασμὰ τῆς χρειάζεται τὸ σκόψιμο σὲ κρουνοὺς γνήσιας ζωῆς, καὶ ὄχι «ἡ καθοδήγησης τῆς φοιτητικῆς νεολαίας ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ σωματεῖα τοῦ τόπου μας»!...

Ἐδύχως γιὰ τὴν γενιά μας εἶναι σημαντικό τὸ ποσοστὸ τῶν φοιτητῶν μας, ποὺ βοήθην τὸν δρόμο τους.

Γεύονται τὴν γνήσια πνευματικὴ ζωὴ, τὴ ζωὴ ποὺ συνυφαίνεται μὲ τὴν κατάκτησι τῆς δημοφιλῆς τῆς ψυχῆς, τῆς ἀγάπης, τῆς ἀνθρωπιᾶς, τοῦ μόχθου γιὰ ἓνα καλύτερο κόσμο.

Ἡ πείνα ἢ πνευματικὴ δὲν μπορεῖ νὰ χορτάση μὲ ξυλοκέρατα. Οὐτε εἶναι ὑποχρεωμένοι καὶ πολλὴ περισσότῃρα διατεθειμένοι οἱ φοιτηταὶ νὰ καταναλώσουν τὰ «πνευματικὰ» ξυλοκέρατα, τὰ παραγόμενα ἀφθόνως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαγῶν...

ΠΡΟΜΗΝΥΜΑΤΑ

Λίγο ἀκόμη καὶ τὸ πανεπιστημιακὸν ἔτος θὰ τελειώσῃ. Καὶ τότε θὰ πρέπει νὰ γίνῃ ἡ κριτικὴ του.

Νὰ ὁμως ποὺ ἡ στήλη αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν πῆ ἀπὸ τώρα, πὼς φέτος πολλὰς φοιτητικῆς ἐκδηλώσεις ἦταν μιάς ἀνοιξῆς προμηνύματα. Ποτὲ βέβαια δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὸν Πανεπιστημιακὸν χῶρο οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι μὲ τὶς ἐκδηλώσεις τους, πρὸ πάντων μ' αὐτές.

Φέτος ὁμως εἶχαμε ἀρχετὲς τέτοιες καὶ μάλιστα μὲ χαρακτηριστικὰ γενικὰ καὶ ὁμαδικὰ. Οἱ συμπροσενγές, τὰ ἀπλὰ καλλιτεχνικὰ βραδυνά, οἱ ἐξορμήσεις στὰ νοσοκομεῖα, ἢ προσφορὰ τοῦ ὑστερήματος τοῦ φοιτητικοῦ αἵματος, τί ἄλλο ἦσαν;

Τελευταῖα ἓνα ἀκόμη γεγονός προσετέθη: Ἡ ἀκολούθια τοῦ Ἀκαθίστου Ἰμνου, ποὺ διωργάνωσε ὁ σύλλογος τῶν φοιτητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς «Πλάτων» στὴν ἱστορικὴ Μονὴ τοῦ Λαφίνου. Ἀξίζει νὰ σταθοῦμε λίγο στὴν ἐκδήλωσι αὐτῆ.

Ὁ διοργανωτὴς ἦταν σύλλογος φοιτητικὸς. Καὶ ἓνας σύλλογος τὶς ἐκδηλώσεις του τὶς ρυθμί-

ζει σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τὶς προσδοκίαις τῶν μελῶν του. Ἡ ἀθρόα ἄλλωστε συμμετοχὴ τῶν φοιτητῶν εἶναι μίᾳ ἐπιβεβαίωσι τῆς σκέψεως αὐτῆς.

Κεῖνο τὸ δειλινὸ, μέσα στὸν ἀπέριττο ἱερὸ χῶρο τὸν φορητὸν ἱστορία, ἀκούγοντας τὴν φοιτητικὴ χορωδία καὶ βλέποντας τοὺς προσερχομένους φοιτητάς, ζοῦσες τὸ παρελθὸν καμωμένο παρόν' ψηλαφοῦσες τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ πῦρ ἡρωϊκοῦ ἔθνους' ἀνέπνεες τὴν στροφή τῶν καιρῶν μας στοὺς τόπους τοῦ πνεύματος' στοὺς τόπους ἀπ' ὅπου κινήσαμε σὰν ἄνθρωποι καὶ σὰν ἔθνος.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

— Μητροπολίτου Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διο-
νυσίου: «Πεντήκοντα τέσσαρες πρακτικαὶ ὁ-
μιλῖαι εἰς τὰς κατὰ Κυριακὴν ἀναγιγνωσκόμενας ἀποστολικὰς περικοπὰς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ». Ἀθῆναι 1958.

— Π. Ν. Τρομπέλα: «Μασσωνισμός». (Ἐκδοσις δευτέρα, ἐπιρρημένη). Ἐκδόσις Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωή». Ἀθῆναι 1958.

— Ἀρχιμ. Ἰερωνύμου Κοτσώνη, δ. θ: «Ἡ ἐπὶ τὴν νίκην πεποιθήσις τῶν πρώτων Χριστιανῶν, ὡς ἱεραποστολικὴ δύναμις». Ἐκδόσις «Ἡ Λαμασός». Ἀθῆναι 1958.

— Τοῦ Ἰδίου: «Ἡ ἀπὸ κανονικῆς ἀπόψεως ἀξία τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἐπὶ Λατινοκρατίας καὶ Ἐνετοκρατίας». Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεοσ.νική 1957.

— Ἄντων. Παπαδοπούλου, θεολόγου: «Θεσσαλονικεῖς συνεργαταὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου». Θεσσαλονίκη 1958.

— Πέτρου Γλέζου: «Φθινοπωρινὴ ἐξοχὴ» (διηγήματα). Ἐκδόσις «Δίφρος». Ἀθῆναι 1957.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθῆναι (Τηλ. 35-023).— Θεσ/κῆς: Ἀγ. Σοφίας 38.— Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.— Ἰπυθύνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθῆναι (1).— Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 45, ἐξωτ. δολλ. 3.— Προστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλῃ 176.— Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.